

**MEVLANA’NIN MESNEVİ ADLI ESERİNDE
YER ALAN HİKAYELERİN SOSYAL BİLGİLER
DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDAKİ
DEĞERLERİN ÖĞRETİMİNDE KULLANIMININ
İNCELENMESİ**

Kübra ÇOMAKLI

**Yüksek Lisans Tezi
İlköğretim Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Ahmet NALÇACI
2015**

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

MEVLANA'NIN MESNEVİ ADLI ESERİNDE YER ALAN
HİKAYELERİN SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMINDAKİ DEĞERLERİN ÖĞRETİMİNDE KULLANIMININ
İNCELENMESİ

(A Study on the Use of the Stories That Take Place In Mevlana's Masnavi In
Teaching The Values In the Curriculum of Social Studies Lesson)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kübra ÇOMAKLI

Doç. Dr. Ahmet NALÇACI

ERZURUM
ŞUBAT- 2015

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Ahmet NALÇACI danışmanlığında, Kübra ÇOMAKLI tarafından hazırlanan “Mevlana’nın Mesnevi Adlı Eserinde Yer Alan Hikayelerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Değerlerin Öğretiminde Kullanımının İncelenmesi” başlıklı çalışma 09/02/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ahmet NALÇACI

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ali YILDIZ

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Kemal BAKIR

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.. / .. / ..

10 Şubat 2015

Prof. Dr. H. Ahmet KIRKKILIÇ

Enstitü Müdürü

S

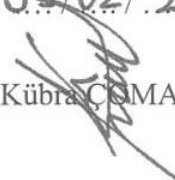
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Doktora Tezi olarak sunduğum “Mevlana’nın Mesnevi Adlı Eserinde Yer Alan Hikayelerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Değerlerin Öğretiminde Kullanımının İncelenmesi” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
☐ Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

09/02/2015

Kübra ÇEMAKLI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEVLANA'NIN MESNEVİ ADLI ESERİNDE YER ALAN HİKAYELERİN SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDAKİ DEĞERLERİN ÖĞRETİMİNDE KULLANIMININ İNCELENMESİ

Kübra ÇOMAKLI

2015, 186 sayfa

Bu araştırmanın temel amacı, Mevlana'nın Mesnevi'sindeki hikayelerden 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerin öğretiminde kullanılabilecek olanları belirlemektir. Araştırma doküman inceleme modelinde nitel bir çalışmadır. Araştırmanın veri kaynaklarını Mevlana'nın Mesnevi'si ve ilgili yazılı dokümanlar oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır.

Araştırmada Mevlana'nın Mesnevi adlı eserindeki hikayelerden 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler programında (Bilimsellik, Duyarlılık, Sorumluluk, Yardımseverlik, Hak ve Özgürlüklere Saygı, Çalışkanlık, Farklılıklara Saygı, Vatanseverlik, Estetik, Dürüstlük, Adil Olma, Barış) yer alan değerlerle ilgili olan hikayeler tespit edilerek bu hikayelerden örneklere yer verilmiş ve değerlerin kazandırılmasında kullanılabilecek hikayelerin isimleri belirlenmiştir.

Araştırmada Mevlana'nın Mesnevi adlı eserinde yer alan hikayelerin Sosyal Bilgiler ders programında bulunan değerlerin öğretiminde öğrencilerin seviyelerine uygun çeviri ve düzenlemelerin yapılmasıyla eğlendiren ve öğreten bir tür olarak kullanılabileceği sonucuna ulaşılmış ve bu konuda yapılabileceklerle yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mevlana, Mesnevi, Değer, Sosyal Bilgiler

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

A STUDY ON THE USE OF THE STORIES THAT TAKE PLACE IN MEVLANA’S MASNAVI IN TEACHING THE VALUES IN THE CURRICULUM OF SOCIAL STUDIES LESSON

Kübra ÇOMAKLI

2015, 186 pages

The main purpose of this study is to determine the stories in Mevlana’s Masnavi that can be used in the teaching of values partaking in the curriculum of 6th and 7th grade Social Studies lesson. The study is in document review model and a qualitative study. The data sources of the study consist of written documents about Mevlana’s Masnavi. Descriptive analysis is used in the analysis of the obtained data.

In the study, by detecting the stories in Mevlana’s Masnavi which are about the values (Being scientific, Susceptibility, Responsibility, Helpfulness, Respect for Rights and Freedom, Respect for Differences, Patriotism, Aesthetics, Honesty, Fairness, Peace) partaking in the curriculum of 6th and 7th grade Social Studies lesson, some examples from these stories were given and the names of the stories that can be used to teach the values were determined.

In the study, it was concluded that the stories in Mevlana’s Masnavi can be used as a genre that both entertain and teach the values partaking in the Social Studies lesson curriculum, after making the translation and arrangements according to the levels of students and suggestions on what can be done in this subject were presented.

Key Words: Mevlana, Masnavi, Value, Social Studies

ÖN SÖZ

Mevlana, doğumundan ölümüne kadar hayatını hep bir şeyler öğrenip öğretmekle geçirmiş ve günümüz dünyasında önemi -daha yeni diyebileceğimiz bir zaman diliminde- anlaşılmaya başlanmış bir gönül adamı. Kendi döneminde bir çığır açan bu büyük bilge, günümüzde yeniden keşfediliyor. Onu anlatmak için onu iyi anlamak ve onu iyi anlayabilmek için de hayatına samimi bir şekilde ortak olmak gerekiyor.

Günümüz dünyasında önümüze sunulan maddi zenginlikler karşısında durmadan büyüyen manevi açlığımızı onun öğretileriyle doyurabilme gibi büyük bir şansa sahibiz. Şu sıralar özellikle Batı dünyasında Mevlana'ya karşı büyük bir yönelimin olmasının altında da bu duygu yatıyor olmalı. Ne olursan ol, yeter ki gel, çağrısıyla tüm insanlığı kucaklayan Mevlana'nın çağları aşıp gelen bu çağrısı şimdi de bizlerin kulaklarında çınlıyor. Onun yaratılanı Yaradan'dan ötürü sevebilme gayesiyle zenginleştirip örnek bir evlat, örnek bir baba, örnek bir eş, örnek bir talebe, örnek bir eğitimci sıfatlarıyla yaşadığı hayatından hepimize paylar düşüyor.

Araştırma, Mevlana'nın zengin öğreti dünyasının bir özeti mahiyetinde bulunan Mesnevi adlı eserinde değerlerin kazandırılmasında kullanılabilecek örneklerin belirlenmesi, okullarda öğretim süreçlerinde bu hikayelerin öğretmenler tarafından kullanılması ve yetiştirilecek bireylerin bunlardan yararlandırılması açısından önemlidir.

Araştırmanın amacı Mevlana'nın Mesnevi'sindeki hikayelerden 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerin öğretiminde kullanılabilecek olanların tespit edilmesidir. Değerlerin kazandırılmasına verilen önem dikkate alındığında araştırmanın bu konudaki daha sonra yapılacak araştırmalara kaynak olabilme noktasında önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmam süresince hem öğretileriyle hem de yüksek karakteri ve kişiliğiyle yolumu aydınlatan, Mevlana'nın *“Sen taş, kaya ve mermer dahi olsan, eğer bir terbiyecinin (gönül sahibinin) eline düşersen cevher olursun...”* ifadesine mazhar yüce gönüllü, saygıdeğer öğretenim Doç. Dr. Ahmet NALÇACI'ya; bugün dahi içimdeki çocuğu büyütme derdinde olan ilk öğretmenlerim, güzel insanlar anneme ve babama teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	v
TABLolar DİZİNİ	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.6. Tanımlar	5

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1. Kuramsal Çerçeve	7
2.1.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı.....	7
2.1.2. Sosyal Bilgiler Programının Temel Özellikleri	8
2.1.3. Değer Kavramı.....	16
2.1.4. Değerler Eğitimi	18
2.1.5. Sosyal Bilgiler Dersi ve Değer Eğitimi	23
2.1.6. Değer Kazanımı	30
2.1.7. Mevlana'nın Hayatı ve Eserleri	36
2.1.7.1. Hazreti Mevlana'nın hayatı	36
2.1.7.2. Mevlana'nın eserleri	42
2.1.7.2.1. Mesnevi.....	43
2.1.7.2.2. Dîvan-ı Kebîr	43

2.1.7.2.3. Fîhi Mâfih	44
2.1.7.2.4. Rubailer.....	45
2.1.7.2.5. Macâlis-i Sab'a.....	45
2.1.7.2.6. Mektuplar.....	45
2.1.8. Bir Eğitimci Olarak Mevlana.....	46
2.1.9. Mesnevi Nedir? Muhtevası ve Şekil Özellikleri:.....	58
2.1.10. Hikaye Türü	61
2.1.11. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Hikaye.....	63
2.2. Konu İle İlgili Olarak Yapılan Araştırmalar.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	69
3.1. Araştırma Yöntemi.....	69
3.2. Evren ve Örneklem	69
3.3. Veri Toplama Araçları	70
3.4. Verilerin Analizi.....	70

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUMLAR	71
4.1. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak "Bilimsellik"	
Değerinin Kazandırılması.....	71
4.1.1. Bilimsellik	71
4.1.2. Mevlana ve Bilimsellik.....	72
4.1.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerden "Bilimsellik"	
Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler	74
4.1.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerden "Bilimsellik"	
Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar	78
4.2. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak "Duyarlılık"	
Değerinin Kazandırılması.....	79
4.2.1. Duyarlılık.....	79
4.2.2. Mevlana ve Duyarlılık	80

4.2.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Duyarlılık"	
Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler	82
4.2.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Duyarlılık"	
Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar	90
4.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak "Sorumluluk"	
Değerinin Kazandırılması.....	90
4.3.1. Sorumluluk	90
4.3.2. Mevlana ve Sorumluluk.....	91
4.3.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Sorumluluk"	
Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler	91
4.3.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Sorumluluk"	
Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar	96
4.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak	
"Yardımseverlik" Değerinin Kazandırılması	97
4.4.1. Yardımseverlik	97
4.4.2. Mevlana ve Yardımseverlik.....	98
4.4.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Yardımseverlik"	
Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler	99
4.4.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Yardımseverlik"	
Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar	105
4.5. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak "Hak ve	
Özgürlüklere Saygı" Değerinin Kazandırılması.....	105
4.5.1. Hak ve Özgürlüklere Saygı.....	105
4.5.2. Mevlana ve Hak ve Özgürlüklere Saygı.....	107
4.5.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Hak ve	
Özgürlüklere Saygı" Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler	109
4.5.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Hak ve	
Özgürlüklere Saygı" Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek	
Olanlar	113
4.6. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak "Çalışkanlık"	
Değerinin Kazandırılması.....	113
4.6.1. Çalışkanlık	113

4.6.2. Mevlana ve Çalışkanlık	113
4.6.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Çalışkanlık" Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler	115
4.6.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Çalışkanlık" Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar	117
4.7. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak "Farklılıklara Saygı" Değerinin Kazandırılması	118
4.7.1. Farklılıklara Saygı	118
4.7.2. Mevlana ve Farklılıklara Saygı.....	119
4.7.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Farklılıklara Saygı" Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler	121
4.7.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Farklılıklara Saygı" Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar	126
4.8. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak "Vatanseverlik" Değerinin Kazandırılması	127
4.8.1. Vatanseverlik	127
4.8.2. Mevlana ve Vatanseverlik	128
4.8.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Vatanseverlik" Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler	129
4.8.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Vatanseverlik" Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar	130
4.9. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak "Estetik" Değerinin Kazandırılması.....	131
4.9.1. Estetik	131
4.9.2. Mevlana ve Estetik	131
4.9.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Estetik" Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler	134
4.9.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Estetik" Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar	138
4.10. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak "Dürüstlük" Değerinin Kazandırılması.....	138
4.10.1. Dürüstlük	138

4.10.2. Mevlana ve Dürüstlük.....	139
4.10.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Dürüstlük” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler	140
4.10.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Dürüstlük” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar	144
4.11. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak “Adil Olma” Değerinin Kazandırılması	144
4.11.1. Adil Olma	144
4.11.2. Mevlana ve Adil Olma.....	145
4.11.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Adil Olma” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler	145
4.11.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Adil Olma” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar	151
4.12. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak “Barış” Değerinin Kazandırılması	151
4.12.1. Barış.....	151
4.12.2. Mevlana ve Barış	152
4.12.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Barış” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler	153
4.12.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Barış” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar	155

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	156
5.1. Sonuçlar	156
5.2. Öneriler	159
 KAYNAKÇA.....	 162
ÖZ GEÇMİŞ	172

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Programında Yer Alan Değerler	26
Tablo 2.2. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Programında Yer Alan Değerler	27
Tablo 2.3. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Programında Yer Alan Değerler	28
Tablo 2.4. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Programında Yer Alan Değerler	29

KISALTMALAR DİZİNİ

Ed.	: Editör
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TV	: Televizyon
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî (1207-1273), kültür ve edebiyat tarihimizin en önemli simalarından biridir. Bu büyük mürşid, mütefekkir ve mutasavvıf, asırlarca gerek fikirleri gerekse temellerini attığı Mevlevîlik yoluyla İslâm dünyasını derinden etkilemiştir. Bugün ise eserleri, bütün dünyada gittikçe artan bir ilgiye mazhar olmaktadır. Haklı bir şöhretle, Müslüman milletlerin asırlarca, gönülden sevgisini ve saygısını kazanmış olan Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, dün olduğu gibi bugün de sadece Müslümanlara değil, bütün insanlığa manevi rehberliğini, engin fikirleri ve eserleriyle sürdürmektedir (Şafak, 2004).

Ölümünden bu yana yedi yüz yılı aşkın bir süre geçtiği halde Mevlâna'yı tanıyan herkes ona hayranlık ve saygı duymuş, eserlerini zevkle okumuştur. Farsça ile eserler veren fakat “Ben Farsça söylüyorsam da aslım Türk'tür” diyen Mevlâna yalnız Türk milletinin değil, bütün İslam âleminin hatta bütün insanlığın nadir yetiştirdiği büyük bir şahsiyettir (Turan, Belenli ve Kiriş, 2010).

2007 yılının tüm dünyada “Mevlâna'nın 800. doğum yıl dönümü olarak kutlanmasını karara bağlayan UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu), başta savaşların, fakirliğin ve çevre sorunlarının ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi ile barış, huzur ve refahın hakim olduğu bir dünya oluşturmak için çalışan bir kurumdur. Bunu gerçekleştirmek için Mevlâna gibi insanlığa mal olmuş büyük şahsiyetleri anlamaya ve anlatmaya çalışmaktadır. Nedeni ise; şair ve filozof Mevlâna'nın hayatı boyunca hoşgörüyü, akılcılığı ve sevgi ile bilgiye ulaşmayı savunması; sufi bir anlayışla telif ettiği eserlerinin, Türkiye'nin sınırlarını aşarak; İslâm kültürünü ve adanmışlığını etkilemiş olmasıdır (Özdemir, 2009).

Mevlâna'nın öğretisinin tamamı meşhur yedi öğüsünde özetlenmektedir. Mevlâna'nın bu öğütleri tüm Müslüman dünyada levhalar, kartpostallar ve şimdilerde

de internetle yaygın bir şekilde çoğaltılmakta ve okunmaktadır. Barış, huzur ve mutlu bir toplumun reçetesi niteliğinde olan bu öğütler küreselleşen dünyanın bütün fertlerine hitap etmektedir. Mevlâna'nın hepimizin "Efendisi" olduğunu bir kez daha hatırlayarak bu seçkiyi takdim ediyoruz (Özdemir, 2009):

1. Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol.
2. Şefkat ve merhamette güneş gibi ol.
3. Başkaların kusurunu örtmede gece gibi ol.
4. Hiddet ve asabiyette ölü gibi ol.
5. Tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol.
6. Hoşgörülülük de deniz gibi ol.
7. Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol.

İslami düşünce anlayışının yorumu ve uygulanışı noktasında etkili olan tasavvuf düşüncesi ve bu düşünceden doğan edebiyatta Mevlana, Mesnevi adlı eseriyle adeta sultanlığını ilan etmiştir.

Hz. Mevlâna'da tedâî (çağrışım) kabiliyeti çok fazladır. Ve hafızası çok kuvvetlidir. Zamanının bütün bilgilerine vâkıfdir. Anadilinden başka Farsça, Arapça hatta Rumca da bilmekte ve bu dillerde yazılmış kitapları okumaktadır. Bu yüzdendir ki Mesnevî çok zengin bilgi ve duygu sergisi gibidir (Can, 1995).

Mevlana, Mesnevi'nin yazılış gayesini ve muhtevasını şu sözlerle açıklar: "Bu kitap, Mesnevi'dir. O, ulaşmada, tam inanış sırlarını açmada din temellerinin temellerinin temelleridir. O, Allah'ın en büyük fıkıdır; Allah'ın en aydın şeriatıdır, en reddedilmez delilidir. Gerçekten de o, gönüllere şifadır, hüznülere cila. Kur'an'ı iyiden iyiye açar, açıklar. Şanları yüce, özleri hayırlı yazıcılar elleriyle yazmışlardır onu."(Gölpınarlı'dan akt. Şafak, 2004). Gerçekten de göklerin aşığı olan ruhlara şu kirli dünyadan uzaklaşmak, ötelere yükselmek için merdivenler hazırlayan, şu ten hapis-hânesinden halâs olmanın yollarını gösteren, gönüllere, ruhlara gıda olarak tasnif edilmiş birçok kitap var. Fakat Mesnevî'de, başka kitaplarda bulunmayan özellikler, güzellikler var. Mesnevî'de bizim manevi hastalıklarımızın, kötü huylarımızın, sapık inançlarımızın ilaçları var. Bu acı ilaçlar, hikayeler, fıkralar içinde gizlenerek tatlılaştırılmış böylece mana hastalarına sunulmaktadır (Can, 1995).

“Allah'a tekrar tekrar yemin ederim ki, bu mânâ güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar bütün dünyayı kaplayacak ve bütün ülkelere gidecektir. Hiçbir mahfil ve meclis olmayacak ki, orada Mesnevî okunmuş olmasın; hatta o dereceye varacak ki, mâbedlerde zevk ve sefa yerlerinde okunacak, bütün milletler bu sözlerle süslenecek ve onlardan faydalanacaklardır (Dede, 2007).” ifadesiyle Mevlana asırlar öncesinden günümüz dünyasındaki yerini adeta görmüş gibidir.

Mevlana'nın ”Hamdım, piştım, yandım” ifadesi hayatının özeti olmakla beraber hayatımızın yol haritasıdır belki de. Hepimiz dünyaya geldiğimiz ilk andan itibaren bir takım öğretiler sonucu eğitim süreciyle baş başa kalmaktayız. Aslında bu süreç bir değişimin adıdır.

İşte bu değişimin odak noktasında yer alan insanın hayata uyumunu sağlayan bazı değerler vardır ki dini, dili, ırkı, coğrafyası ne olursa olsun herkes tarafından kabul görülen ortak değerlerdir. Bu değerlerin kazandırılmasında hiç şüphesiz bugünün dünyasında herkes tarafından kabul edilen şahsiyetlerden biri de Mevlana'dır. Gönüllerin eğitimcisi sıfatıyla yalnızca geçmişin değil bugünün de gönül adamı olan Mevlana'yı bu derece önemli kılan insana verdiği değerdir.

İçerisinde yüzlerce ayet, hadis, öğüt, atasözü, fıkra ve hikayeleri barındıran ve Mevlana'yı içinde bulduğumuz zamana taşıyan, onu bizlerle ortak değerler çerçevesinde bir araya getiren Mesnevi adlı devasa eseri eğitim dünyamızda aracı rolünü üstlenmelidir. 2005 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında öğrencilere kazandırılması düşünülen değerler belirlenmiştir. Bu bağlamda araştırmada “Yüzyıllar öncesinde kaleme alınan Mesnevi’de yer alan hikayelerin 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlerin öğretiminde kullanılması açısından örnekler sunulmaya çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada Mevlana'nın Mesnevi'sinde hikayelerden 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerin öğretiminde kullanılabilecek olanların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki soruya cevap aranmıştır:

6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan;

- 1) Bilimsellik,
- 2) Duyarlılık,
- 3) Sorumluluk,
- 4) Yardımseverlik,
- 5) Hak ve özgürlüklere saygı,
- 6) Çalışkanlık,
- 7) Farklılıklara saygı,
- 8) Vatanseverlik,
- 9) Estetik,
- 10) Dürüstlük,
- 11) Adil olma,
- 12) Barış,

değerlerinin kazandırılmasında Mevlana'nın Mesnevi eserindeki hikayelerden yararlanılabilecek olan örnekler var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Mevlana geçmişte olduğu gibi günümüz dünyasında da insanların her geçen gün önemini kavramaya başladığı kuşkusuz tarihimizin önemli şahsiyetlerinden biridir. Öyle ki bu önem UNESCO tarafından 2007 yılının Mevlana'nın 800. doğum yıl dönümü olarak kutlanmasıyla daha da pekiştirilmiştir. Mevlana'nın Mesnevi'si geçmişte olduğu gibi günümüzde de geçerli olan birçok değeri bünyesinde barındıran bir eserdir.

Gönüllerin eğitimsi olarak nitelenen Mevlana'nın bu büyük eseri sevgi, saygı, dürüstlük, yardımseverlik, misafirperverlik, insana değer verme, hoşgörülü olma, alçakgönüllülük, sabırlı olma, çalışkanlık gibi birçok konuyu anlatan öğretici bir eserdir. İçerisinde insanlığa büyük dersler veren yüzlerce hikaye bulunmaktadır. Bu bağlamda mevcut hikayelerden değerlerin kazandırılmasında kullanılabilecek örneklerin belirlenmesi, okullarda öğretim süreçlerinde bu hikayelerin öğretmenler tarafından kullanılması ve yetiştirilecek bireylerin bunlardan yararlandırılması son derece önemlidir. Böylece gerek eğitimcilerin gerekse öğrencilerin Mevlana'yı ve eserini daha iyi tanımaları sağlanabilir. Ayrıca değerlerin kazandırılmasında Mevlana'nın Mesnevi'sine yönelik olarak eğitimcilerde farkındalık geliştirebilir. Diğer taraftan,

eğitim-öğretim süreçlerinde değerlerin kazandırılmasına verilen önem dikkate alındığında araştırmının bu konudaki daha sonra yapılacak araştırmalara kaynak oluşturacağı için önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

1. İlgili literatür taraması sonucu elde edilen kaynakların yeterli olduğu,
2. Mevlana'nın Mesnevi adlı eserinden seçilen hikayelerin 6. ve 7. sınıflar Sosyal Bilgiler dersi öğretim programındaki değerleri kazandırmada kullanılabileceği varsayılmıştır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma;

1. Mevlana'nın Mesnevi adlı eseri ile,
2. Mevlana'nın Mesnevi adlı eserinden seçilen örnek hikayeler ile,
3. 6. ve 7. sınıflar sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerle ile,
4. Konu ile ilgili ulaşılan yerli ve yabancı kaynaklar ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Araştırmada geçen bazı kavramların anlamları aşağıda verilmiştir:

Değer: Değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlâkî ilke ya da inançlardır (Özden,1999).

Eğitim: Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla istenilen değişiklikleri meydana getirme sürecidir (Kıncal, 2006).

Değerler Eğitimi Programı: Çocukların doğruyu yanlıştan ayırt edebilmelerini, ahlaki değerlerini öğrenebilmelerini ve ileride iyi vatandaşlar olabilmelerini sağlayan bir araç sunmakla bazı değişiklikler yapmayı amaçlayan ve İngiltere’de June Outon tarafından geliştiren bir programdır (Baydar, 2009).

Sosyal Bilgiler: Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgileri konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (MEB, 2005: 52).

Mesnevi: Doğu edebiyatlarında mesnevî; her beyti kendi arasında kafiyeli, aynı vezinle yazılmış manzumelere verilen ortak bir isimdir. Ancak Mevlâna'nın ölümsüz eseri yazıldıktan sonra, Mesnevî denilince; yalnızca onun altı ciltlik bir hazine olan yadigarı, Mesnevî akla gelir (Yeniterzi, 1995).

Hikaye: Hikâye genel olarak olay ve şahısların anlatılması amaçlandığı, yapı bakımından romandan kısa ve kahramanlarının daha az olduğu edebiyat türüdür. Hikâyede yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olan olaylar ele alınarak, ayrıntıya çok fazla yer verilmeden kısa bir anlatımla sunulmaktadır (Sancak, 2011).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde sosyal bilgilerin tanımı, değer kavramı, değerler eğitimi, değer kazanımı, Mevlana'nın hayatı ve eserleri, Mevlana'nın eğitimci yönü, hikaye türü ve sosyal bilgiler öğretiminde hikaye, mesnevi gibi bazı temel kavramlar açıklanarak bu kavramlarla bağlantılı konular üzerinde durulmuştur.

2.1.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı

Sosyal bilgiler kavramıyla ilgili literatürde farklı tanımlar yapılmıştır. Aşağıda bu tanımlardan bazılarına yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlanmaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir. Toplumsal gerçek denildiğinde, toplumsal yaşamı düzenleyen her türlü etkinlik akla gelebilir. İnsanın yaşamında kullandığı ve zorunlu olan, onun daha kolay, rahat, mutlu yaşamasını, kendini gizli güçleri doğrultusunda geliştirip gerçekleştirmesini sağlayan tüm toplumsal olgular ve ilişkiler bu kavramın kapsamı içine girebilir (Sönmez, 2010).

Sosyal bilgiler insanları ve çevreleriyle etkileşimini zaman ve yer boyutunda inceleyen önemli bir ilköğretim dersidir (Doğanay, 2008). Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgileri konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (MEB, 2005).

Evrensel anlamı ile Sosyal Bilgiler, toplum ve insanla ilgili bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanarak insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman

boyutu içerisinde disiplinler arası bir yaklaşım çerçevesinde ele alan ve vatandaşları yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen, becerili vatandaşlar olarak yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanıdır (Doğanay, 2006).

Sosyal Bilgiler; ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı olarak tanımlanabilir (Erden, Tarihsiz).

Sosyal bilgiler, bütün çeşitlilikleriyle yeryüzüne bağlı olayları tanıtan, bunların oluş sebepleri hakkında bilgi veren, vatandaşlık hak ve ödevlerinin, sorumluluklarının neler olduğunu belirten, kısaca insan ve onun sosyal ve fiziki çevresiyle geçmişte, günümüzde ve gelecekteki etkileşimini ortaya koyan bilgilerdir (Dönmez, 2003).

Sosyal bilgiler, hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programıdır. Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlığa sıkı bir biçimde bağlı vatandaşlarda bazı tutum ve değerleri geliştirmeyi amaçlar (Öztürk, 2006).

Bugün sosyal bilgilerin, üzerinde herkesin anlaştığı ortak bir tanımı yoktur. Ancak, tanımların ortak noktalarını incelediğimizde şu noktalar ortaya çıkmaktadır (Doğanay, 2008):

- Sosyal bilgilerin temel amacı vatandaşlık eğitimidir.
- Vatandaşlık eğitimi dört önemli ve zorunlu boyutu kapsamaktadır.
- Bunlar bilgi, bilgi işleme becerileri, demokratik değer ve inançlar ve sosyal katılım becerileridir.
- Sosyal bilgilerin bilgi temelini sosyal bilimler ve insanla ilgili tüm bilgiler oluşturmaktadır. Bu bilgiler insanların tarihsel boyutta diğer insanlarla ve çevreleriyle etkileşimlerinin bilgisidir.

2.1.2. Sosyal Bilgiler Programının Temel Özellikleri

Eğitim programı; bir eğitim kurumunun çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı milli eğitim ve kurumunun amaçlarının gerçekleştirilmesine dönük tüm

faaliyetlerdir (Varış, 1994). Öğretim programı ise okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2004).

Eğitim programları, ulusal ya da uluslararası düzeyde kaliteli bir eğitim sistemi kurma, ülkenin kalkınmasını ve gelişmesini sağlayacak nitelikli insan gücü yetiştirme, toplumsal ve kültürel değerlerin korunmasını ve geliştirilmesini destekleme gibi amaçlara yönelik olarak geliştirilirler (Özdemir, 2009).

Sosyal bilgiler hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı içeriği disiplinlerarası bir yaklaşımla kaynaştırarak kullanan bir öğretim programıdır (Öztürk, 2006). Sosyal Bilgiler Programı incelendiğinde, bu programın geniş alanlar desenine uygun hazırlandığı görülmektedir. Bu desende iki ya da daha fazla birbirleriyle ilişkili konular tek bir geniş çalışma alanı içinde ele alınır. Sosyal Bilgiler Programında da Tarih, coğrafya, ekonomi, Antropoloji, Siyaset, Sosyoloji gibi disiplinlerden seçilmiş birbirleriyle ilgili konular sosyal Bilgiler adı altında toplanarak çalışılmaktadır (Erden, Tarihsiz).

Toplumun geçmişte bugün ve gelecekte politik, ekonomik, kültürel ve çevresel görünümünü içeren bir çalışma alanı olarak sosyal bilgiler dünyadaki ülkelerin öğretim programlarında önemli bir yere sahiptir. Ulusal eğitim politikalarının uygulamaya dönüştürülmesinde öğretim programları, öğretim programları içinde de sosyal bilgiler büyük bir rol üstlenmektedir. Sosyal bilgiler geçmişten bu yana öğretim programlarında yer alan ve programa zenginlik katan bir derstir. Sosyal Bilgiler dünya insanların tarih, kültür ve etkileşimine dair bir çalışma alanı olarak geçmişi günümüze bağlar (Öztürk ve Otluoğlu, 2011).

Ülkemizde sosyal bilgiler programıyla ilgili gelişmelere bakıldığında ise, cumhuriyetin ilanından 1968 İlkokul Programı'nın yürürlüğe konmasına kadar Türkiye'de, Osmanlı'dan miras kalan ve bu sırada Batı Avrupa ülkeleri tarafından da benimsenen tek disiplinli program anlayışı devam etmiştir. Bu bağlamda tarih, coğrafya ve – bazı yıllarda yurttaşlık ya da yurt bilgisi diye de adlandırılan – vatandaşlık, 1926, 1936 ve 1948 ilkokul programlarında ayrı birer ders olarak yer almıştır. Söz konusu dönemde aynı dersler, ortaokullarda da bu adlarla verilmiştir (Öztürk, 2006).

1962 taslak programında tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri “Toplum ve Ülke İncelemeleri” 1968 programında ise “Sosyal Bilgiler” ismi altında birleştirilmiştir (Nalçacı, 2011).

Ülkemizde uygulanmakta olan İlköğretim Programları incelendiği zaman, 1968 yılından itibaren programlarının büyük ölçüde ilerlemecilik felsefi akımına uygun biçimde hazırlandığı görülmektedir. Programın amaçları, öğretim ilkeleri, ilerlemecilik akımının temel ilkelerine uygun düşmektedir (Erden, Tarihsiz).

1980’li yıllara gelindiğinde ise temel eğitim okulunun adı ilköğretim okulu şeklinde değiştirildi. Ancak bu yıllarda da ilköğretim okulu çalışmaları 1970’li yıllardaki gibi denemeden öteye geçemedi. 18.08.1997 tarihinde çıkarılan bir yasa ile zorunlu ilköğretim kesintisiz olarak sekiz yıla çıkarıldı. Bu tarihten sonra yayınlanmış olan tüm programların ilköğretim bütünlüğüne ve tek ders esasına dayandığı görülmektedir (Keskin, 2003).

MEB tarafından yayınlanan 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı eğitim ve öğretim yolu ile;

a) Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihsel, kültürel, siyasal... dünü, bugünü ve yarını ile ilgili değerlere karşı olumlu tutum geliştirmiş ve bu bağlamda, dil, tarih, kültür ve yurt bilincine sahip;

b) Demokrasi ve insan hakları konularında duyarlı/bilinçli;

c) Yurttaşlık görev, sorumluluk ve haklarını bilen;

d) Bilgi, beceri ve iyi ahlâk sahibi;

e) Doğru ve mantıklı karar alabilen ve sosyal sorunlara çözüm getirebilen vatandaşlar yetiştirmeyi öngörmektedir (MEB, 1998).

Son yirmi yıldır dünyada öğretim programı geliştirme çalışmaları hızlanmış ve hemen hemen pek çok ülke programlarının köklü bir şekilde yeniden gözden geçirmeye başlamıştır. Bu değişiklikler sosyal bilgiler eğitimi anlayışına ve programlarına da yansımıştır (Ata, 2006). 2004 yılında Türk Eğitim Sistemi’nde program değişikliğine gidilmiştir. Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2 Nisan 1998 tarihli, 2487 Sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayınlanan ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın 62 karar sayısı ile kabul edilen “İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı”, sosyal bilgiler üzerinde yapılan program çalışmaları sonucu 2004-2005

Öğretim Yılı sonunda uygulamadan kaldırılmıştır. Bunun yerine program yenilenmiş, daha sonra 30.06.2005 tarih ve 188 karar sayısı ile de İlköğretim Sosyal Bilgiler (6. ve 7. Sınıflar) Dersi Öğretim Programı yenilenmiş ve uygulamaya konmuştur. Bu anlayış doğrultusunda program (Akdağ, 2009);

- Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlamayı,
- Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate almayı,
- Periyodik olarak, öğrenci çalışma dosyalarına bakılarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin akışı içerisinde değerlendirmeyi, 1998 programına göre amaç bakımından farklı olarak ilke edinmiştir. 2005 programında 1998 programından farklı olarak “kazanımlar, beceriler, değerler, kavramlar, ders içi ilişkilendirme, diğer derslerle ilişkilendirme, aradisiplinlerle ilişkilendirme ve Atatürkçülükle ilgili konularla ilişkilendirme” eklenmiştir. Bu program; öğrenciye aktif olma, sorgulama, araştırma gibi davranışlar kazandırmayı amaçlarken, öğretmene; yönlendirici, keşfettirici, yol gösterici bir rol yüklemektedir.

2005 Sosyal bilgiler programının temel yaklaşımı bilgiyi üretmek ve kullanmak için gerekli beceri, kavram ve değerlerle öğrenciyi donatarak etkin bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmektir (Ata, 2006). 21. yüzyılın eşiğinde Milli Eğitim Bakanlığı eğitim ve öğretim programlarını revize etmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programını da gözden geçirmiş ve bazı düzenlemelere gitmiştir. Örneğin, 2000 yılında tamamlanıp, pilot okullarda denenmeye başlanan sosyal bilgiler öğretim programında doğal afetlere, önceki programlara göre daha fazla yer verilmiştir (Öztürk ve Otluoğlu, 2011).

Türk Eğitim Sistemi’nde yapılan program değişikliğinin ana nedenleri Milli Eğitim Bakanlığı ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nca şöyle belirtilmektedir (MEB,2005):

- Dünya’da bilim ve teknolojiye meydana gelen hızlı değişimin Türkiye’ye yansımaları,

- Değişik bilim alanlarındaki araştırma bulgularının ve eğitim bilimlerinde öğretme/öğrenme anlayışındaki gelişmelerin yöntem ve içerik olarak öğretim programlarına yansıtılması ihtiyacı,
- Eğitimde kaliteyi artırmak ve eşitliği sağlama ihtiyacı,
- Ekonomiye ve demokrasiye duyarlı bir eğitim ihtiyacı,
- Bireysel ve ulusal değerlerin küresel değerler çerçevesinde geliştirilmesi ihtiyacı,
- Mevcut öğretim programları uygulamaları kapsamında öğrencilerin yoğunluğunda gözlemlenen okula, öğrenmeye ve okumaya tepki düzeyinde bir isteksizlik olması,
- Mevcut öğretim programlarında konuların çok kapsamlı ve ezbere dayalı bilgi yoğunluklu olması nedeniyle, konuların zamanında bitirilememesi ve çoğu zaman sıkıştırılıp öğrenilmeden bitirilmesinin tercih edilmesi,
- Programda yer alan konuların birçoğunun çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun olmaktan, onların merak ve ilgilerini karşılamaktan uzak olması,
- Okulda kazandırılmaya çalışılan yaşantı biçimleri ile gerçek dünyanın çoğu kez uyum içinde olmaması,
- Temel eğitimde program bütünlüğünün olmaması,
- Dikey ekseninde, temel eğitimde birinci sınıftan sekizinci sınıfa her bir dersin kendi içinde kavram bütünlüğünün olmaması,
- Yatay ekseninde, dersler arasında yeterli paralelliğin sağlanmamış olması,
- Ekonomik ve toplumsal gelişmelerin bir sonucu olarak bireylerin yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme ve işbirliği yeterliliklerini kazanmalarının daha fazla önem kazanmış olması,
- Kendini ifade edebilen, iletişim kurabilen, girişimcilik ruhuna sahip vatandaşlar yetiştirme gerekliliğinin daha baskın konuma gelmesi,
- Çocuklarımızın, ülke çapında ya da uluslararası değerlendirmelerde beklenen düzeyde başarı gösterememesi.

Yukarıda belirtilen gerekçeler ışığında sosyal bilgiler programını yenileme çalışmalarına başlanılmış ve 2006 yılında programa son şekli verilerek ilköğretim okullarında uygulanmaya başlanmıştır. İlköğretimde yaşanan program değişikliği yükseköğretime de yansımış ve 2006 yılında eğitim fakültelerinin ilköğretim

programları yenilenmiştir. Bu bağlamda sosyal bilgiler lisans programında da düzenlemeye gidilerek ilköğretim ile yükseköğretim arasındaki uyum ve koordinasyon sağlanmaya çalışılmıştır (Kaymakçı, 2009).

Yeni programda sosyal bilgiler öğretim programının vizyonu “*21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmek (MEB, 2005)*” olarak belirtilmiştir.

MEB tarafından geliştirilen Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programının genel amaçları aşağıdaki gibi sıralanmıştır (MEB, 2004):

1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin, ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
3. Atatürk ilke ve inkılâplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
6. Yasadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.

8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslar arası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.

9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.

10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.

11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.

12. Bilimsel düşünmeyi temel referans kabul ederek bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.

13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.

14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.

15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.

16. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.

17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, sosyal bilgiler dersi öğretim süresince, kazanımlarla ilgili sınıf-okul içi etkinlikler ve okul dışı etkinlikler hakkında öğretmenlere yol gösterici bir rol üstlenmektedir. Ayrıca program, öğretmenlere ilgili üniteyle ilişkilendirilebilecek diğer sosyal bilgiler ünitelerinin adı, ilgili kazanımları ve konuları hakkında da rehberlik etmektedir (Demir ve Akengin, 2011).

Yeni Sosyal Bilgiler Programının işlevleri ise şu şekilde sıralanmaktadır (MEB, 2005):

1. Her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder.

2. Öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak, bireylerden beklenen niteliklerin geliştirilmesine duyarlılık gösterir.
3. Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak, öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesi ön planda tutar.
4. Öğrencilerin düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendir.
5. Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı ve mutlu bir birey olarak yetişmesini amaçlar.
6. Millî kimliği merkeze alarak, evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.
7. Öğrencilerin kendi örf ve adetleri çerçevesinde ruhsal, ahlâkî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.
8. Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bir birey olarak yetişmesini önemser.
9. Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar.
10. Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlar.
11. Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır.
12. Periyodik olarak, öğrenci çalışma dosyalarına bakılarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin akışı içerisinde değerlendirmeye olanak sağlar.

2005 sosyal bilgiler programı; sosyal bilgiler dersini, ders kitabının satır satır takip edildiği ve konuların ezberlenip aktarıldığı bir ders yerine öğrencilerin eğlenebileceği, eğlenirken öğrenebilecekleri ve üretici olman mutluluğunu yaşayabilecekleri bir ders haline getirmeye çalışmaktadır. Yeni öğretim programı sosyal bilgiler öğretiminde önemli bir konuma sahip olan (1) “yansıtıcı düşünme”, (2) “sosyal bilgiler” ve (3) “ vatandaşlık aktarımı” olarak sosyal bilgiler eğitimi geleneklerini yansıtmaktadır. “Birey ve Toplum” öğrenme alanı son yıllarda ortaya çıkan “kişisel gelişim” olarak sosyal bilgiler yaklaşımını yansıtan tipik bir öğrenme alanıdır (Ata, 2006).

Sosyal bilgiler programı dokuz öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırılmıştır (MEB, 2004):

- Birey ve Toplum
- Kültür ve Miras
- İnsanlar, Yerler ve Çevreler
- Üretim, Dağıtım ve Tüketim
- Zaman, Süreklilik ve Değişim
- Bilim, Teknoloji ve Toplum
- Gruplar, Kurumlar ve Sosyal örgütler
- Güç, Yönetim ve Toplum
- Küresel bağlantılar

Sosyal bilgiler öğretim programı: beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlar olmak üzere dört temel öge üzerine şekillendirilmiştir. Altıncı ve yedinci sınıf sosyal bilgiler öğretim programı haftada üçer ders saati olmak üzere toplam 108 saatlik bir ders süresi öngörülerek tasarlanmıştır. Sosyal bilgiler dersi etkili ve sorumlu bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmek amacıyla öğrencilere İlköğretim 4. sınıftan itibaren 5. 6. ve 7. sınıfta sunulmaktadır. Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programları “*sarmal yaklaşım*” doğrultusunda tasarlanmıştır. Devamlılık ve aşamalılık açısından; 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programlarında yer alan öğrenme alanları, beceriler, değerler ve kavramları 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programlarının içeriğini doğrudan desteklemektedir. Bu yönüyle programlar birbirlerinin devamı niteliğindedir (Demir ve Akengin, 2011).

2.1.3. Değer Kavramı

Literatürde “değer” bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçüt, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2005). Türkçemizde değer “karşılık olmayı” dile getiren “değmek” kökünden türetilmiştir, bu anlamda bir şeye biçilen karşılıktır, bundan dolayı da karşıladığı ihtiyaca göre değişen bir nitelik anlamını içermektedir. Nesne ve olayların insanca önemini belirleyen nitelik olarak tanımlanan değer, Osmanlıca; “kıymet”, İngilizce; “value”, Fransızca; “valeur” ve Almanca “verth” in karşılığıdır (Gündüz, 2005).

Değer, bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb. karşısında ortaya koydukları duyarlılıklarıdır (Yaman, 2012). Değer, hayata bakış açımızı ve amaçlarımızı

belirleyen aldığımız kararları etkileyen, inançlarımızı yansıtan ve prensiplerimizi oluşturan bir tercihtir. Genel anlamda toplumun değer yargılarını oluşturan, herkes tarafından kabul gören, davranış ve tutumlar bireylerin değer tercihlerini etkilemekte bireyin yaşantısına yön vermektedir (Aktepe ve Yel, 2009).

Günümüzde küreselleşme adı altında daha da büyük bir grup oluşturulmaya çalışılmaktadır. İnsanoğlu tek bir grup içinde olmakla da yetinmemekte toplum içinde kendine roller buldukça, sorumluluklar edindikçe bulunduğu grup sayısını arttırmaktadır. Kendini bir gruba ait hissetmediğinde ise kendine uygun yeni bir grup oluşturma yoluna gitmektedir. Bu gruplaşmaların hepsi ortak değerlere, fikirlere inanışlara sahip insanların bir arada yaşama istekleri sonucunda ortaya çıkmakta ve bir arada yaşama isteğinin artışı ise daha fazla kuralın, değer, inanışın ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Gültekin, 2007). Bu bağlamda değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlığını, birliğini, işleyişini ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli olduğu kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlakî ilke ya da inançlardır (Tüysüz, 2011).

Değerler, toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgular, toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireyin iyiliği için iyi olduğuna inanılan ölçütler, bilinç, duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılar ve bireyin bilincinde yer eden ve davranışı yönlendiren güdülerdir (Özgüven, 1994).

Bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural ya da kıymetlerdir (Çelikkaya, 1996).

İnsan, çevresindeki varlıkları anlamlandırmada kendisine özgü belirli ölçütler kullanır. Bu ölçütler kimi zaman duyu organlarının kimi zaman da duygusal yönün bir ürünüdür. Duyu organları ile elde ettiği özellikleri varlıkları tanımlamada kullanan insan, o varlığa önem atfetmede, kıymet biçmede duygusal olarak sahip olduğu izlenimlerden yararlanır. Duygusal olarak sahip olunan bu izlenimlere genel olarak “değer” adı verilir. Dolayısıyla insanın herhangi bir varlık ya da olaya bakış açısını ve verdiği önemi yansıtan, benimseme esasına dayalı, davranışlara yön verme gücüne sahip psikolojik, sosyal, ahlaki ve estetik boyutlu inanç ve kanaatler bütünü” olarak tanımlamak mümkündür (Yeşil ve Aydın, 2007).

Değerler yaşamımızı etkileyen, yaşamda önem verdiğimiz düşüncelerdir (Doğanay, 2009). Bireylerin düşünceleri, davranışları, tutumları ve ürünlerinde ortaya çıkan ölçütlerdir (Turan ve Aktan, 2008). Değer, insanı değerli kılan sahip olduğu üstün nitelikler ve sahip olduğu donanımlardır (Yaman, 2012).

2.1.4. Değerler Eğitimi

Günümüzde, insanların gerek yaşam kalitelerini arttırmakta, gerekse kişiler arası ilişkilerinde kendilerine rehber aldıkları değerleri değişmektedir. İnsanlar yaşam kalitelerini arttırmayı daha fazla para kazanma, daha lüks evde oturma, daha lüks arabaya binme, daha markalı giyinme vb. gibi etkenlere bağlamaktadır (Bilgin, 2002). Toplumsal anlamdaki bu değişimi Atabek (1999) şu şekilde ifade etmiştir:

Önce değer yargıları değişir.

Sonra insana bakış değişecektir.

Hedefler değişecektir.

İlişkiler değişecektir.

Davranışlar değişecektir.

Umutlar değişecektir.

Sıkıntılar değişecektir.

Mutsuzluk nedenleri değişecektir.

Ve insanlar en kısa zamanda zengin olmanın kendileri için kaçınılmaz olduğunu düşüneceklerdir.

Kendilerinden başka hiçbir şeye önem vermeyecekler,

Yalnız kendileri için yararlı olana değer vereceklerdir.

Çünkü artık değer yargıları değişmiştir.

Önce değer yargıları değişir.

Sonra değişmeyen hiçbir şey kalmaz...

Ne yazık ki bu düşünce biçimi eğitim felsefelerine ve eğitim uygulamalarına da yansımıştır. Ülkemiz eğitim uygulamalarında ilköğretimden itibaren üniversite sınavını kazanmaya yönelik çalışmalarda bulunulmakta, dersler bu amaca yönelik yapılmakta, okulların ve öğrencilerin başarıları bu sınavı kazanmaya göre belirlenmekte, üniversite eğitimi yüksek kazanç sağlamak için bir araç olarak görülmekte, öğrenci öğrendiklerini

bu amaçlar çerçevesinde almakta ve çalışmalarını bu doğrultuda yapmaktadır. Bu durum eğitim öğretim yaşamını da etkilemektedir. Öğrencilerin birbirlerini rakip olarak gördükleri, yardımlaşma yerine rakibini geçme, arkadaşının kaybetmesini isteme, yakınlık yerine mesafeli ve dikkatli olma, güven yerine şüphe, rahatlık yerine tedirginlik vb. işlevsel olmayan, insancılıktan uzaklaşan duygu ve düşünceler oluşmaktadır (Bilgin, 2002).

Artık doğruyu bilmekten çok doğruyu araştıran, doğruyu düşünüp değerlendirebilen insanlara ihtiyacımız olduğunu fark eden eğitim sistemimiz çağdaş eğitim programlarıyla bir takım yenilikler yapmıştır. Bunlardan en önemlisi ise ülkemizde 2005 yılında yürürlüğe konan Sosyal Bilgiler Programında değerler eğitime yer verilmiş olmasıdır.

Değer, insanı değerli kılan sahip olduğu üstün nitelikler ve sahip olduğu donanımlardır. Sahip olunan değerler bireyin gelecekte kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını, hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için, bireyin belli başlı değerlerin farkına varması, gerekli değerleri kazanması, yeni değerler benimsemesi; bütün bu değerleri kişiliğinin temel taşları haline getirerek davranışa dönüştürmesi gerekir. Neredeyse hayat boyu devam eden bu değer kazanma/kazandırma süreçlerine “*değerler eğitimi*” denilmektedir (Yaman, 2012).

Değerlerin birey ve toplum açısından önemi ve işlevi, yapı ve özellikleri göz önüne alındığında değerler eğitimi zorunlu bir hal almaktadır. Hem bireyin davranışsal özellikleri hem de her toplum ya da sistemin varlıklarını koruma ve devam ettirme arzusu değerler eğitimi gerektirmektedir. Ancak burada önemli olan verilecek değer eğitiminin amacına hizmet etmesi ya da hedeflerine ulaşmasıdır (Yeşil ve Aydın, 2007).

Değerler eğitiminin önemi hususunda bilgi ve değer arasındaki dengeden de söz etmek gerekir. Bilgiyle donanımlı hale gelen kişi insani, ahlaki, sosyal, kültürel değerlerle olgunluğa erişir. Bilgi nesnel bir yapıdayken değerler özünde iyiden, olumludan yanadır. Değerden yoksun olan bilgi kişiye mutsuzluk getirebilir. Tıpkı atomu parçalama gücüne sahip bir beynin, bir anda milyonlarca insanın da ölümüne sebep olabileceği gibi. İnsanlığın mutluluğu için bilgi ve değer birbirini tamamlamalıdır (Aydın ve Gürler, 2013).

Günümüz dünyasında yaşanan siyasi, sosyal, kültürel değişim ve gelişmeler sonucunda bireylerin etkili ve verimli iletişim kurup, yaşanan sorunlara etik kurallara uygun bir şekilde çözüm üretebilmeleri için değer eğitimi oldukça önemlidir (Kale, 2007). Son zamanlarda popülerleşen “değerler eğitimi” oldukça yeni bir kavram olmasına rağmen geçmişte “ahlak eğitimi” ve “karakter eğitimi” gibi adlar altında verilen eğitimin güncel ve geliştirilmiş şeklidir. Ülkemizde de oldukça yeni olan “değerler eğitimi”, özellikle uluslar arası konferans ve toplantılarda ele alınmaya, üzerinde makale ve kitaplar yazılmaya başlanmış bir alandır (Keskin, 2008).

Değerler eğitiminin tarihsel gelişimi ve literatürdeki kaynaklar göstermektedir ki insanların yaşadığı siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler değerler eğitiminin geleceğini etkilemektedir. Ayrıca toplumun yapısı da değerler eğitimiyle doğrudan ilişkilidir (Yiğittir, 2009).

Değer eğitimi dünyada sadece öğretim programları, programda verilen aktiviteler ile sınırlı kalmamış ve toplumun çocuklarını daha iyi yetiştirebilmeleri adına ailelere yönelik kitaplar, dergiler, tv programları ve internet siteleri ile geniş bir alana yayılmıştır. Dünya genelinde genellikle karakter eğitimi ve ahlak eğitimi başlığı altında değer eğitimi yapılmaktadır (Baydar, 2009).

Dış ülkelerde değer eğitimi karakter eğitimi (character education) ile bir tutulmaktadır. Öğretmene, çocuk yetiştirme tekniklerini en iyi bilen ve çocuk gelişmesinin bilimsel özelliklerini anlayan, rehberlik eden bir uzman gözüyle bakılmaktadır. Öğretmenin bu rolüne “Karakter Eğiticiliği” de denebilir (Tezcan, 1997).

Kişinin dürtüleri üzerindeki hakimiyeti karakter eğitiminde çok önemli yer tutar. Kişinin kendi arzu ve dürtülerine karşı özgür olması, onları yönetebilmesi gerekir (Tarhan, 2012).

Genel anlamda değerler doğuştan olmayıp yaşam içerisinde zamanla şekillenerek bireydeki yerini almaktadır. Bu süreçte bireyin hayata bakışını, kişiliğini bir noktada kimliğini belirleyen değerlerin aktarımının doğru ve yetkin bir şekilde yapılması gerekmektedir.

Yanlış ve systemsiz yapıldığında, ya da hiç yapılmadığında mutsuzluk ve uyumsuzluk kaynağı olabilmektedir. Bugün yanlış inanışların çoğu çocukluk döneminde aldığımız yanlış bilgi ve değerlerden kaynaklanmaktadır. Birçok saplantılı

fikir (hatta bu konularda işlenen suçlar) değer eğitiminin doğru yapılmamasından kaynaklanabilmektedir (Keskin, 2008).

Bu amaçlarla yapılacak değerler eğitiminin daha başarılı olabilmesi için aşağıdaki uygulamalar gerçekleştirilebilir (Dilmaç, 2002):

- Bireysel değer sistemlerinin geliştirilmesinde öğrencilere yardım için çok sayıda strateji ve materyal geliştirilmesi
- Yeni fikir ve materyallerin etkili bir şekilde kullanılmaları için uzmanların destek vermesi
- Değer kavramının yerleşmesi için çeşitli teorilerin geliştirilmesi
- Çeşitli konularda değerlerle ilgili biyografilerin oluşturulması
- Değer eğitiminde başka insanlara daha iyi nasıl bir hizmet yapılabileceğini öğrenmek için çok sayıda insanla birlikteliğin sağlanması
- Değer eğitimiyle ilgili araştırmalar hakkında insanlara bilgi verilmesi
- Eğitimin görev ve rolünü gereğince yerine getirmesi.

Kişilik tohumlarının atıldığı ve önemli ölçüde netleştiği ilk çocukluk dönemi değerler eğitimi açısından çok önemlidir. Bireyin toplumsallaşma süreci, gelişim özellikleri, değerlerin yapı ve özellikleri dikkate alındığında değerler eğitiminin bireyin doğumu ile başlaması bir zorunluluk halini almaktadır. Çocukların öncelikle karşı karşıya kaldıkları eğitim kurumları aile ve okullardır. Bunların dışında arkadaş çevresi ve iletişim araçlarının da çocuklar üzerindeki eğitsel açıdan etkisi göz ardı edilemez. Bunlardan aile plansız, okullar ise planlı birer eğitim kurumudur (Yeşil ve Aydın, 2007). Bireyin değer eğitimi önce aile ortamında başlasa da esas bölümü okul ortamında sağlanmaktadır.

Bir arada düzenli bir şekilde yaşama isteği, eski neslin değerlerini, fikirlerini ve inanışlarını yeni nesle benimsetmesi ve yeni neslin içinde bulunduğu topluluğun bir arada kalmasını sürdürmek için düzeni koruyucu yenilikler getirmelerini sağlamak amacıyla eğitilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Zamanla bu eğitimi sağlamak için başka faktörlerinde etkisiyle “okul” denilen eğitim kurumları oluşturulmuş ve burada verilecek eğitimin de amaçları belirlenmiştir. Bu amaçlar için de en önemlilerini bireyin zihinsel gelişiminin sağlanması yanında bireysel ve toplumsal değerlerin edinilmesi oluşturmaktadır (Gültekin, 2007).

Eğitim programında değerlerin nasıl kazandırılacağına açık ve net olarak belirtilmemiş olması okulda değer eğitiminin gerçekleşmediği anlamına gelmemelidir. Aslında öğretmenlerin sınıfta ve okulda oluşturdukları kültür, neye önem verip vermedikleri, neyi iyi ya da kötü olarak algıladıkları öğrenciler için örtük olarak değer eğitimi oluşturmaktadır. Kısaca değer eğitimi okulda her durumda gerçekleşmektedir. Ancak, bu eğitimin formal eğitimin bir parçası olarak planlı öğrenme yaşantılarıyla kazandırılması da gerekmektedir (Doğanay, 2009).

Değerler eğitiminin amacı, çocuğun doğuştan getirdiği en iyi tarafı ortaya çıkarmak; kişiliğinin her yönüyle gelişmesini sağlamak; insani mükemmelliğe ulaşmasına yardımcı olmak; bireyi ve toplumu kötü ahlaktan korumak ve kurtarmak, bunun yanında iyi ahlakla donatmak ve devamını sağlamaktır (Aydın ve Gürler, 2013).

Değerler eğitimi çocukların okullara getirdiği gerçek değerlere hitap etmelidir. Çocukların karşılaştıkları gerçek değerlerle yüzleşmelerini okullar sağlayarak, onları analiz etmelerinde ve eleştirel olmalarında yardımcı olmalıdırlar (Aktepe, 2010).

Değerler alanında uzun yılların emeği olan seçkin materyallerin yine bu alanda uzmanlaşmış kaliteli eğitimciler aracılığıyla okul ortamında sistemli bir şekilde öğrencilere aktarılmasıyla sağlıklı bireyler topluma kavuşturulmuş olacaktır.

Değerler eğitiminin etkin olarak verilmesi, hedeflenen değerlerin hakim olduğu bir eğitim ortamını, bu değerlerle donanmış eğitimcileri ve yine bu değerleri görme ve yaşama fırsatı veren eğitim yöntemlerini gerektirmektedir. Bu yüzden değerler eğitiminde kullanılacak yöntemler yaşantı merkezli, üründen çok sürece önem veren ve uygulama ağırlıklı olmalıdır. Hedeflenen değerlerin bireylerde kişilik özelliğine dönüşmesi için bu öğeler arasında işbirliği bulunmalıdır (Yeşil ve Aydın, 2007).

Değerler eğitiminin aşamalarını Yaman (2012), şu şekilde belirlemiştir:

1. İnsanı tanımak ve değer vermek
2. Aileyi ve aile içi iletişimi güçlendirmek
3. Eğitimi kavramak
4. Eğitimin amaçları
5. Sonuç ve değerlendirme

Bu aşamaların uygulanılmaya çalışıldığı okullarımızda gerçekleştirilen değer eğitiminde dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır (Deveci, 2008):

- Değer eğitiminde en büyük sorumluluk öğretmenin olduğu için öğretmen öğrencilere model olmalıdır.
- Değer eğitiminde anlamlı ve kalıcı öğrenme için okul, sınıf ve aile ortamı olumlu bir yapıya sahip olmalıdır.
- Değer eğitimi sadece planlanmış eğitim programları ile sınırlı olmadığından dolayı okulun örtük programından da faydalanılmalıdır.
- Değer öğretimi tek bir yaklaşımla değil hem dolaylı hem de doğrudan öğretim ve yaklaşımları ile yapılmalıdır.
- Okul -aile işbirliği yapılmalıdır.

Son yıllarda ülkemizde özellikle özel okullarda, karakter eğitimi, değerler eğitimi, çalışmaları yapılmaktadır. Bu çerçevede bazı okullarda bu çalışmalara, anne babaların da katılımını sağlamak amacıyla veli toplantıları ve seminerleri yapılmaktadır (Aydın ve Gürler, 2013).

Milli eğitim Bakanlığı örgün eğitim aşamaları için bir “ Değerler Eğitimi” çalışması başlatmıştır. Bu amaçla ilk adım olarak dar kapsamlı da olsa “ Değerler Eğitimi Sempozyumu” düzenlenmiş, devamında da “Değerler Eğitimi Genelgesi” yayımlanmıştır. Üçüncü bir adım olarak da 18. Milli Eğitim Şurası’nda “ Değerler Eğitimi” konusu, “ Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi” başlığı altında özel bir komisyon marifetiyle gündeme alınmıştır. Bütün bu yapılanlar ülkenin ve insanımızın geleceği açısından son derece önemli adımlardır (Yaman, 2012).

2.1.5. Sosyal Bilgiler Dersi ve Değer Eğitimi

Sosyal bilgiler öğretiminde temel amaç günümüz dünyasında çağdaş toplumlar seviyesine ulaşmak için bireylerin karşılaştıkları sorunları çözebilmeleri ve yaşadıkları kültürde çok yönlü eğitim ile ideal vatandaş düzeyine ulaşmasını sağlamaktır. Bu anlamda sosyal bilgiler programlarının temel çıktısı ahlaki etik ve değer sistemine dayalı olan kararlar alabilen, adalete saygı duyan, güzeli takdir eden ve düşünen bireyler yetiştirmektir (Uçar, 2009).

Değerler açısından olgunlaşmamanın sonucunda, insanlar yalnızca çevrelerine karşı değil, kendilerine ve diğer insanlara karşı da olumsuz eylemlerde bulunabilmektedirler. Yalnızca kendinden farklı düşündüğü ve farklı inançlara sahip olduğu için, başkalarının hoşgörüsüyle karşılamayan hatta onlara karşı elinden geldiğinde fiziksel baskı ve şiddet uygulayan insanlar vardır. Kendi kendine ve sağlığına saygı duymadan, kendine zara veren insanlar vardır. Tüm bu olaylar, sosyal bilgiler eğitiminin bir parçası olarak değerler eğitiminin gereğini ve önemini vurgulamaktadır (Doğanay, 2006).

Yeni sosyal bilgiler programının en önemli öğelerinden biri de değerlerdir. Programda değer “ *bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki yada inançlar*” olarak tanımlanmaktadır (Ata, 2006).

Sosyal Bilgiler dersi değer eğitimi ile öğrencilere; toplumun varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için belli değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır (MEB, 2005). Böylesine önemli bir konunun da gelenek göreneklere indirgenmesi, sağlıklı ve iyi yetişmiş yurttaşlardan oluşan bir toplum için yeterli olmayacaktır. Bu gibi nedenlerle, programa değerlerin açık bir şekilde konulması yoluyla aile, çevre ve medya gibi kaynaklardan veya gelenek görenekler gibi göreceli yollardan değerlerin öğrenilmesinin önüne geçilmiş ve değerlerin öğretimi program yoluyla daha örgün ve sistematik hale getirilmiş, nitelikli ve sağlıklı toplum oluşturma gibi çabalar formal bir platformda, daha nitelikli ve amaç odaklı bir sürece dönüştürülmüştür (Şahin, 2010).

Sosyal Bilgiler dersinde değerlerin kazandırılmasına yönelik öğrenme- öğretme etkinliklerini hazırlarken, öncelikle değerler eğitimiyle ilgili niçin, ne, ne zaman, nerede, kim ve nasıl sorularının yanıtlarının üzerine odaklanılması gerekir. Öğretmen ve öğretmen adaylarının öncelikle değerlerin insan ve toplum için önemini anlayıp ondan sonra uygun yöntem ve teknikleri işe koşması gerekir (Doğanay, 2009).

Topluma faydalı, kendini ve kültürünü iyi tanıyan, değerlerine saygılı ve sahip çıkan bireylerin yetişmesi noktasında bu özellikler incelendiğinde Sosyal Bilgiler Programında belirlenen değerlerin öğrenciye benimsetilip kazandırılması gerekmektedir.

Değerler konusu kuramsal yönden olduğu kadar, hızla değişen dünya içinde yerini arayan toplumumuzu yakından ilgilendirmesi açısından önem taşımaktadır. Sosyoekonomik gelişmelerin kaçınılmaz sonucu (ve kimi zamanda aracı) olarak ortaya çıkan yeni toplumsal düzenlemelerin sağlıklı işleyebilmesi, bireylerin sahip oldukları değerlerin bu türden düzenlemelerle uyumlu olmasıyla yakından ilişkilidir. Bu uygunluk sorunu, toplumun iyi tanınmasını, dolayısıyla da değerlerin ayrıntılı bir biçimde incelenmesini gerekli kılmaktadır (Baydar, 2009).

Milli Eğitim Bakanlığı, hazırladığı ilköğretim programında değer eğitimiine dönük olarak başlıca; değer açıklamak, ahlaki muhakeme, değer analizi, gözlem yoluyla öğretim yaklaşımlarını öneri olarak sunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi doğrudan değer eğitimiine yer vermiştir. Sosyal Bilgiler dersi değer eğitimi ile öğrencilere; toplumun varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için belli değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır. Ülkemizin ve milletimizin geleceği açısından hayati önem taşıyan Sosyal Bilgiler dersinde belirtilen değerlere ulaşılması oldukça önemlidir. Çünkü bu değerleri benimsemiş bireyler yetiştirildiği takdirde, Sosyal Bilgiler dersinin evrensel amacı olan sorumlu insan, etkin vatandaş yetiştirme amacına ulaşılır. Bu nedenle büyük önem taşıyan Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitiminde hassasiyetle durulması gerekmektedir (Gömleksiz ve Cüro, 2011).

Yeni Sosyal Bilgiler öğretim programında değerlerin kazandırılmasında kullanılmak üzere önerilen yaklaşım ve yöntem ile uyumlu olduklarını söyleyebiliriz. Çünkü yeni Sosyal Bilgiler öğretim programında da değerler için ayrı bir zaman dilimi veya öğrenme/öğretme saati tanzim edilmemekte, değerlerin ilgili ünite kazanımlarıyla birlikte gerçekleştirilmesi benimsenmektedir (Katılmış, Ekşi ve Öztürk, 2010).

Yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programında değerlere ve değer eğitimine özel önem verilmiştir. Sosyal Bilgiler 4.-5. Sınıflar Öğretim Programında adil olmak, aile birliğine önem vermek, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik **doğrudan verilecek değerler** olarak belirlenmiştir. 6.-7. Sınıf Öğretim Programında ise bilimsellik, doğal çevreye duyarlılık, sorumluluk, yardımseverlik, kültürel mirasa duyarlılık, hak ve özgürlüklere saygı, çalışkanlık, farklılıklara saygı, vatanseverlik,

estetik, dürüstlük, bilimsellik, dayanışma, adil olma ve barış **doğrudan verilecek değerler** arasında bulunmaktadır. Her iki programda da değerler ünitelerle ilişkilendirilmiş ve değerlerin öğretimine yönelik olarak örnek etkinlikler verilmiştir (Yazıcı ve Koca, 2008).

Sosyal Bilgiler Programında yer alan değerlerin üniteler ve öğrenme alanlarına göre dağılımı şu şekildedir (MEB, 2005):

Tablo 2.1.

Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Programında Yer Alan Değerler

4. SINIF			
	ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE ADI	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
1	BİREY VE TOPLUM	Kendimi Tanıyorum	Duygu ve Düşüncelere Saygı, Hoşgörü
2	KÜLTÜR VE MİRAS	Geçmişimi Öğreniyorum	Türk Büyüklerine Saygı, Aile Birliğine Önem Verme, Vatanseverlik
3	İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Yaşadığımız Yer	Doğa Sevgisi
4	ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	Üretimden Tüketime	Temizlik ve Sağlıklı Olmaya Önem Verme
5	BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	İyi ki Var	Bilimsellik
6	GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Hep Birlikte	Yardımseverlik
7	GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	İnsanlar ve Yönetim	Bağımsızlık
8	KÜRESEL BAĞLANTILAR	Uzaktaki Arkadaşım	Misafirperverlik

Tablo 2.2.

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Programında Yer Alan Değerler

5. SINIF		
	ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
1	BİREY VE TOPLUM	Haklarımı Öğreniyorum Sorumluluk
2	KÜLTÜR VE MİRAS	Adım Adım Türkiye Estetik
3	İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Bölgemizi Tanıyalım Doğal Çevreye Duyarlılık
4	ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	Ürettiklerimiz Çalışkanlık
5	BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Gerçekleşen Düşler Akademik Dürüstlük
6	GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Toplum İçin Çalışanlar Dayanışma
7	GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Bir Ülke, Bir Bayrak Adil Olma, Bayrağa ve İstiklâl Marşı'na Saygı
8	KÜRESEL BAĞLANTILAR	Hepimizin Dünyası Tarihsel Mirasa Duyarlılık

Tablo 2.3.

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Programında Yer Alan Değerler

6. SINIF		
	ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
1	BİREY VE TOPLUM	Sosyal Bilimsellik Bilgiler Öğreniyorum
2	İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Doğal Çevreye Duyarlılık Yer Yüzünde Yaşam
3	KÜLTÜR VE MİRAS	Kültürel Mirasa Duyarlılık İpek Yolunda Türkler
4	ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	Sorumluluk Ülkemizin Kaynakları
5	KÜRESEL BAĞLANTILAR	Yardımseverlik Ülkemiz ve Dünya
6	GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Hak ve Özgürlüklere Saygı Demokrasinin Serüveni
7	BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Çalışkanlık Elektronik Yüzyıl

Tablo 2.4.

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Programında Yer Alan Değerler

7. SINIF			
	ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE ADI	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
1	BİREY VE TOPLUM	İletişim ve İnsan İlişkileri	Farklılıklara saygı
2	İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Nüfus	Vatanseverlik
3	KÜLTÜR VE MİRAS	Türk Tarihine Yolculuk	Estetik
4	BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Zaman İçinde Bilim	Bilimsellik
5	ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	Ekonomi ve Sosyal Hayat	Dürüstlük
6	GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Yaşayan Demokrasi	Adil Olma
8	KÜRESEL BAĞLANTILAR	Ülkeler Arası Köprüler	Barış

Tablolarda görüldüğü gibi bazı değerler genel anlamıyla veya soyutlanarak değil bazı olgularla birlikte ilgili değerın bir nevi alt değeri olarak alınmıştır. Yani yapılandırmacılığın gereğı olarak soyutlanarak değil içerikle ilişkili verilmiştir. Böylece bazı değerlerin farklı boyutları, farklı sınıflar düzeyinde kazandırılması hedeflenmiştir. Örneğın saygı değeri farklılıklara saygı, hak ve özgürlüklere saygı; duyarlılık, tarihsel mirasa duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık; dürüstlük, akademik dürüstlük gibi çeşitlendirilerek sınırlandırılmıştır (Aslan, 2009).

Aynı zamanda bazı değerler birkaç sınıfta üst üste verilirken bazıları ise sadece bir sınıfta verilmiş. Bu durum öğrencilerin gelişimsel özellikleriyle ilgili olabilir. Çünkü demokrasi değeriın verilebilmesi için çocuğın soyut işlem döneminde olması gerekmektedir (Uçar, 2009).

Yapılandırmacı yaklaşım modeline göre ders müfredatlarına derste işlenecek konuların yanı sıra her öğrenme alanında doğrudan verilecek değer adıyla değerler eklenmiştir. Programda değerler verileceği öğrenme alanıyla eşleştirilmiştir. Bazı öğrenme alanında bir, bazısında birden fazla değer verilmesi öngörülmüştür. Sosyal Bilgiler dersinde öğretilmesi hedeflenen temel değerler şöyledir: Aile birliğine önem verme, Adil olma, Bağımsızlık, Barış, Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Duyarlılık, Dürüstlük, Estetik, Hoşgörü, Misafirperverlik, Özgürlük, Sağlıklı olmaya önem verme, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Temizlik, Vatanseverlik, Yardımseverlik (Aslan, 2009).

2.1.6. Değer Kazanımı

Toplum olarak bir arada yaşayabilmek için o toplumu oluşturan bireyler arasında uyulması gereken bir takım kurallar dizgesinin oluşturulması, zaman içerisinde doğal olarak zaruri bir hal almıştır. İnsanların toplum içerisindeki yaşamını düzene sokan ve bireyleri belli kurallar doğrultusunda davranmaya zorlayan bu toplumsal kurallar dizgesi, toplumsal değerlerin önemine vurgu yapmaktadır (Topkaya ve Tokcan, 2013).

İnsan, anlamlar ve değerler yaratan bir varlık olarak, bir anlamlar ve değerler dünyasında yaşar. Bu nedenle insan, hem kendisine hem de diğer her şeye bu anlam ve değerlerin içinden bakar (Günay, 2006). Toplumsal yaşamın düzenli işleyişi için yasalara uymak yetmez. Bunun yanı sıra ortak değerlerin, görenek ve geleneklerin toplumsal yaşam için birleştirici gücüne de gereksinim vardır. Başka bir deyişle, insancıl değerler olmadan toplum çarkı dönmez. Bütün dinler ve toplumsal yasalar adam öldürmeyi, hırsızlığı, başkasının hakkını çiğnemeyi günah ve suç saymışlardır. Ancak; doğruluk, konukseverlik, hoşgörü, güçsüzlere el uzatma, sevgi, saygı, yardımlaşma ve dayanışma gibi değerler sadece yasa gücüyle insanlara benimsetilemezler. Toplumsal ilişkiler, insanların tek tek ve toplu halde insancıl değerlere bağlılığı ölçüsünde ve bu değerleri içselleştirmeleri ile düzenli olarak yürür (Yörükoğlu, 2003).

Bugün gelişen ve değişen dünyada, hızla büyümekte olan sosyal problemler, artan şiddet olayları, cinayet, terör, intihar, hırsızlık, uyuşturucu, hoşgörüsüzlük, sorumsuzluk, saygısızlık gibi olumsuz durumlardan hem toplumlar hem de genç nesil

etkilenmektedir. Günümüz toplumları, ciddi bir şekilde değer erozyonu ile karşı karşıyadır. Bunun nedeni, yetişen bireylerin belli ahlaki standartlara göre yetişmemesidir (Aladağ, 2012). İşte bu noktada değerler iyi yetişmiş bireyler yoluyla sağlıklı toplumlar oluşturulmasında büyük öneme sahiptir. Değerlerin öğretimi yoluyla temel değerleri öğrenmiş, değerleri içselleştirmiş ve bu değerlere uygun davranışlar sergileyen bireyler sayesinde toplumların gelişmesi değer erozyonu sonucu oluşan sosyal sorunların önlenmesi sağlanabilir (Şahin, 2010).

Toplumsal yapı değiştiğinde değer sistemleri de değişerek yeni yapıya ayak uydurur. Toplumun sanayileşme seviyesi ve ekonomik gelişmeler sonucunda değerler geliştirmekte, eski değerleri yeniden yorumlamakta, değer sistemindeki hiyerarşi değişmektedir (Sancak, 2011). Böyle bir devinim sürecinde değerlerin kazandırılması noktasında eğitim sistemimize ve bu süreçte uygulayıcı konumda olan okullarımıza önemli görevler düşmektedir. Eğitim sisteminin temel taşı olan ilköğretim kademesinde, bireylere toplum içinde diğer üyelerle uyum içinde yaşamaları ve yaşamlarını daha iyi bir biçimde sürdürmeleri için gerekli olan temel bilgi ve beceriler kazandırılmaktadır (Fidan ve Erden, 2001).

Değerlerin nasıl kazandırılacağı ile ilgili geçmişten günümüze çok çeşitli yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu yöntemlerden bir kısmı değerlerin telkin, öğüt, kıssadan hisse vb. yollarla doğrudan öğrenimine yönelik; bir kısmı ise akıl yürütme, sorgulama, yansıtıcı düşünme ve karar verme süreci olarak kazanımına yöneliktir. Akıl yürütme ve mantıklılığı teşvik etme, empati geliştirme, özsaygı geliştirme ve işbirliği geliştirme gibi süreçler, günümüzde değerler eğitiminde öne çıkan temel süreçlerdir. Günümüzde değerlerin kazanımı ile ilgili olarak öne çıkan diğer önemli bir yaklaşımda değerleri tek tek ele alarak ele alarak öğretmek yerine, daha bütüncül bir yaklaşımla tüm okulun bir parçası haline getirmektir (Doğanay, 2006).

Eğitim kurumları bilgi, beceri, tutum ve değerleri yeni kuşaklara aktararak onlara yardım etmeye çalışır. Değer eğitiminin iki hedefi vardır. Birinci hedef; bütün insanların, özellikle gençlerin daha karakterli bir hayat sürmesi ve hayatından memnun kalmasını sağlamaktır. İkinci hedef ise, toplumun iyiliğine katkı sağlamaktır. Bu ise canlılara, dolayısıyla insana şefkat ve iyilikle davranmayı temel alır. Kısaca, değerler

eğitimi gençlerin değer geliştirmelerine yardımcı olarak onlara tatmin edici bir yaşam kurmasına hizmet eder (Yazıcı ve Koca, 2008)

Bir toplumun geleceğinin iyi yetişmiş ve karakter sahibi insanlara bağlı olduğu tartişma götürmez bir gerçektir ve insanlar iyi ahlaki karaktere kendiliğinden sahip olamamaktadırlar. Bundan dolayı öğrenim çağındaki her bireyin uygun ahlaki kararlar ve davranışlar sergilemesine yardımcı olacak değerler ve becerilerle donatılması kaçınılmaz olarak okulların temel hedefleri arasındadır (Kılcan, 2009).

Değer kazandırılmasında dikkat edilmesi gereken hususlar özetle şunlardır (Deveci, 2008):

- Değer eğitiminde en büyük sorumluluk öğretmenin olduğu için öğretmen öğrencilere model olmalıdır.
- Değer eğitimine bir bütün olarak bakılmalı, aile-okul-çevre-medya bütünlüğü sağlanmalıdır.
- Değer eğitiminde anlamlı ve kalıcı öğrenme için okul, sınıf ve aile ortamı olumlu bir yapıya sahip olmalıdır.
- Değer eğitimi sadece planlanmış eğitim programları ile sınırlı olmadığından dolayı okulun örtük programından da faydalanılmalıdır.
- Değer öğretimi tek bir yaklaşımla değil hem dolaylı hem de doğrudan öğretim yaklaşımları ile yapılmalıdır.
- Okul -aile işbirliği yapılmalıdır.

Bireyin toplumsallaşmasında rol oynayan kurumlar aynı zamanda onun kişiliğinin oluşmasında etkilidir. Bunlar içerisinde öncelikli olan ise eğitimidir. Eğitim aracılığıyla bireylerin değişen ortamlara uygun bilgi ve becerilerle donatılması önemlidir. Toplumun temel dinamiklerinin, kültürel unsurların, değerlerin dikkate alınması değişimin başarısında etkili olmaktadır. Bunun yapılmasında ise eğitim ve dolayısıyla eğitim kurumları birinci derecede rol oynar (Özkan, 2011).

Toplumsal değerlerin çağa uygun olarak yenilenmesini ya da çağın şartlarına göre geçerliliğini yitirmiş değerlerin yerine yeni değerlerin yerleştirilmesini sağlamaya çalışmak modern toplumda eğitime yüklenen birincil görevler arasındadır (Güngör, 1995).

Okul, değerler üzerine inşa edilmiş bir yaşama ve öğrenme alanıdır. Her bireyin ve toplumun olduğu gibi her okulun da kendine özgü değerleri vardır veya zamanla bu değerleri oluşturur. Bireyler kendilerine ait değerlerle ve çevrelerine ait değerlerle örülü bir yaşama sahiptir. Bir değer örüntüsü ile yaşamlarını sürdüren bireylerin, üyesi oldukları toplumun ve okulun değerlerini oluşturdukları ve aynı şekilde kendi değerlerini de toplum ve okulun değerleri ile değiştirebildikleri görülmektedir (Turan ve Aktan, 2008).

Çocuk, okul sayesinde arkadaş ortamı edinir ve bu ortamda farklı ve yeni şeyler öğrenir. Arkadaş edinebilmek için birtakım kurallara uyması gerektiğini arkadaş ortamı tarafından kabul görmüş değerleri benimsemesi gerektiğini anlar (Hazar, 1996). Değer eğitimi konusuna duyulan ilgi ve ihtiyaç gittikçe artmaktadır. Eğitim danışmanları ve eğitimciler bugünün çocuklarını topluma daha yararlı hale getirmek için büyük bir uğraş içine girmişlerdir. Özellikle son zamanlarda okullarda yaşanan şiddet olayları uzmanların dikkatinin bu noktaya yönelmesine neden olmuştur. Topluma iyi vatandaş yetiştirme üzerine odaklanan değerlerin (dürüstlük, saygı, hoşgörü, sorumluluk, yardımseverlik, ahlaki değerler vb.) kazandırılmasında okulların daha etkili rol oynaması gerektiği belirtilmektedir (Yıldırım, 2009).

Görüldüğü gibi okullarda, eğitim sürecinde öğrencilerde değerleri geliştirme önem kazanmaktadır. Elbette, okulda değerleri geliştirme çabası aile ve aile çevresince de desteklenmeli, onlar da çocuklarına model olmalıdırlar (İşcan, 2007). İnsanın hayatının şekillenmeye başladığı temellerinin atıldığı yer ailedir. Bu temellerin sağlam olması kişinin geleceğinin ve bunun doğal bir sonucu olarak toplumumuzun geleceğinin teminatıdır.

Değerlerin kazanılmasında toplumsal kurumların etkisi çok büyük ve önemlidir. Bu kurumların en önemlilerinin başında aile gelir. Çünkü aile çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal her türlü gelişiminin temel ortamıdır. Çocuklar pek çok şeyi iyi ve kötü kavramlarını ilk olarak ailede öğrenir (Uçar, 2009).

Çocukların kişilik gelişimi için ailenin elverişli bir ortam olması çok önemlidir. Ailenin bilinçli ve sağlıklı olması toplumun geleceğinin teminatıdır. Değer aktarımı konusunda günümüz anne babalarının geçmiştekilere göre işleri daha zor görülmektedir. Eskiden toplumun da desteklediği birçok değer, çocuklara yaşantıyla aktarılabilirken,

artık sadece yaşantı yeterli olmamakta, anne babaların bu konuyu bilinçli olarak çocuklarına aktarmaları için çaba sarf etmeleri gerekmektedir (Aydın ve Gürler, 2013).

Türkiye’de aile, toplumsal sorunların odağında yer almaktadır. Ekonomik yetersizlikler, eğitim yoksunluğu ve toplumsal olanaksızlıklar içinde kalan aile bizatihi sorunlar sarmalı haline dönüşmüştür. Bu sarmal genç kuşakların ailelerinden kopmalarına onların deva bulmaz bir değer bunalımı yaşamalarına neden olmaktadır (Doğan, 2004).

Değerlerin kazanılmaya başladığı ilk yer şüphesiz ailedir. Aile ve çevreyle informal olarak başlayan sürecin okullarda formal bir düzene girmesi ile değer öğretimi planlı programlı bir hal almıştır. Ders kitaplarında önceden belirlenmiş olan değerlere yönelik kazanımlara ve etkinliklere yer verilmektedir. Bu nedenle insanın büyük oranda şekillendiği ilköğretim ve ortaöğretim dönemlerinde değerler eğitiminin çocuklara doğru ve etkili bir şekilde verilmesi gerekmektedir.

Değerlerin insan davranışları etkileme, toplumsal ilişkileri düzenleme ve toplum kalkınmasını sağlama gibi birçok işlevi vardır. Bu özellikleri nedeniyle eğitimciler tarafından önemsenmiş ve doğrudan eğitim programlarıyla ya da gizli programlarla öğretilmeye çalışılmıştır. Bir öğrencinin okul hayatındaki en önemli unsurun öğretmen olduğu söylenebilir. Çünkü öğretmen, hem eğitim sürecinin düzenleyicisi hem de eğitim sürecinin bir parçasıdır. Öğretmen derste sadece görevli olduğu içeriği öğretmekle kalmamakta aynı zamanda öğrencinin zihinsel, duygusal ve sosyal yönüne de etki etmektedir (Akbaş, 2009).

Toplumun bir ferdi olarak öğretmen; değerleri, tutumları, tavırları, duygusal yönleri, hayat felsefesi ve davranışları ile okulda bulunmaktadır. Öğretmenlerin taşıdıkları değerler ve öğrencilerine aktarmak istedikleri değerler zaman içerisinde toplumun değerleri olmaktadır. Atatürk’ün de söylediği gibi “Öğretmenler, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır.” Bu durum öğretmenlerin taşıdıkları değerleri önemli hale getirmektedir (Özensel, 2003).

Atabek (1999), öğretmenlerin değer eğitimi açısından önemini şu şekilde dile getirmiştir:

İnsan yetiştirme sanatının ustaları.

Bir çocuğun sonsuz merakını renk renk alanlarda işlerken sanatçı olduğunu fark edenler.

Zekânın ve duyarlılığın çorak topraklarda nasıl işlenmeden akıp gittiğini görmenin acısını yaşayanlar.

Bir insana bir dönemde emek vermenin hazzını, sonradan bir an olsun yeniden anılmasıyla yaşayanlar.

İnsan yetiştirme sanatının ustaları.

İnsanın nasıl geliştiğine tanık olanlar.

İnsanın sevincine, acısına ortak olanlar.

Öğretmenler... Yaşam ustaları...

Dünyayı değiştirmekle kendi değişimleri arasında en çok onlar sıkıştı.

Sahip oldukları değerleri yitirmemek için en ağır bedel ödeyenler onlar oldu.

İşlerini, ustalıklarını, uzmanlıklarını değiştirilen yaşam değerlerine teslim etmemek için direndiler.

İnsanı değersizlik düzenine teslim etmemek için direndiler.

Bakmayı bilen, görmeyi bilen, düşünmeyi bilen, eleştiren, tartışan, konuşan, dinleyen, özgür, düşünceli, eşitlikçi, paylaşımcı insanlar yetiştirecekler.

Türkiye'nin geleceği için...

Mücadele edecekler.

Eğer onlar bu mücadeleyi kazanamazlarsa,

Yenilgi onların değil, bütün toplumun olacaktır.

Yitirilen de gelecek olacaktır.

Bilindiği gibi eğitimin amaçlarından birisi de toplumun değer yargılarını bir sonraki nesle aktarmaktır. Değerlerden arındırılmış ve değerleri kapsamayan bir eğitim olamayacağından, neyin doğru, neyin yanlış, neyin öğretmede öncelikli ve önemli olduğunu vurgulamada eğitimcilerle rehberlik edecek ilkelerin olması gerekmektedir (Aktepe ve Yel, 2009).

Görüldüğü gibi değerler eğitiminde en büyük görev okullara, okullarda da eğitim hizmetlerinin aktif unsurları olan öğretmenlere düşmektedir. Dolayısıyla eğitim sistemlerinde öğretmenlerin daha etkili konuma yükseltilmeleri, yalnızca bilgiyi aktaran kişiler olmaktan çıkarılmaları değerler eğitimi açısından gerekli görünmektedir. (Aslan, 2009).

Toplumsal yaşam için gerekli olan değerleri öğrenmenin ve bunları içselleştirerek davranışlara yansıtmanın önemli olduğunun öğretmenler tarafından vurgulanması gerekmektedir (Yalar, 2010). Değer kazandırmada toplumsal değişim ve gelişim öğretmenler ve anne babalar için “bireyin, önce kendinden, çocuklarıyla birlikte yakın çevresinden başlayarak” iyimser bir dünya görüşüyle sağlanabilir (Ulusoy, 2007).

Değerler eğitimi sürecinde ve sonucunda öğrencilerin kazandıkları, geliştirdikleri değerler, sonuçta yine aileleri ve diğer yakın çevrelerindeki gruplar başta olmak üzere tüm toplumu etkileyecektir. Bu tür bir eğitimde başarılı olmak, yani öğrencilerin değerleri benimsemeleri, içselleştirerek davranışlarına, yaşamlarına tutarlı biçimde yansıtmaları, toplumdaki ilişkileri ve toplumun geleceğini de olumlu yönde etkileyecektir (İşcan, 2007).

2.1.7. Mevlana'nın Hayatı ve Eserleri

2.1.7.1. Hazreti Mevlana'nın hayatı

Mevlâna Celâleddîn Muhammed 6 Rebiülevvel 609/ 30 Eylül 1207 senesinde Belh şehrinde dünyaya gelmiştir (Can, 1995). Mevlânâ'nın asıl adı Muhammed Celâleddindir. Hudâvendgar, Mevlânâ, Rûmî gibi lakapları kendisine sonradan verilmiştir. Mevlânâ lakabı Konya'da henüz ders vermekle meşgul olduğu, çok genç yaşlarda iken kendisine verilmiş, “efendimiz” veya “hazret” manalarına gelen, ilim adamları için bir unvan gibi kullanılan bu hitap zamanla yalnız ona has ve en meşhur ismi olmuştur (Yeniterzi, 1995). Adı Muhammed, lakâbı Celâleddin'dir. Bundan başka Hünkâr, Hüdavendigâr, Mevlâna, Mevlevî, Şeyh, Molla lakapları yanı sıra belli bir bölgeye bağlı olduğunu gösteren Belhî, Rumî, Konevî, soyca Hz. Ebu Bekir'e ulaştığını gösteren Bekri ve son olarak nadiren kullanılan Sultânü'l-evliyâ ve Sırrullâhi'l-â'zâm lakaplarına da sahiptir (Karaismailoğlu, 2001).

Hem anne hem de baba tarafından ilimle donatılmış bir aileye mensuptur Mevlana. Babası tasavvufa gönül vermiş büyük bir alim olan Bahaeddin Veled'dir. Bahaeddin Veled, Mevlana'nın ilk mürididir. Yani Mevlana'ya Allah yolunu öğretip, tasavvuf usulünce hakikatleri ve sırları gösteren tarikat şeyhidir (Hidayetoğlu, 2007).

Mevlana'nın eğitimi kuşkusuz ki sadece gittiği medreselerle sınırlı değildi. O, doğumundan ölümüne kadar tasavvuf ortamında yaşadı, ünlü mutasavvıflarla ilişki halinde oldu (Kardam, 2007). Mevlana'nın düşünce yapısının şekillenmesinde, küçük yaşlarda çıktığı uzun yolculuklar, değişik coğrafyaların ve memleketlerin görülmesi, çeşitli kültürlerin öğrenilmesi ve tasavvuf ehli kişilerle dostluk etmesi etkili olmuştur. Mevlana'nın babası ile başlayan bu göçü ve göç sırasında uğradıkları değişik şehirler ve kültür merkezleri, bu şehirlerde içerisinde bulunduğu ilim ve sohbet meclisleri de bu düşünce yapısının gelişmesinde etkili olan diğer unsurlardan biridir (Sancak, 2011).

Hac maksadıyla yola çıkan Bahaeddin Veled; Nişabur, Bağdat, Mekke, Şam şehirlerini dolaşarak Anadolu'ya gelmiştir. Mevlânâ için bu yolculuk her açıdan faydalı olmuş ve yolculuk sırasında birçok ilmi ve dini sohbet ortamlarında bulunma imkanına sahip olmuştur (Karaismailoğlu, 2001).

Bahaeddin Veled Nişabur'dan sonra Bağdat ve Hicaz seferlerinde bulundu. Oradan Suriye'de bulunan "Akve" isimli kasabada bir yıl kadar kaldıktan sonra bugünkü adı "Karaman" olan "Larende" ye geldi. Mevlânâ Celaleddin burada evlendi ve ilk çocuğu Sultan Veled burada doğdu. Zamanın hükümdarı Alaaddin Keykubat, Bahaeddin Veled ve ailesini Konya'ya davet etti. Babası Bahaeddin Veled ile birlikte Konya'ya gelen Mevlânâ Celaleddin'in gerçekten olgunlaştığı ve asıl manevi kimliğini kazandığı yer burası oldu (Erkek, 2008).

Belh'den Karaman'a gelen Bahâeddin Veled sonraları Konya'ya yerleşmiş burada vefat etmiştir. Bahâeddin Veled gibi büyük bir ilim ve irfan adamının terbiyesi altında yetişen Mevlânâ çok küçük yaşlarda kendisini yetiştirmiş ve olgunlaşmıştır.

Mevlana'nın 1229 yılında geldiği ve ölünceye kadar yaşadığı Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya, önemli tasavvuf düşünürlerinin ya yaşadığı ya da gelip geçtiği ve kendisiyle ilişki kurduğu önemli bir merkezdi (Kardam, 2007).

Mevlâna bu tarihten itibaren Konya'da dini ilimleri öğretmeye ve halkı irşad etmeye başladı. Özellikle fıkıh ve hadis ilimlerinde yüksek Bahaeddin Veled'in irtihaliinde Mevlana yirmi dört yaşında idi. Mevlana babasından sonra Seyyid Burhaneddin ile buluşuncaya kadar bir yıl mürşidsiz kaldı. 1232 tarihinde babasının değerli halifesi Seyyid Burhaneddin-i Muhakkik-i Tirmizi, Konya'ya geldi. Mevlana

onun manevi terbiyesi altına girdi. Seyyid Burhaneddin, ta çocukluk yıllarında bir lala gibi omuzlarında taşıyıp dolaştırdığı Mevlana'ya dedi ki (Hidayetoğlu, 2007):

“Bilginde eşin yok seçkinsin,

Ama baban manevi makam sahibiydi; sen de onu ara, kalden geç.

Onun sözlerini iki elle kavramışsın; fakat benim gibi onun haliyle de sarhoş ol.

Böylece de ona tam mirasçı kesil; cihana ı ışık saçmada güneşe benze.

Sen zahiren babanın mirasçısıydın; ama özü ben almışım; bu dosta bak, bana uy”

Mevlana babasının halifesinden bu sözleri duyunca samimiyetle onun terbiyesine teslim oldu. Dokuz yıl ona hizmet etti. Bu zaman zarfında, o kamil mürşidin kılavuzluğu ile mücahede (nefsi yenmek için gayret sarf ederek) ve riyazetle (dünya lezzetlerinden ve rahatından sakınarak perhizle) meşgul olup o kamil arifin feyizli sohbet ve nefesleriyle pişti, olgunlaştı, baştan aşağı nur oldu. Nitekim Mesnevi'sindeki şu iki beyit piştiğinin, kamil insan mertebesine ulaştığının ifadesidir (Hidayetoğlu, 2007):

“Piş, ol da bozulmaktan kurtul...

Yürü, Burhan-ı muhakkik gibi nur ol.

Kendinden kurtuldun mu, tamamiyle Burhan olursun.

Kul olup yok oldun mu, sultan kesilirsin.”

Mevlâna bu tarihten itibaren Konya'da dini ilimleri öğretmeye ve halkı irşad etmeye başladı. Özellikle fıkıh ve hadis ilimlerinde yüksek bir mertebeye erişmişti; fetva makamında bulunuyordu. Rivayete göre yüzlerce öğrencisi vardı. Şöhreti her tarafa yayılmış müridleri çoğalmıştı. Bir taraftan eğitim ve öğretimle uğraşırken, diğer taraftan Gazâlî'nin dini hükümlerle birleştirdiği tasavvuf esaslarıyla meşgul oluyordu (Şafak, 2004).

Mevlana'nın elli yılını geçirdiği 13. Yüzyıl Anadolu'sundaki tasavvuf akımları da hem çok çeşitli hem de güçlüydü. Çok çeşitliydiler, çünkü o devrin belli başlı bütün tasavvuf akımları Anadolu'da temsil ediliyordu. Bu akımların hiçbirinin ana yurdu Anadolu değildi. Ama temsilcileri gerek Moğol akınlarından kaçmak için, gerekse Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1240'lı yılların başlarına kadar büyük ölçüde istikrarlı bir ülke olması nedeniyle, Anadolu'ya yerleşmişlerdi. Güçlüydüler, çünkü Moğol akınlarından kaçıp Anadolu'ya sığınan ve Müslümanlıkla henüz yeni yeni tanışmakta

olan konar-göçerlere, tasavvufun özellikle Batını yorumları –Babai isyanının da gösterdiği gibi- çekici gelmekteydi. Profesör Ahmet Yaşar Ocak, Mevlana'nın tasavvuf anlayışının üç ana kaynağın sentezinden oluştuğunu söylemektedir. Bunlar (Kardam, 2007):

1. Kübrevilik
2. Varlık Birliği (Vahdet-i Vücut)
3. Melamilik-Kalenderiliktir.

Mevlana, Seyyid Burhaneddin'in ölümünden sonra, hem maddi hem de manevi sahada tam kemale ermiş, uyarıcılık ve öğretim faaliyetlerine başlamıştır. 1241-1245 yılları arasında babasının ve hocalarının yöntemlerini takip ederek fıkıh ve din bilimleri üzerine dersler vermiş, halka vaaz ve nasihatte bulunmuştur. Din ilimleri tahsil eden öğrencilerinin sayısı günde 400'ü bulmuştur. Mevlana öğretim faaliyetinin yanı sıra halka yönelik manevi eğiticilik görevini de sürdürmüş, zikir meclisleri kurmuş, insanları Allah'ın dinine davet etmiştir. Etrafında pek çok mürit toplanmıştır. Mevlana'nın eğiticiliği üç şekilde gerçekleşmiştir (Özdemir, 2011):

1. Medreselerde bir müderris olarak öğrencilere ders vermek (örgün din eğitimi),
2. Zikir halkaları kurarak müritlerini manevi açıdan geliştirmek (mürşitlik),
3. Cami kürsüsünden halka vaaz etme.

Mevlânâ uzun süren eğitimi neticesinde tefsir, hadis, fıkıh, lugat, Arapça gibi ilimleri tahsil etmiş, asrının önde gelen bilginlerinde olmuştur. “Bütün ömrümün hasılı şu üç sözden fazla değildir: Hamdım, piştim, yandım.” diyen Mevlânâ; babası Sultânü'l-ulema'nın ve Seyyid Burhaneddin'in feyizleriyle pişmişti, fakat manevi yolculuğu son durağa, maksada henüz erişmemişti. Sayısı yüzleri bulan müridleri ve öğrencileri vardı. Bütün zamanını öğrencilerini eğitmek ve müridleri irşad ile geçiriyordu. İşte bu haldeyken Mevlana'yı yakacak olan kıvılcım ortaya çıkar: Şemseddin Tebrîzî (Yeniterzi, 1995).

Sultan Veled der ki (Hidayetoğlu, 2007):

“Ansızın Şems gelip ona ulaştı; ona maşukluk (sevilen, sevgili olmanın) hallerini anlattı, açıkladı. Böylece de sırrı yücelerden yüceye vardı. Şems, Mevlana'yı şaşılacak bir aleme çağırdı; öyle bir aleme ki, ne Türk gördü o aleme ne Arap.”

Şems Makalat'ında, Mevlana'nın kendisi karşısındaki halini şöyle anlatıyor (Kardam, 2007) :

Dünyanın hiçbir yerinde Mevlana'nın eşi ve benzeri yoktur. Bütün fenlerde, temel bilgilerde, din bilgisinde, gramer, sentaks, mantık ilimlerinde en büyük uzmanlarla kuvvetle konuşur, tartışır; onlardan daha üstün, onlardan daha zevkli, onlardan daha latiftir. Ben akıl yönünden bilinmesi gerekli bu bahislerde yüz yıl uğraşsam ondaki ilim ve hünerin onda birini elde edemem. Halbuki o kendisini bilmezlerden sanır ve öyle zanneder. Benim önümde, beni dinlerken, nasıl anlatayım, ayıptır söylemesi, babasının önüne oturmuş iki yaşında bir çocuk yahut Müslümanlığa dair hiçbir şey işitmemiş dönme bir Müslüman gibi, öylesine utangaç bir hal alır. Oysa Şems de Mevlana'yı kendi şeyhi kabul etmektedir:

“O olmasa şeyhsiz kalır, amacıma varamazdım. Kim peygamberleri görmek isterse O'na baksın.”

Zamanla ilerleyen Mevlana Şems dostluğu bir süre sonra halk tarafından kıskanılmış ve çeşitli dedikodulara yol açmış, bunun üzerine Şems Konya'dan ayrılıp Şam'a gitmiştir. Bu ayrılık Mevlana'yı derinden etkilemiş ve halktan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Bu duruma pişman olan halk Şems'in tekrar geri dönmesine aracı olmuş fakat içlerindeki kıskançlık duygusu onları Şems'i öldürmeye kadar götürmüştür. Mevlânâ Şems'i kaybettikten sonra başka dostlar edinse de gönlü hep onu aramıştır.

Mevlana, Şems'in ölümünden sonra onun yerine Kuyumcu Selahaddin'i, onun da ölümünden sonra Çelebi Hüsameddin'i koydu. Mevlânâ zamanla Çelebi Hüsameddin ile yakın bir sohbet arkadaşlığı kurmuştur. Çelebi Hüsameddin Mevlânâ'yı ölümsüz eseri Mesnevi'yi yazma noktasında teşvik etmiş eser bitinceye kadar Mevlana'nın yanından ayrılmamıştır. Çelebi Hüsameddin, Mevlâna'yı tekrar coşturdu, ancak bu kez coşkusu daha disiplinli ve eğitsel amaca yönelikti. Ona, kendisine inananların okuyacakları bir kitap yazması teklif edildiğinde, o, zaten başlamış olduğu Mesnevi'nin ilk 18 beyitini ortaya çıkardı. Bundan sonra Çelebi Hüsameddin onun kâtipliğini ve coşturuculuğunu yaparak 6 ciltlik Mesnevi'yi ortaya çıkardı (Ergün, 1991).

Nitekim Mevlânâ kendisine ilham ve teşvik kaynağı olan bu eserin yazılmasına fedakarca hizmet eden sadık dostunu; Mesnevî'nin her cildinin ön sözünde derin bir

samimiyetle över onun şahsiyetindeki olgunluk ve güzelliği dile getirir (Yeniterzi, 1995).

Abdülbaki Gölpınarlı, Şems'in, Kuyumcu Selahaddin'in ve Çelebi Hüsameddin'in Mevlana'nın yaşamındaki rollerini şöyle özetliyor (Kardam, 2007):

Şems: Zahid bir sufi olan Mevlana'nın ruhunda büyük bir devrim yaratmış, "bütün varlığını yakmış," onu aşk ve cezbe alemine götürmüş, Mevlana'yı "Mevlana" yapmıştır.

Selahaddin: Mevlana'yı cezbe ve coşkunluk aleminden alıp dinginliğe kavuşturmuş, artık zerresi bile kalmamış olan "zahid Mevlana"nın yerini "arif Mevlana"nın almasını sağlamıştır.

Hüsameddin: İç devrimini tamamlayarak dinginliğe ermiş olan Mevlana'nın ulaştığı olgunluğun ürün vermesini sağlamıştır. Onun en büyük eseri olan altı ciltlik Mesnevi'yi kaleme almıştır.

1273 yılında Mevlana aniden hastalanıp yatağa düşmüştür. Ölümü Hakk'a kavuşmak olarak nitelendiren Mevlana nihayet ebedi dostuna kavuşmuştur. Bu bir ayrılık değil vuslattır. Bu nedenledir ki ölüm gününe düğün gecesi anlamına gelen "Şeb-i Arûz" denir.

Hazret-i Mevlana'nın vasiyeti (Hidayetoğlu, 2007) :

Ben size gizli ve aleni, Allah'tan korkmanızı,

Az yemenizi,

Az uyumanızı,

Az söylemenizi,

Günahlardan çekinmenizi,

Oruç tutmaya ve namaz kılmaya devam etmenizi,

Daima şehvetten kaçınmanızı,

Halkın eziyet ve cefasına dayanmanızı,

Avam ve sefihlerle düşüp kalkmaktan uzak bulunmanızı,

Kerem sahibi olan Salih kimselerle beraber olmanızı vasiyet ederim.

İnsanların en hayırlısı, insana faydası dokunandır.

Sözün hayırlısı da az ve öz olanıdır.

Hamd yalnız tek olan Allah'a mahsustur.

Tevhid ehline selam olsun.

Mevlana'nın ölümü Konya'yı derinden sarstı ve şehrin her yerinde onun için yas tutuldu. Cenaze törenine her yaş, ırk ve dinden insan katıldı. Gayri Müslimlere Mevlana'nın cenaze törenine neden katıldıkları sorulduğunda; Mevlana'nın kendi çağlarının İsa'sı, Davut'u, Musa'sı kabul ettiklerini ve daha önce bildikleri her şeyin daha fazlasını ondan öğrendiklerini belittiler (Erkek, 2008).

"Yetmiş iki millet sırrını bizden dinler.

Biz, bir perde ile yüzlerce ses çıkaran bir neyiz." diyen Mevlana yaşarken olduğu gibi ölümünde de her dinden, her milletten, her yaştan insanları bir araya getirmeyi başarmıştır.

Ölüme dair bir gazelinin sonunda;

"Ölüm, Hak aşıklarından uzaktır!

Onlar ne ölürlər ne de yok olurlar." diyordu. Gerçekten ölmemiş olmalı ki, onun bu topraklarda yeşerttiği din, ırk, mezhep, etnik köken, dil, sınıf ve cinsiyet farkı gözetmeyen sınırsız insan sevgisi ideali-aradan geçen 750 yıla rağmen-dünyamızda, hem de onun adıyla, hala yankılanıyor (Kardam, 2007).

2.1.7.2. Mevlana'nın eserleri

Tasavvuf alanında etkili olan Mevlâna'nın edebiyatımız üzerindeki etkisi de oldukça fazladır. Klasik Türk Edebiyatının yetiştirdiği şairler, Yunus Emre gibi mutasavvıf şairler ve son devirlerde yetişen şairler hep onun etkisi altında kalmışlardır. Mevlâna'nın eserlerini okuyarak ona hayran olan, onun etkisinde kalarak eser veren şairler o kadar fazladır ki, onların yalnız adlarını yazmak bile sayfaları doldurur. Mevlâna şiirlerini Farsça söylediği için Farsça'nın konuşulduğu yerlerde de etkisini göstermiştir. On dördüncü asırdan başlayarak günümüze kadar gelen İran şairleri arasında başta İran'ın yetiştirdiği en büyük şair olan Molla Cami olmak üzere Kiyameddin Sencani, Nimetullah Kühestani, Seyyid Kasım Envar gibi şairler üzerinde Mevlâna'nın tesiri açıkça görülmektedir (Turan, Belenli ve Kiriş, 2010).

Mevlana'nın anadili Farsçadır. Birkaç Rumca şiiri ve eserlerinin arasına serpiştirdiği Arapça beyitler olmakla birlikte, esas olarak Farsça yazmıştır. Kuşkusuz en azından Karaman'a ve Konya'ya yerleştikten sonra Türkçe de öğrenmiştir ama Türkçe eseri yoktur (Kardam, 2007).

Mevlana geride bıraktığı ölümsüz eserleri vasıtasıyla öğretilerini bizlere iletmiştir. Mevlana'nın eserleri: Dîvân-ı Kebîr, Mesnevi-i Şerif, Mektûbât, Mecâlis-i Seb'a ve Fîhimâfîh'ten ibaret olup tümü Farsça kaleme alınmıştır.

2.1.7.2.1. Mesnevi

Farsça manzum olarak yazılmış altı ciltlik bir eserdir. 25.618 beyitten meydana gelmektedir. İlk 18 beyiti Mevlâna tarafından yazılmış, daha sonraki kısımlarını Mevlâna söylemiş Çelebi Hüsameddin yazıya geçirmiş, daha sonra bunları Mevlâna'ya okuyarak düzeltmelerini de yaptırmıştır. Ayrıca her cildin başına mensur bir önsöz konmuştur (Ergün, 1991).

Dünyanın neredeyse belli başlı bütün dillerine çevrilmiştir. Türkçede de çok sayıda çevirisi mevcuttur. “Mesnevi” “ikişer ikişer” demek olan Arapça bir sözcüktür. Edebiyatta anlam bakımından birbirine bağlı iki dizeden oluşmuş şiir parçasına denir. İslam edebiyatında, şairler, uzun aşk öykülerini ve destan konularını işlerken, beyit sayısını sınırlamayan bu biçimi kullanmışlardır. Mevlana adına “Mesnevi” dediği bu yapıtında bu türü kullanmış ve bu sözcük Mevlana ile anlam değiştirip kullanıldığı her yerde akla onun bu eserini getiren özel bir hal almıştır (Kardam, 2007).

Mevlana, Mesnevi’de herhangi bir konuyu açıklarken o konunun iyice anlaşılması için o konuya uygun bir hikaye hatırlar. Onu anlatmaya başlar. Coşkunkluk halinde söylediği hakikatler ona başka bir fıkrayı hatırlatır. Böylece, hikaye içinde hikayeler birbirini takip eder durur (Can, 1995).

2.1.7.2.2. Dîvân-ı Kebîr

Mevlâna'nın vecd halinde söylediği ve müritleri tarafından kaydedilen gazellerden meydana gelen yedi ciltlik bir eserdir. Gazeller genellikle Tebrizli Şems'in verdiği ilhamlarla, onun ışığıyla söylenmiş; bu nedenle, gazelin Şems adına söylendiğini belirtmek için sonda mahlas olarak Tebrizli Şems'in adı kullanılmıştır.

Şeyh Selahaddin ve az sayıda Hüsameddin Çelebi'ye söylenen gazeller de vardır. Mevlâna'nın gazelleri de başka şairlerin gazelleriyle karıştırılmış, bu nedenle değişik Dîvanlarda beyit sayısının 30 bin ile 50 bin arasında değiştiği görülmektedir (Ergün, 1991).

Divan-ı Kebir'de Mevlana'nın kasideleri, gazelleri, tercileri, mülemmaları, rubailerı bulunur. Şiirlerinde Arapça olanları da vardır. Divan- Kebir'in bir diğer adı da Külliyyat-ı Şems'i yahud Divan-ı Şems'dir. Çünkü Hz. Mevlana gazellerinin sonunda başka şairlerin yaptıkları gibi kendi adını, mahlasını söylemez. Şems-i Tebrizi'nin adını söyler. Divan-ı Kebir'de bulunan şiirler lirik şiirlerdir. Aşk ve heyecan mahsulüdür. Ötelerden gelen ilhamlar, mutlu haberler vardır. Bu şiirler bazen insanı oynatır, bazen insana gözyaşı döktürür, bazen insanı alır başka bir aleme götürür (Can,1995).

2.1.7.2.3. Fîhi Mâfih

“İçindeki içindedir” anlamındaki bu kitabın adı, Muhyiddin-i Arabi'nin "Kitabun fihi mâ-fihi..." diye başlayan bir kıtasından alınmıştır ve “bu kitabın içinde içindikiler, lâtif anlamlar vardır”, şeklinde bir şiirin başlangıcına işaret eder. Kitap, Mevlâna'nın konuşmalarının kâtipler tarafından tutulan zabıtlarından oluşmuştur. 76 bölümden meydana gelir ve her bölüm tasavvufun ayrı ayrı konuları üzerinde durur. Tanrı'nın mutlaklığı, akl-ı küll, evren, varlıkların dönüşümü, dünya ve ahiret, çeşitli yönleriyle insan, veli ve peygamber, mürşid ve mürid, bilgi, sevgi ve aşk gibi konular üzerinde durur. Eser, Meliha Ülker Tarikâhya (Ambarcıoğlu) ve Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (Ergün, 1991).

Bazı yerleri Muineddin Pervane'ye hitap eden bu kitapta Şemseddin'in, Burhaneddin Muhakkık'ın, Salahaddin'in ahvalinden ve sözlerinden de münasebet düştükçe bahsedilir. Mevlana'nın yalnız felsefi-tasavvufi fikirleri değil, her eserinde olduğu gibi dünya görüşünü ve devrini de bize nakleder. Birkaç faslı Arapça, mütebakisi, diğer eserleri gibi Farsçadır. Dili tamimiyle halk Farsçasıdır. Tekellûf hiç yoktur. Anlaşıyor ki Mevlana, daima samimidir. Konuştuğu gibi yazar, düşündüğü gibi söyler (Gölpınarlı,1999).

2.1.7.2.4. Rubailer

Mevlâna'nın yaşadığı dönemde gördüğü çeşitli olaylar veya duygu birikimleri çoğu kere rubai tarzı söyleyişler ile de döküldü ve bunlar çevresindeki yazıcılar tarafından tespit edildi. Türkçede ilk kez Veled Çelebi (İzbudak)'nin 1642 rubaiyi toplayıp nesir halinde yayınladığını görüyoruz (İstanbul,1898). Hasan-Ali (Yücel) 1932 yılında 107 rubaiyi "Mevlâna'nın Rubailer"i" adı altında yayınladı. 1944 yılında da Asaf Halet Çelebi, aynı isim altında 276 rubaiyi Türkçeye çevirerek yayınladı. Abdülbaki Gölpınarlı'nın çevirdiği 1765 rubai, Konya Mevlâna Müzesi tarafından yayınlandı. Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı da 1986 yılında M. Nuri Gençosman'ın çevirdiği 1644 rubaiyi yayınladı (Ergün, 1991).

2.1.7.2.5. Macâlis-i Sab'a

Mevlâna'nın Tebrizli Şems ile buluşmadan önce camilerde verdiği yedi vaz'ın kaleme alınmasından, kâtipler tarafından tutulan zabıtların Mevlâna'ya okunarak düzeltilmesinden meydana gelmiştir. Burada çeşitli konular ele alınmış; âyet, hadis ve çeşitli hikâyelerin katılmasıyla halkın anlayıp kabul edebileceği bir şekilde izah edilmiştir. Macâlis-i Sab'a, 1937 yılında Feridun Nafiz Uzluk tarafından "Mevlâna'nın Yedi Ögüdü" adıyla ve 1965 yılında da Abdülbaki Gölpınarlı tarafından "Macâlis-i Sab'a (Yedi Meclis)" adıyla Türkçeye çevrilerek yayınlanmıştır (Ergün, 1991).

Eflaki'nin yazdığına göre Şems-i Tebrizi'den sonra Mevlana'nın büyüklerin ricaları bilhassa Kuyumcu Selahaddin'in ısrarı üzerine va'z vermiştir. İşte o va'zlardan yedisi bu kitapta toplanmış bulunmaktadır (Can, 1995).

2.1.7.2.6. Mektuplar

Bu eser Mevlana'nın kendisine sorulan soruları yanıtlamış olduğu 147 adet mektuptan ibarettir. Eserdeki mektupların çoğunluğu birine tavsiye amaçlı veya derdine derman arayan birine, derman bulmayı dilemektedir. Kimi Mevlana tarafından, kimi de başkaları tarafından Mevlana'nın ağzından kaleme alınan bu mektuplar; Mevlana'nın yaşamış olduğu dönemi aydınlatan veya o döneme ışık tutan mektuplar olmasından dolayı tarihi bir öneme sahiptir (Sancak, 2011).

Şu anda Feridun Nafiz Uzluk'un 1937 yılında İstanbul'da yayınladığı 147 mektuba, daha sonra üç tane daha eklenmiş ve Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yapılan tercüme ve incelemelerle birlikte 150 mektup 1963 yılında yayınlanmıştır (Ergün, 1991).

2.1.8. Bir Eğitimci Olarak Mevlana

2007 yılının tüm dünyada “Mevlâna’nın 800. doğum yıl dönümü olarak kutlanmasını karara bağlayan UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu), başta savaşların, fakirliğin ve çevre sorunlarının ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi ile barış, huzur ve refahın hakim olduğu bir dünya oluşturmak için çalışan bir kurumdur. Bunu gerçekleştirmek için Mevlâna gibi insanlığa mal olmuş büyük şahsiyetleri anlamaya ve anlatmaya çalışmaktadır. Nedeni ise; şair ve filozof Mevlâna’nın hayatı boyunca hoşgörüyü, akılcılığı ve sevgi ile bilgiye ulaşmayı savunması; sufi bir anlayışla telif ettiği eserlerinin, Türkiye’nin sınırlarını aşarak; İslâm kültürünü ve adanmışlığını etkilemiş olmasıdır (Özdemir, 2009).

“Gene gel! Gene gel! Her ne isen gene gel!

Kafirsen, ateşe tapıyorsan, puta tapıyorsan da, gene gel,

Bu bizim dergahımız umutsuzluk dergahı değil,

Yüz kere tövbeni bozmuşsan da gene gel!” çağrısıyla çağlar ötesinden tüm insanlığı kucaklayan Mevlana gönüllerimize sultan olmuştur.

O, sahip olduğu ayrıcalıklı inanç ve düşünce yapısıyla gönülleri coşturmuş bir pir, bir yol gösterici olan insan aklını, içindeki insancıl duyguları ile adeta yıkamış, akıl ve gönülleri her türlü olumsuzluklardan, kötülüklerden, art düşüncelerden, kirden, ikililikten kurtararak temizlemiştir (Benazus, 2007).

Mevlana’nın nazarında, kim olursa olsun, her şeyden evvel insan vardı. Halk tabakasında olsun, yüksek tabakadan olsun, onun için fark etmezdi. Bilakis hala pek merhametliydi. Gariplere karşı daima gönül alıcı davranırdı. Etrafindakilerin ve kendisiyle oturup kalkmak isteyenlerin, sultanlar, emirler, zenginler ve hep ileri gelen kimseler olmasına rağmen Mevlana, daha çok fakirlerle, zaruret içinde olanlarla düşüp kalkardı. Müridlerin çoğu da, zaten hor ve hakir görülen kimselerdi. Müridlerini kınayanlara, Mevlana’nın verdiği cevap dikkat çekicidir (Hidayetoğlu, 2007):

“Benim müridlerim iyi insanlar olsalardı, ben onların müridi olurdum. Kötü insan olduklarından ahlaklarını değiştirip iyi olmaları, iyiler ve iyi amel eden insanların arasına girmeleri için müridliğe kabul ettim. Allah’ın rahmetine mazhar olanlar kurtulmuşlardır; fakat lanetine uğramışlar tedaviye muhtaç hastalardır. İşte biz bu lanetleri rahmetlik yapmak için dünyaya geldik.”

Mevlana’nın müritleri her etnik kökenden, her din ve mezhepten insanlardan oluşuyordu.

Akıl almaz derece insana değer veren Mevlana Mevlana Mesnevi’de; *“Ey can, sakın aynaya hoh deme. Ona ziyan verip buğulandırma.”* der. Bu ne demek? Birbirimizi incitmemek; başkalarını kötüleyip kara çalmamak; herkesi sevip saymak; öfkelenmemek, sabırlı olmak; insanların kötü yanlarını değil iyi yanlarını öne çıkarmak, onları yüceltmek; alçakgönüllü, eşitlikçi, bağışlayıcı olmak... Kaldı ki aynaya hoh diyen aslında kendisine zarar vermektedir. Çünkü Tanrı’ya ayna olan insan aynı zamanda birbirinin de aynasıdır. Tanrı’yı yansıtan ayna, o aynaya bakan insanı yansıtmaz mı? Karşımızdaki insanın aynasında gördüğümüz suret, kendi suretimizden başkası değildir. Mevlana o nedenle şöyle der (Kardam, 2007):

“Eğer onda kendi çirkinliğini görüyorsan, aynaya kızma.”

Kimi zaman giyimimizi, kimi zaman yediklerimizi; aynaları, berberimizi, terzimizi, üst ya da alt kattaki komşumuzu, kekelememizi, konuşma gücümüzü, yayalığımızı, ya da altımızdaki son model arabamızı, sahip olduğumuz ya da olmadığımızı yargılaya yargılaya, yorumlaya yorumlaya kendimizi tüketip gideriz. Bu da aklın insana yüklediği en büyük açmazdır. Tüm bu açmazları aşmanın tek seçeneği, insan olduğumuzu hatırlamak, insan olarak dünyaya gelmenin ayrıcalığını anlamak ve tüm bu vasıfların bize yükümlendiği insanı insan gibi görme, kabullenme ve akli bu akış içinden salimen çıkarmak kararlılığı içine girmektir (Benazus, 2007). Bu sebeple mutlu olmak isteyen insan başkalarının ahını almamalıdır. Kendi bütünlüğünü korumak isteyen başkalarına maddi ve manevi olarak zarar vermemelidir. İlişkileri savaş haline getirmek doğru değildir (Derin, 2010).

İşin özün şudur ki işe karşımızdaki insanları düzeltmek değil kendimize çekidüzen vermekle başlamalıyız. Her şey bizde gizlidir. Sebep ve sonuçlar bizdedir. İnsanlar toplu halde yaşarlar ve birbirleriyle değişik yollarla iletişim kurarlar. İnsanlar

arası bu iletişim bir anlamda hayati bir mecburiyettir. İletişim çoğu zaman kelimeler aracılığıyla “*konuşma dili*” sayesinde kurulur. Ne var ki kelimeler iletişim için yeterli olmaz. Bu durumda devreye “*beden dili*” girer. Gerçek bir iletişim için bu iki araç da genellikle yetersiz kalmaktadır. İletişimin temeli ve en sağlam yolu kanaatimizce duyguların dünyası olan “*gönül dili*”dir. Bir gönül insanı olan Mevlana, Mesnevi’sinde gönül dilini şöyle tanımlar (Yaman, 2012):

“Söz deri gibidir, mana da onun içindeki

Söz beden misali ve manası da bu tatlı candır.” Mevlana, bu beyitinde anlamın, kelimenin ruhu olduğunu belirtir. İnsandaki ruhun çıkması gibi kelimenin de manasının kaybolması onun ölümü olacaktır. Dolayısıyla önemli olan konuşma dilindeki kelime değil, gönül dilindeki manadır.

Mevlana’nın oğluna verdiği nasihatler gönüllerimizi tam da bu noktada aydınlatıyor olmalı (Hidayetoğlu, 2007):

“Bahaeddin! Eğer daima cennette olmak istersen, herkesle dost ol, hiç kimsenin kinini yüreğinde tutma!

Fazla bir şey isteme ve hiç kimseden de fazla olma!

Merhem ve mum gibi ol,

İğne gibi olma,

Eğer hiç kimseden sana fenalık gelmesini istemezsen

Fena söyleyici,

Fena öğretici,

Fena düşünceli olma!

Çünkü bir adamı dostlukla anarsan, daima sevinç içinde olursun. İşte o sevinç cennetin ta kendisidir.

Eğer bir kimseyi düşmanlıkla anarsan, daima üzüntü içinde olursun. İşte bu gamda cehennemnin ta kendisidir.

Dostlarını andığın vakit içinin bahçesi, çiçeklenir, gül ve fesleğenlerle dolar.

Düşmanları andığın vakit için dikenler ve yılanlarla dolar, canın sıkılır, içine pejmürdelik gelir.

Bütün peygamberler ve veliler, böyle yaptılar, içlerindeki karakteri dışarı vurdular. Halk onların bu güzel huyuna mağlup olup tutuldu, hepsi gönül hoşluğu ile onların ümmeti ve müridi oldular.”

Yaşamak, çalışmak, düşünmek bir ibadettir; ancak ibadetin değerlisi bilgi ile olanıdır. Bu nedenle insandan amaç bilgi ile bilerek ibadet etmesidir. Bilginin amacı da insanlara doğru yolu göstermektir.”

Mevlana şöyle der:

*“Tutulmadan, kekelemeden yüzlerce kitap okusan,
Allah takdir etmediyse aklında bir şey kalmaz.
Fakat Allah’a layıkıyla kulluk edersen bir kitap bile okumadan,
Yeninden-yakandan duyulmadık bilgiler bulursun.”*

Mevlana’ya göre tam manasıyla bilgili olarak vasıflandırıldığımız insan; elinde diplomasını etrafına çaka ile gösteren ve olur olmaz ahkamlar kesen değil, istediklerini, bildiklerini, algıladıklarını bir başkasının hakkına tecavüz etmeden herkesin sahip olduklarına, insanlara, insanlık ve toplum yararına gönüllüce sunabilen insandır (Benazus, 2007).

Mevlana’nın:

*“Kardeşim sen düşünceden ibaretsin,
Geriye kalan et ve kemiksin.
Gül düşünür gülistan olursun,
Diken düşünür dikenlik olursun.”* ifadesine mazhar olabilmek için en başta düşünce boyutunda kendimizi eğitmemiz lazımdır.

Fih Ma Fih (Gölpınarlı, 2001)’te bunu şöyle açıklıyor:

Eğer sen karşıdakinde bir ayıp görüyorsan, gördüğün o ayıp sende bulunan ayıbın aksinden başka bir şey değildir. Önce sen kendini o ayıptan arındırmalısın. Kötülük, kin, kıskançlık, hırs, merhametsizlik, büyüklenme gibi bütün kötü huylar sende olduğu zaman incinmiyorsun da aynı şeyi başkasında gördüğünde neden ürküp inciniyorsun. Oysa sen ondan incinip ürktüğün zaman, o da senden ürküp inciniyor. Sen onda ne görürsen o da sende aynı şeyi görüyor. Bir fili sulamak için çeşme başına götürseler, kendi aksini suda görüp ürker. Ürktüğü kendisidir, oysa o başkasını görüp

ürktüğünü sanır. İnsan ne tümüyle kötü, ne de tümüyle iyidir. Hepimize düşen şey karşımızdakinin iyi yönlerini yüceltmektir ki, kötülüklerinden uzaklaşsın ve bir de ona baktığımızda o aynada kendi güzelliğimizi görebilelim.

“Sen görüş sahibi ol da dikende gül gör!

Dikensiz gülü herkes görür.”

Mevlana insana insan olduğu için değer vermenin, yaratılanı Yaradan’dan ötürü sevmenin peşindedir. Der ki:

“Bizce gönül kırmalar yoktur.

Yolumuz baştan başa varoluş yoludur,

Yaşam yoludur, huzurdur, barıştır.”

Mevlana öğretisi; tamamen sevgi ve hoşgörü üzerine kurulmuş bir felsefe düzenidir. Mevlana Yaradan’a gönül veren, bütün dünyayı Yaradan’dan ötürü sevmeyi ve bizlere sevgiden söz etmeyi öğreten bir aşk piridir. İşte Mevlana’nın öğretilerine dayanan bir sistem olan Mevleviliğe göre tasavvufi eğitimin amacı insanın kendine gelmesini, kendini bulmasını sağlamaktır. Gerçeğe ulaşmak için insanın doğasına karşıt yöntemlere başvurulmamalıdır (Benazus, 2007).

Sosyal hayata yeni bir yön veren ve Konya merkezli olmak üzere başlayıp ardından geniş alanlara yayılarak büyük gelişmeler gösteren Mevlevilik, İslam medeniyetine önemi tartışılmaz güzellikler katmıştır.

Mevlevi dergahları tasavvufi öğretinin merkezleri, ayin ve ibadet mekanları olmanın yanında; sema, musiki, şiir, hat, tezhib, minyatür, resim, cild vb. güzel sanatların öğretildiği, bu alanlarda en usta sanatkarların yetiştirildiği, günümüzün Güzel Sanatlar Fakülteleri ve Konservatuarları hükmündeki mekanlardır. Mevlevilik, zarafeti müntesiplerinin davranışlarına yansıtmayı, nezaketi de konuşmalarına aksettirmeyi dikkate alan bir yaklaşım sergilemiştir. Bunu Asitane’nin, niteliklerine göre kendine ve bölümlerine verilen adlardan selamlaşmalara ve hitaplara, eşyayı kullanma biçimlerinden sofrada adabına, bir mekana nasıl girileceğinden deyimlere kadar görmek mümkündür (Çıpan, 2010).

Hız. Mevlana ve Mevlevilik’in Türk fikir ve sanat hayatına yedi asır boyunca önemli katkıları olmuştur. Büyük şairlerimiz arasında doğrudan doğruya Mevlevi

olmasa bile Mevlana'ya, eserlerine ve fikirlerine hayran olmayan, yabancı olan yoktur denebilir. Mesnevi Osmanlı topraklarının hemen hemen her yerinde makbul bir eser olarak okunuyor ve öğretiliyordu. Mevlevilik Türk sanatkarı Türk şairi ve mütefekkeri için bir himaye ocağı idi (Demirci, 2010).

Mevlevilik tıpkı diğer tarikatlarda olduğu gibi manevi bakımdan insanı “ham” bulunduğu bir noktada teslim alır. Onu muhtelif eğitim kademelerinden geçirerek, yaşadığı cemiyet içerisinde ve dünya üzerindeki vazife ve mesuliyetlerini öğretir. Ona sabır, çalışkanlık, insan sevgisi ve engin müsamaha gibi günümüzde pek görülmeye değerli hasletler aşılar. İnsanlara hizmetin büyük bir ibadet olduğu şuuruna erişmiş, mükemmel insan (insanı-ı kamil) yetiştirmek hedefini esas alır (Yöndemli, 1997).

Mevlevi dergahlarındaki eğitim yönteminin temel hedefi, her yönüyle huzurlu, kendini iç dünyasında barışı ve sükuneti temin etmiş ve bunu topluma yansıtabilme kabiliyeti kazanmış model insanlar yetiştirmektir. Bu da ancak sağlıklı bir beden, sakin bir ruh yapısı ve sağlam bir sinir sistemiyle mümkündür. Bunu Mevleviliğin ilim ve amele dayalı manevi eğitim sistemi ortaya koymuştur. Bu sistemin el kitabı Mevlana'nın en önemli eseri Mesnevi, arınma ve kendini bulma vasıtası da musiki ve semadır (Çıpan, 2010).

Sema, vecd halinde insanın kendi etrafında fırıl fırıl dönerek raks(dans) etmesi anlamına gelen Arapça bir sözcüktür. “Efendimiz” anlamına gelen “Mevlana” sözcüğü nasıl Celaleddin Rumi'nin özel adı haline gelmişse, sema da Mevlana ve onun ölümünden sonra gelişen Mevlevilikle özdeşleşmiştir. Mevlana vecde geldiğinde, kendinden geçtiğinde, müzik olmadan da semaya başlayıp, doğaçlama gazeller söylemekteydi. Ama toplu olarak veya önceden planlanmış olarak yapıldığında, şarkıcı, tefci ve neyciden kurulu müzikçiler taht adı verilen yüksekçe bir yerde oturur, şarkı söyleyip, çalgı çalar, hazır bulunanlar da topluca sema yapardı. Mevlana Mesnevi'sinde müziği yaratan şeyin gökler olduğunu söyler (Kardam, 2007.)

Günümüzün her bireyin yeteneği doğrultusunda özel kabul edildiği eğitim yuvaları gibi Mevlevi dergahları da aynı anlayışla insanı temel alan bir eğitimi benimsemiştir. Mevlana, insanın özünde her şeyi yapabilme becerisiyle donatılmış olduğunu vurgulamıştır. Bu düsturla Mevlevilere yol göstermiştir.

Mevlana, Muhammedi feyze tam mashar olarak rahmet madeni olmuş, Kur'an-ı Kerim'de buyrulan *“Allah'ın rahmetinden ümidini kesmeyiniz.”* mealindeki ilahi müjdenin hakikatine ermiş bir Allah dostudur. Onun içindir ki, bütün insanlığa coşkunlukla:

“Ümitsizlik semtine girme; ümitler vardır.

Karanlık tarafa gitme; güneşler vardır.” diye haykırır. Kamil insan olarak, böylesine, ilahi rahmet ve Rahmani ümitlerle dopdolu olan (Hidayetoğlu, 2007) Mevlana, insana daima özgüvene sahip olmasını tavsiye eder. Birçok sufi mütefekkirin zıddına o insandaki ilahi nüveyi görerek onu öne çıkarmayı ve insana özgüven vermeyi arzular. Ona göre insanın öz vatani padişahın yani yüce Rabbin yanındır (Derin, 2010).

Dün geçti gitti yarın yeni şeyler söylemek lazım anlayışıyla sürekli yeniliği ve değişimi vurgulayan Mevlana'nın dünyasında tembelliğe yer yoktur. O çalışmakla tevekkülü bir arada tutma yolundadır.

Modern dünyamızın global sorunları arasında yer alan trafik, kalabalık, metropol yaşamı, güvenlik sorunu, gürültü ve çevre kirliliği, iklim değişikliği, bireysel yalnızlık ile çukura düşen insan yeterli inanca sahip değilse materyalizm ve egoizm havuzunda boğulmakta, temel güvensizlik girdabında bunalım ve majör depresyon kanallarının etkisiyle intihar ve başka sorunlara akmaktadır. *“Sen sevmesini öğrendinse Şimdi artık öğretmelisin Sana verilen sırrı alem içinde İnsanlığa hizmet etmelisin.”* diye insanlığa seslenen Hz. Mevlana'nın nasihatına icabet etmek O'na olan minnettarlığımızı göstermenin bir vesilesi olacaktır (Dede, 2007).

“İçinde her şeyin bir dönüşüm halinde olduğu, yenilendiği bir yer var ki orası dünyadır.” diyen Mevlana'nın geçmişten alıp on üçüncü yüzyıl dünyasında harmanlayıp günümüz dünyasına sunduğu bir gerçek vardır ki o da *“Ne olursan ol yine gel.”* gerçeğidir. Mevcut zaman diliminde kültürler arası etkileşimin inanılmaz bir şekilde yoğunlaşarak artması, “diyalog” kavramının yeni bir boyut kazanması aslında bu gerçeğin yansımasından öte değildir.

Yeni, yenilik ve yenileşme Mevlâna'nın öne çıkardığı ve vurguladığı değerlerdendir. İnsana özellik kazandıran yenileşme ve diriliş, klâsik kültürümüzün ve şiirimizin de önemli temalarındandır. Mevlâna, hemen Mesnevî'sinin başında dünya için çalışan akla ve insanı köleleştiren maddî değerlere karşı durarak yücelme yolunun

temel kurallarını açıklar. Yenileşmeyi arzu edenlere, canlı ve etkileyici örneklerle yol gösterir. Onun anlattığı aşk, ihtirası ve kibri yok eder, insanı özgürlüğe götürür. Bu aşk, ferdin ve toplumun yenilenme ve dirilme iksiridir. Mevlâna her yeni günün, hayata tazelik kazandırmak için bir fırsat olduğunu hatırlatmaktadır. Şu rubaisi onun kararlılığını temsil etmektedir (Karaismailoğlu, 2010):

Hoştur, her gün akarsu gibi durup solmadan bir konak aşmak.

Dün gitti, dünün sözü de dün gibi geçti; bugün yeni söz söylemek gerek.

Mevlana felsefesine göre, gerek yaşam ve gerekse evren bir devamlılık, bir akış bir yenilenme sürecinden geçmektedir. Ona göre eskimiş, sürecini tamamlamış düşünceler ve onların getirdiği bağınazlıklar teker teker yok olmak durumundadır. Yaşamı ve evreni devamlı bir gelişim, değişim ve yenileşme içinde gören ve hep; “*Şu hem var hem de yok olan dünyadan, azar azar yoklar gittiler, varlar geliyorlar.*” diyen Mevlana, “*Can tenceresinden kanlı köpükler saçmak, iki cihanın sözünü bir ağızdan, bir hamlede söylemek istiyorum.*” derken, aslında hep bu değişimi, gelişimi ve yenileşmeyi vurgulamaktadır. Bunu en güzel şekilde aşağıdaki deyişinde görmek mümkündür (Benazus, 2007):

“Eski mallar satanların nöbeti geçti,

Yeni şeyler satıyoruz.

Bu Pazar, bizim pazarımız şimdi.”

Mevlana’nın öğretileri arasında psikolojinin de olması ilgi çekicidir. Hz. Mevlana’nın insan psikolojisine sahip olduğu bilgiler günümüz ilim adamlarını hayrete düşürecek seviyede yüksektir. Şuan da gerek Batıda ve gerekse Amerika’da bu tür çalışmalar yapılmaktadır (Derin, 2010)

Bilgi çağını bilgelik çağına dönüştürürken yol göstericimiz Mevlana olacaktır. Çünkü o ruhsal yapımızdaki şifrelere dokunuyor, bizde var olan duyarlılığı harekete geçiriyor. Mevlana’nın öğretilerinin kazandıracağı donanım, bilgelik çağına insana önemli fayda sağlayacaktır. Psikolojide “dejavu” diye bir kavram vardır. İnsan daha önce görmediği bir şeyi görmüş gibi bir hisse kapılır. Mevlana okurken bu hissi çok yaşarız. Çünkü o insana ezelden tanıdığı şeyleri hatırlatıyor. Aslındaki buradaki hatırlama bir tür sezgisel keşiftir. Yani aslında insan, kendisinde saklı duran hazinenin farkında değildir. Mevlana gizli ihtiyaçlarımızı ortaya çıkarıyor (Tarhan, 2012).

“Canım la’ldir diyorsun deme; bu çeşit la’l olmaz; güneş ışığından ayırma onu mermer kaya o”. Görüldüğü gibi Mevlana, eğiticiyi güneşle özdeşleştirmektedir. Nasıl ki güneş karanlık dünyayı aydınlatıyorsa, eğitici de karanlık gönüllere ışık saçacaktır. İnsan ne kadar kabiliyete ve bir takım üstün özelliklere sahip olsa da her zaman bir eğiticinin eksikliğini hissedecektir. Mevlana eğitimcide bulunması gerekli vasıfları şu şekilde sıralamaktadır (Özdemir, 2011):

- 1- Eğitimci ilahi aşka sahip olmalıdır.
- 2- Eğitimci gönül ehli olmalıdır.
- 3- Eğitimci olgunlaştırıcı olmalıdır.
- 4- Eğitimci yumuşak kalpli olmalıdır.
- 5- Eğitimci aydınlatıcı olmalıdır.
- 6- Eğitimci meslek sevgisine sahip olmalıdır.
- 7- Eğitimci mesleki bilgiye sahip olmalıdır.
- 8- Eğitimci rehber olmalıdır.
- 9- Eğitimci yüceltici olmalıdır.
- 10- Eğitimci sabırlı olmalıdır.
- 11- Eğitimci affedici olmalıdır.

Görüldüğü gibi Mevlana eğitimcinin birçok üstün özelliğe sahip olmasını istemektedir. Günümüz eğitim anlayışında da bu tür özellikler eğitimcilerde bulunması arzu edilen nitelikler olarak öne çıkmaktadır. Bu durum Mevlana’nın eğitime dair görüşlerinin evrensel bir değer taşıdığının en bariz göstergesidir.

Eğitimci kimliği ile ilham kaynağı olan Mevlana; eserlerinde eğitime, bilgiye, hikmete dair birçok düşünceye yer vermiştir. Ona göre eğitim maneviyata susamak ve mükemmel insan olma yolunda olgunlaşarak, mana denizine ulaşmaktır. Mevlana ham olanı pişmiş hale getiren edep sistemi üzerine kurulmuş bir eğitim anlayışına sahiptir (Açık, 2004).

Mevlana geçmişte olduğu gibi çağımızdaki insanların da ihtiyaç duyduğu barışçıl öğretileri olan düşünürlerden birisidir. Günümüzde Mevlana ile alakalı olarak Amerika başta olmak üzere birçok batı ülkesinde onun eserleri ile ilgili araştırmalar yapılması onun her döneme hitap ettiğinin göstergesidir (Okudan, 2004). Mevlana

eğitimde çağların eskitemediği, milletlerin değiştiremediği bazı mutlak hedeflerin olabileceğini belirtir. Bu gayeler şunlardır (Usta, 1991):

1. Ahde Vefa
2. Benliğinden sıyrılmak
3. Gönül gözünü açmak
4. İleriyi görmek
5. Yenilik
6. Tabiatı Aşma
7. Kendi Kendine Terbiye
8. Kamil İnsanı Yetiştirmek

Mevlana'nın eğitime bakış açısını Fîhi Mâfih (Gölpınarlı, 2008) eserinde yer alan şu ifadelerinden çıkarabiliriz:

Bilgi ve bilim çok üstündür; bundan dolayı bilen insan da üstündür. Ancak bilen insandan daha üstünü hem bilen hem de yapan insandır. Bilmeden yapan insan amacına ulaşsa bile tesadüfen ulaşır; bilerek yapan ise attığı her adımda bilinçlidir. Eğitimin amacı, bilmeden yapan veya bilip de yapmayan değil, hem bilen hem de yapan insanlar yetiştirmek olmalıdır. Eğitimin amacı, insanlara değişik bir bakış açısı verebilmektir. Bu bakış açısı varlıkların ve olayların dış yüzünü değil, içteki gerçek anlamı görebilmektir. Bunu söyle anlatmak mümkündür. Esas olan dış hatların güzelliği değil, iç güzelliğidir. Sevilen insan güzeldir; her güzel sevilmez. Sevgi esastır, güzellik onun parçalarından biridir. Sevgi, bir dış bağlanma değil, insanlar ve varlıklar arasındaki iç anlamların bağlanmasıdır. Eğer sadece dış görünüşe göre hüküm verirsek, her an büyük yanlışlar içine düşeriz. Söyle ki, bir bardak var, altından yapılmış, şekli de çok güzel; bir bardak var, kırık-dökük ve ağaçtan yapılmış; her ikisinin içi de dolu. Bunlar önümüze getirildiğinde çok kimse altın bardağı alıp ondakini içmek isteyecektir. Ama ya altın bardakta zehir, diğerinde temiz su olduğunu bilselerdi? Muhakkak ki, bakış açıları tamamen değişecekti. Günde dört-beş öğün çeşitli yemeklerle karnını doyuran bir adam ile dört-beş gündür yemek yemeyen iki insanı bir sofraya basına oturtsak, karnı tok olan adam ekmeğin şeklini, yemeklerin sırasını, servis edilmesini, pişme derecesini, sofrada durdukları yeri v.s. inceleyecektir; aç olan adam ise ekmeği ve yemekleri kendi ihtiyacını karşılamak için yemeye başlayacaktır. İşte

insanlara verilecek eğitim de bu noktalardan hareket ederek öze yönelik olmalıdır. İnsanlar şekillere, dış görünümlere değil her şeyin özüne bakabilmelidir. İnsanlara eğitim vasıtasıyla verilecek bilgilerin ve bilimlerin de, varlıklar ve olayların dış görünümlerinin bilgisi değil, özün, anlamların bilgisi olması gerekir.

Mevlana eğitim ile öğretimi birbirinden ayırmaktadır. Öğretim için “amuht” ve “talim” terbiye ve eğitim içinde “edeb” kavramlarını kullanmaktadır. Bu yönüyle Mevlana, kendisinden önce İslam filozoflarının başlatmış olduğu geleneği sürdürmüştür. Mevlana insanla insanın arasında gerçekleşen öğretim faaliyetleri dışında bir ilahi öğretiden bir de ruhun bedene olan öğretisinden bahsetmektedir. Böylece öğretimin müşahhasan aşkına doğru üç boyutlu olarak ele almaktadır. Bunlardan ruhun bedene olan öğretimini; “Canın gezip yürümesi niteliksizdir, bedenimiz yolculuğu canımızdan öğrenmiştir.” şeklinde açıklayan Mevlana’nın eğitim anlayışında tespit ettiğimiz genel prensip ya da özellikler şunlardır (Bayraklı, 1991):

1. Mevlana özellikle eğitimin gücü üzerinde durmaktadır. O eğitimi insan kalbinin yanlış fikir ve düşüncelere kapılmadan ve insan yanlış davranışlara girmeden önce aydınlatılması ve temiz tutulması şeklinde tarif etmiştir.
2. Mevlana’nın eğitim anlayışında en dikkati çekici ve zaman aşımında en kalıcı olan kanunlardan biri de, öğretmen eğitimin merkezine yerleştirmiş olmasıdır.
3. Ona göre eğitimi zorunlu kılan insanın ham kabiliyetlerle dünyaya gelmiş olması ve bu kabiliyetlerin gelişebilmesi için bir eğiticiye “ihtiyaç” duymasıdır.
4. Mevlana öğretmenle öğrenci arasındaki ilişkiyi izah ederken öğretmenin vasıfları üzerinde hassasiyetle durur.

Mevlana insanların farklı kabiliyette yaratıldıklarını fikrinden insanlara eğitim ve öğretimde aynı metotları uygulanamayacağı neticesini çıkarmaktadır. İşte bu sebeptendir ki öğretmen, öğrencilerin seviyelerini ve kapasitelerini iyi tesbit etmelidir. Bir ölçüde öğretim, öğrencilerdeki farkı ortaya çıkaracak şekilde yapılmalıdır. Ehil olmayan ve kime hangi bilginin verileceğini bilmeyen öğretmen, gelişmeye müsait olan öğrenciyi köreltir. Kabiliyetlerini ve gönlündeki sevgiyi söndürür. Mevlana’nın öğretimde kullandığı metotları şöyle sıralayabiliriz (Usta, 1991):

1. *Yakından uzağa:* Mevlana bu metodu genellikle Allah’ın varlığını anlamak hususunda kullanmaktadır

2. *Özelden genele*: Öğrencisini parça buçuktan tümün kokusunu almasını tavsiye eder.

3. *Kıssa*: Mevlana kıssaları insandaki disiplin duygusunu harekete geçiren ve insan şuurundaki korku ile sevinç arasındaki ritmi oluşturan en önemli etkenlerden biri olarak görür.

4. *Gözlem*: Kalp gözüyle gözlem yapılmasını istemektedir.

5. *Ödüllendirme*: Eskiden beri devam eden ve modern eğitim anlayışında yer alan bu metotla ilgili. Mevlana şöyle der: “Hayvan yediğiyle gelişirken insan yaptığıının övülmesini duymakla gelişir. Yaptığıyla övülmesini istemesi insanda doğuştan vardır. Çünkü onu yaratan da şükredilmesini ve övülmesini ister.”

Mevlâna’nın öğretisinin tamamı meşhur yedi öğüdünde özetlenmektedir. Mevlâna’nın bu öğütleri tüm Müslüman dünyada levhalar, kartpostallar ve şimdilerde de internetle yaygın bir şekilde çoğaltılmakta ve okunmaktadır. Barış, huzur ve mutlu bir toplumun reçetesi niteliğinde olan bu öğütler küreselleşen dünyanın bütün fertlerine hitap etmektedir. Mevlâna’nın hepimizin “efendisi” olduğunu bir kez daha hatırlayarak bu seçkiyi takdim ediyoruz (Özdemir, 2009):

1. Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol.
2. Şefkat ve merhamette güneş gibi ol.
3. Başkaların kusurunu örtmede gece gibi ol.
4. Hiddet ve asabiyette ölü gibi ol.
5. Tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol.
6. Hoşgörülülük de deniz gibi ol.
7. Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol.

Bilgi çağını, bilgelik çağına dönüştürürken Mevlana’nın öğretisi müthiş bir bilgi bankasıdır. İnsanlığın Mevlana’nın düşünce ve duygu donanımına ihtiyacı var. Bu, denizde derinlere dalmak için özel dalış kıyafetleri giymeye benzer. İnsanın manevi olarak gelişebilmesi için onunla ilgili bir donanıma sahip olması gerekir. Ancak o şekilde derinlere dalabilir ve insana ait hazineler keşfedebiliriz. Mevlana’dan ilhamla şunlar söylenebilir (Tarhan, 2012):

*“İnsanın gözü kördür ı ışık olmadıkça,
Aşkın gözü kördür gerçekler olmadıkça,*

*Aklın gözü kördür ahlak olmadıkça,
 Hırsın gözü kördür terzi olmadıkça,
 Şöhretin gözü kördür tevazu olmadıkça,
 Gücün gözü kördür erdem olmadıkça,
 Paranın gözü kördür insaf olmadıkça,
 Menfaatin gözü kördür empati olmadıkça,
 Adaletin gözü kördür hakkaniyet olmadıkça,
 Tabibin gözü kördür tıp etiği olmadıkça,
 Medeniyetin gözü kördür bilgelik olmadıkça...”*

Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk de Mevlana'nın eğitim görüşü ve düşünceleri hakkındaki beğenisi ve hayranlığını dile getirmiştir. Bir yolculuğunda Konya'ya yaklaşırken, tren penceresinden yanındakilere şöyle demiştir (Erkek, 2008): *“Ne zaman bu şehre gelecek olursam, Mevlana'nın ruhaniyeti bütün benliğimi sarar. O çok büyük bir dahi, devirleri aşan bir teceddüt aşığıdır.”*

2.1.9. Mesnevi Nedir? Muhtevası ve Şekil Özellikleri:

Doğu edebiyatlarında mesnevî; her beyti kendi arasında kafiyeli, aynı vezinle yazılmış manzumelere verilen ortak bir isimdir. Ancak Mevlâna'nın ölümsüz eseri yazıldıktan sonra, Mesnevî denilince; yalnızca onun altı ciltlik bir hazine olan yadigarı, Mesnevî akla gelir (Yeniterzi, 1995).

Mevlâna'nın 6 ciltlik ve 25618 beyitlik bu şaheseri, İslâmî edebiyatta her beyti ayrı kafiyeli bir nazım şekli olan Mesnevî tarzında söylendiği için bu adıyla anılmaktadır (Can, 1995).

Mesnevî esasen İslâm medeniyeti dairesindeki klâsik edebiyatlarda bir nazım şeklinin adıdır. Her beyti kendi arasında kafiyeli olan bu formda, kafiyedeki serbestlik ve bağımsızlık sebebiyle uzun hikaye ve roman tarzı kitaplar, didaktik eserler vs. genellikle Mesnevî şeklinde kaleme alınmıştır. Mevlâna kitabını bu adla isimlendirip başka bir isim vermediğinden Mesnevî kelimesi, ona yazıldığı zamandan beri özel isim olmuştur (Şafak, 2004).

Mevlânâ'nın Mesnevî'si, edebiyatımızda, üzerinde çok konuşulan, kendisinden sıkça bahsedilen ve çok okunan eserlerin başında gelir. Bulunmaması her ciddi

kütüphanede bir eksiklik sayılan bu eserin, okuyucular tarafından daha iyi anlaşılması için yazıldığı tarihten bu yana defalarca tercüme ve şerh edilmiştir (Güleç, 2006).

Mesnevî, “Mesnevî” tarzında ve aruzun “remel” bahrinde “*Fâilâtün Fâilâtün Fâilün*” vezniyle yazılmıştır; altı ciltten ve 25618 beyitten ibarettir. Farsça metnin ilmi baskıları yapılmış ve Türkçeden başka birçok dile tercüme edilmiştir (Kanar, 2008).

Eserin ilk 18 beyiti Mevlânâ tarafından yazılmış, daha sonraki kısımları ise Mevlânâ’nın ağzından Hüsameddin Çelebi tarafından yazıya geçirilmiştir. Ardından bu yazılanlar Mevlânâ’ya okutularak gerekli düzenlemeler yapılmıştır (Ergün, 1991).

İlk on sekiz beyti dışında Mesnevî’nin tümü önceden kurgulanmış, üzerinde uzun uzun düşünülmüş bir eser değildir. Eskilerin “tedâî” dediği çağrışım esasına dayanır. Bir konu işlenirken akla gelen bir hikaye ile başka bir konuya geçilir (Kanar, 2008). Kimi zaman bir hikâye bitmeden başka bir hikâyeye başlanmış, ancak iletilmek istenen fikirler hikâyelerden hareketle son derece mükemmel bir anlatımla ifşa edilmiştir. Sevgi, saygı, doğruluk ve hoşgörü denildiğinde akla ilk gelen kişi, Mevlânâ Celaleddin Rumi ve onun ölümsüz eseri Mesnevi-i Şerif’tir. Uzun yıllar boyunca popülaritesini koruyan, çeşitli dünya dillerine çevirisi yapılan ve üzerinde çok sayıda araştırma yapıp, makaleler ve yazılar yazılan bu büyük eser, hâlâ günümüzde örnek gösterilen ve değerini hiç kaybetmeyen ölümsüz eserler arasındadır (Sancak, 2011).

Mevlana, Mesnevi’inde “*Mesnevinin sözlerindeki suret de surete kapılanı azdırır, yolunu kaybettirir, mânâya bakan kişiye de yol gösterir, doğru yolu buldurur*(Mesnevi, 6,655).” ifadesiyle eserde yer alan benzetmelerden yola çıkarak esas olanı bulmamızı istemektedir. Bu konuda der ki:

“*Kıssa, bir ölçeğe benzer; mânâ, içindeki taneye. Akıllı kişi taneyi alır, ölçek var mı, yok mu? Ona bakmaz. Aralarında sözden eser yok, fakat bülbül ile gülün macerasını dinle* (Mesnevi 2, 3622-3624)!”

“*Ey düşkün sen kıssadan hisse almaya bak! Kıssaları duyup, «nakış» kelimesine «ş» harfinin eklendiği gibi o kıssaların suretine bağlanan, dış yüzüne kapılan kimseye benzeme* (Mesnevi, 4,3459-3464)!”

Mesnevi’de yer alan “*Ruhlara şifadır, sevgilileri sevdiğine, hastaları çaresine kavuşturur*” ifadesi Mesnevi’nin farklı işlevlere sahip olduğunu göstergesidir.

Mesnevi’de anlatılan hikayelerin işlevlerinden birincisi ayna görevi görmesidir. Kendi ruhsal profili ve psikolojik durumuyla ilgili bir yansıma görüyor. İkinci olarak da hikayelerin model fonksiyonu var. Hikayeler üzerinden sembolik ve kavramsal düşünceyle ve sosyal normlarla ilgili bir bakış açısı ortaya konuyor. Mevlana hikayelerle öğrenmede sağ beyni ön plana çıkarıyor. Sağ beynin öğrenmesinde müzik, resim gibi sanat alanları, sezgisel öğrenme gibi olgular devreye girer. Yani duygu ile öğrenme gerçekleşir. Bir şeyi sadece sol beyinle öğrenmeye çalışırsanız sadece ezber yapmış olursunuz. Ama hem sağ beyin hem de sol beyin bir arada işletilirse eğlenceli ve disiplinli bir öğrenme gerçekleşmiş olur. Mevlana’nın hikayeler aracılığıyla öğrenmede sağ beyni aktif hale getirmesi öğrenmeyi kalıcılaştırıyor (Tarhan, 2012).

Derler ki bir Mesnevî nüshasının dış kabına şunlar yazılmıştı (Can, 1995):

“Ben, Mesnevî’yi ezberlemek için söylemedim. Belki bir mânâ merdiveni olarak, hak âşıklerini göklerin tepesine çıkarmak için söyledim. Mesnevî, hakikat mirâcının merdivenidir. Yoksa bir merdiven gibi omuzlara yüklenip şehirden şehre dolaşmak için değildir. Çünkü, bildiğimiz merdivenle göklere çıkılamaz. Gönül arzusuna erişilemez.”

Mevlâna, düşüncelerini daha iyi bir şekilde ifade edebilmek için hakikatleri temsil yoluyla anlatmaya çalışmıştır. Hikayelerin içerisinde hayvan hikayelerine çokça yer verdiği görülmektedir. İnsanlara bir ahlak dersi vermek ve nasihat etmek, ya da tasavvufî sırları açıklamak amacıyla bu tür hikâyelerle anlatım yoluna başvurmuştur. İnsan, aklını ve iradesini kullanabildiği sürece insanlık mertebesindedir. Ancak nefsinin ve hayvanî isteklerinin peşinden sürükleniyorsa hayvandan bir farkı kalmamış demektir. Mevlânâ, bazen birtakım insanları bazı hayvanlara ve onun hayvanlık mertebesinden yükselemeyişlerine benzetmektedir (Akyazı, 2011).

Mevlana’nın hikayelerinde kurduğu çağrışım mekanizmasıyla en zor meseleleri bile her seviyeden insana kolayca anlatabilme kabiliyetine sahip olduğunu görmekteyiz. Bu eşsiz çağrışım kabiliyeti sayesinde, Mevlana Kur’an ve hadislerde zikredilen manevi deryalara rahatlıkla nüfuz etmekte, bunu yaparken de “kısa hikayecilik” metodunu kullanmaktadır. Herhalde Mevlana’nın “fable”lerinin Kelile ve Dimne’deki ve La Fontaine’deki “fable”lerden farkı da burada gizli. O bazı hikayeleri ancak kendine göre yorumlamakta, çok defa vahdet-i vücudla, bazen aşkla veya sosyal düşünce ve

görüşleriyle ilgili sonuçlara varabilmektedir (Öztürk, 1992). Mevlana Kur'an- ı Kerim'deki meseleleri ve derin manaları, birer canlı, kısa hikaye halinde gözler önüne sermekte, insanlara bu meseleleri örneklerle anlatmakta ve yaşatmaktadır. Bunu yaparken de Kur'an-ı Kerim'deki anlatım yolu ve tekniği olan “*kısa hikayeciliği*” benimsemiştir. Pek çok araştırmacının belirttiği üzere, Mesnevi'deki hikayeler birer zarf durumundadırlar. Zarf, görünüşte olan şeydir. Önemli olan zarfın içindeki “öz”dür. Yani mazruftur (Ayan, 1991).

Mevlâna, Mesnevi'deki birçok yerde kendine hitap etmiştir. Bu üslup ve ifade tarzı da eseri etkili, mükemmel ve inandırıcı bir hale getirmiştir. Fikirlerin tasvir ve anlatılışında teşhis ve intak edebi sanatına müracaat edilerek anlatılan fikirler güçlendirilmiştir (Turan, Belenli ve Kiriş, 2010). Mevlana'nın öyküleri çoğu kez “ben dili”yle anlattığını görüyoruz. Eğer bir kişiye “sen” diye hücum yapılırsa o kişi de aynı yoğunlukta savunmaya girer. Böylece ego savaşları başlar. Mevlana'da bunun olmadığını görüyoruz. Hiç kimseyi tam olarak iyi ya da tam olarak kötü nitelendirmiyor. İnsana iyi sıfatlarıyla kötü sıfatlarını ayırarak yaklaşıyor (Tarhan, 2012).

Mesnevi'de, insanın bu dünyaya dünya sırlarını anlamak için geldiği belirtilmektedir. Mevlâna, insanın her işi yapabileceğini, fakat yaradılışındaki maksadın kulluk yapmak olduğunu; dünyada var olan her şeyin bir ihtiyaç için, bir amaç için yaratıldığını ve bu amacın dışında kullanılamayacağını belirtmektedir (Ergün,1991).

2.1.10. Hikaye Türü

Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan söz, yazı türü, öykü (TDK, 2005) anlamlarına gelen hikaye; genel olarak olay ve şahısların anlatılması amaçlandığı, yapı bakımından romandan kısa ve kahramanlarının daha az olduğu edebiyat türüdür. Hikâyede yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olan olaylar ele alınarak, ayrıntıya çok fazla yer verilmeden kısa bir anlatımla sunulmaktadır (Sancak, 2011).

Öykü yaşanmış ya da yaşanması mümkün olan olaylar öykü türünün konusunu oluşturur. Her öyküde belli bir olay, olayın geçtiği mekan(yer), olayın gerçekleştiği zaman dilimi ve olayı gerçekleştiren kişiler(şahıs kadrosu) bulunur. Bunlar hikaye ya da öykü adı verilen edebi türün en önemli unsurlarıdır. Öyküler romanlara göre daha

kısadır. Kahramanları bir ya da birkaç kişiden meydana gelir. Öykü kahramanlarının kişilikleri derinliğine incelenmez. Hayatlarının tamamı yerine kısa bir bölümü anlatılır. Tek bir olay etrafında gelişir. Öyküler serim(giriş), düğüm(gelişme) ve çözüm(sonuç) olmak üzere üç temel unsur üzerine kurulmuştur (Aktaş ve Gündüz, 2005).

Öykülerin kısalığı, yalın ve düz bir olay örüntüsüne sahip olması, genellikle önemli bir olay ya da sahne aracılığıyla tek ve yoğun bir etki uyandırması, olayın geçtiği yerin sınırlı, anlatımın özlü ve etkili olması kolay anlaşılmasını ve kalıcı etkili olmasını sağlamaktadır. Türk edebiyatında geleneksel anlatımların dışında ilk öyküler Tanzimat Döneminde yazılmıştır. İlk öykü yazarlarımız: Ahmed Midhat, Emin Nihat, Samipaşazade Sezai, Nabizade Nazım'dır. Türk öykücülüğü Halit Ziya Uşaklıgil'in yalın ve gerçekçi anlatımı ile olgunluğa kavuşmuştur. Reşat Nuri Güntekin, modern Türk öykücülüğünün öncüsüdür. Hüseyin Rahmi Gürpınar, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Mahmut Şevket Esendal, Sait Faik Abasıyanık, Sabahattin Ali, Ahmet Hamdi Tanpınar, Haldun Taner, Sabahattin Kudret Aksal, Orhan Kemal, Necati Cumalı da önemli öykü yazarlarımızdan bazılarıdır (Öztürk ve Otluoğlu, 2011).

Mükemmel anlatımıyla okuyucuyu derinden etkileyen Mesnevi de kısa hikayelerden oluşmaktadır. Erden (2002), kısa hikâyelerde bulunması gereken bazı özelliklerden söz etmiştir. Bu özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz (Sancak, 2011):

- Bazı istisnalar haricinde en fazla 500 kelimeden meydana gelir.
- Hikâye, sadece kendi kurgusalılığı içerisindeki kişi, olay ve hareketlerle ilgilidir.
- Olaylar ve hareket biçimleri basit bir şekilde verilir.
- Hikâye kendi yapısı içerisinde bir bütünlük arz eder.
- Planı kısa olmakla birlikte, kimi olaylar ya da bilgiler zirve ya da sonuç bölümünde keşfedilmektedir. Verilmek istenen ileti ya da ana fikir sonuç bölümündedir.
- Kısa hikâyelerde önemli olan çıkarımlardır

2.1.11. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Hikaye

Ülkemizde öğrencilere, hayatları boyunca kullanacakları bilgi ve becerilerin önemli kısmı ilköğretim okullarında okutulan, Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi dersleri yoluyla kazandırılır. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersi, ilköğretim okullarında yer alan en önemli derslerden biridir. İlköğretim okullarında okutulan Sosyal Bilgiler dersinin en önemli amacı çocuğu topluma hazırlamak, onu iyi ve sorumlu bir vatandaş olarak yetiştirmektir. Bu amaca ulaşabilmek için, yetiştirme sürecinde ve özellikle Sosyal Bilgiler dersi kapsamında çocuğa birtakım değerlerin kazandırılmasına ihtiyaç duyulacaktır (Keskin, 2008).

Değerler eğitimi günümüz eğitim programlarında sistemli, planlı ve programlı bir şekilde yer almaktadır. Literatürde değerler eğitiminde kullanılabilecek yaklaşım ve yöntemler arasında değer analizi, karakter eğitimi, değerlerin doğrudan öğretimi, değer belirginleştirmesi, bütüncül yaklaşım ve ikilem tartışması gibi yaklaşımlar kullanılmaktadır. Çeşitli yazarların da belirttiği gibi, bunlar arasında ilköğretimde en çok başvuru yollardan biri değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda kahramanlara, öykülere, oyunlara ve kahramanlık şarkılarına başvurularak değerler kazandırılır (Doğanay, 2006).

Ülkemizde kullanılmakta olan sosyal bilgiler dersi kitaplarında çok sayıda sözel bilgi bulunmaktadır. Dolayısıyla Sosyal bilgiler dersinin amaçlarına ulaşması amacıyla farklı teknik ve yöntemler kullanılabilir. Bu tekniklerden biri de edebi ürünlerin sosyal bilgiler derslerinde kullanılmasıdır. Edebiyat temelli sosyal bilgiler öğretimi genel olarak sosyal bilgiler dersinin amaçlarına ulaşma noktasında, sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının ve sosyal bilgiler öğrenme- öğretme süreçlerinin uygun hikaye, roman, şiir, mitoloji, biyografi, tiyatro gibi edebi eserler ile şekillendirilmesi olarak tanımlanabilir (Demir ve Akengin, 2011).

İnsan hayatını temsil eden her ürün gibi, edebi ürünlerde Sosyal Bilgiler öğretimi açısından değer taşımakta ve kullanım alanı oldukça geniştir. Sözlü ve yazılı edebi ürünler içerisinde yer alan hikâyelerinde aynı derecede kullanılabilirliği söz konusudur. Edebi ürünlerin Sosyal Bilgilerde kullanılması, insan deneyimlerinin farklı ve etkili boyutlarını öğrencilere bildirmesi ve öğrencileri heyecanlandırıp, onların kimlik kazanmalarına yardımcı olması önemli bir rol oynamaktadır. Edebi ürünler

arasında yer alan hikâyeler, hem kısa olması hem de öğrenci seviyesine uygun hale getirilebilir bir materyal olması nedeniyle, bütün bu hedefler doğrultusunda Sosyal Bilgiler derslerinde kullanılabilir (Sancak, 2011).

Sosyal bilgiler dersinde kullanılabilecek diğer edebi ürünler gibi hikâyeler de öğretim programı ile doğrudan ilişkili olmak zorundadır. Derste kullanılacak edebi ürün, işlenen konuyla ve programda var olan kazanımla örtüşmelidir. Sosyal bilgiler dersinde kullanılabilecek edebi ürünlerin öğretim programına uygunluğunu şu temel alt başlıklar altında toplamak mümkündür (Demir ve Akengin, 2011):

- 1- Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçlarına uygunluk
- 2- İlgili öğretim programının genel amaçlarına uygunluk
- 3- İlgili öğrenme alanına uygunluk
- 4- İlgili kazanıma uygunluk
- 5- Öğrencilere kazandırılması gereken beceri ve değerlere uygunluk

2.2. Konu İle İlgili Olarak Yapılan Araştırmalar

Çalışmaya başlamadan önce gerekli literatür taraması yapılmıştır. Değerler, Mevlana ve Mevlana'nın Mesnevi adlı eseri üzerinde yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır:

- Aktepe, V. (2010). “İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde “Yardımseverlik” Değerinin Etkinlik Temelli Öğretimi ve Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi” çalışmasında 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde yardımseverlik değerinin etkinlik temelli öğretimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi tespit edilmiş, öğrencilerin “yardımseverlik” değerine ve değer eğitimine ilişkin görüşleri belirlenmiştir.

- Aktepe, V. ve Yel, S. (2009). “İlköğretim Öğretmenlerinin Değer Yargılarının Betimlenmesi” başlıklı çalışmalarında öğretmenlerin, okul içi ve okul dışında tavır ve davranışlarıyla öğrencisine örnek bir model olmak zorunda olduklarını vurgulamışlardır. Öğretmenler okulda eğitim-öğretim faaliyeti yaparken kendi bilgi ve becerilerinin yanında değer yargılarını da öğrencilerine aktardıklarından onların sahip oldukları değerlerin önemi üzerinde durulmuştur. İlköğretim öğretmenlerinin değer yargılarını tespitine yönelik bu araştırmada bir anket uygulanmış, öğretmenlerin

çevreyi, dünyayı, olayları, gelişmeleri kendi görüş ve düşünceleri açısından nasıl algıladıkları tanımlanmaya çalışılmıştır.

- Aladağ, S. (2012). “İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değer Eğitimi Yaklaşımlarının Öğrencilerin Sorumluluk Değerini Bilişsel Düzeyde Kazanımlarına Etkisi” adlı araştırmasında insanın büyük oranda şekillendiği ilköğretim kademesinde, değer eğitiminin sağlıklı bir şekilde verilmesi üzerinde durulmuştur. Çocuğun ileriki yaşamı için dengeli bir kişilik oluşturması bakımından özellikle ilköğretim çağından başlayıp belirli değerleri bireylere kazandırmak önemli olduğundan ilköğretim 5. sınıf öğrencilerine sosyal bilgiler dersinde değer eğitimi yaklaşımları aracılığıyla sorumluluk değerinin bilişsel ve duyuşsal bir şekilde kazandırılmaya çalışılması araştırılmıştır.

- Aslan, M. (2009). “Değer Eğitiminde Kahramanlardan Yararlanma” başlıklı çalışmada rol model olarak kahramanların ders kitaplarında yer alma durumu ile öğretmen adaylarının kahraman algı ve özdeşleştirmesinin karşılaştırılmasını yapmıştır. Bunun için önce, 2007-2008 eğitim-öğretim sezonunda Türkiye’deki ilköğretim okullarında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları, değerler eğitiminde rol model olarak kahramanları içermesi açısından incelenmiştir. İkinci olarak, öğretmen adayları üzerinde anket çalışması yapılmış, öğretmen adaylarının Sosyal Bilgiler programındaki değerlere karşılık gelen kahraman tercihleri belirlenmiştir.

- Baydar, P. (2009). “İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Soruların Değerlendirilmesi” adlı çalışması, 2005 yılında yenilenen ilköğretim beşinci sınıf Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlerin (adil olma, sorumluluk, dayanışma ve tarihsel mirasa duyarlılık) eğitimi ile ilgilidir. Beşinci sınıf öğrenci ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyi ve ailelerin öğrenim düzeylerinin öğrencilerin değerleri kazanım sürecinde etkileri tespit edilmiştir.

- Gömleksiz, M. ve Cüro, E. (2011). “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi” başlıklı betimsel nitelikteki bu araştırma ile Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan vatanseverlik, kültürel değerler, saygı, çevre ve doğa, sorumluluk ve bilimsel tutum gibi değerlere ilişkin ilköğretim öğrencilerinin tutumları ortaya konmuştur.

- İpek, İ. (2011). “İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Vatandaşlık Eğitiminin Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Hedeflere Uygunluk Yönünden Değerlendirilmesi” adlı çalışmada; Sosyal Bilgiler Programı’nda yer verilen vatandaşlık eğitimiyle hedeflenen ideal/etkin vatandaş yetiştirme hedefi doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarının içeriği ile programın hedefleri arasındaki uyumun değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur.

- İşcan, C. (2007). “İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği” başlıklı çalışmada ilköğretim düzeyinde, “evrensellik” ve “iyilikseverlik” değerlerini kazandırmaya yönelik hazırlanan değerler eğitimi programının; öğrencilerin değerlerle ilgili bilişsel davranışlarına, duyuşsal özelliklerine ve değerleri gösterme düzeylerine etkisi belirtilmektedir.

- Kılcan, B. (2009). “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri” çalışmada ilköğretim okullarında görev yapan sosyal bilgiler 6. sınıf dersini okutan öğretmenlerin; değerler, değer öğretimi, 2005 yılında düzenlenmiş sosyal bilgiler 6. sınıf müfredatında yer verilmiş olan değerler öğretimi hakkındaki görüşlerini, değer öğretimi konusunda ne gibi destek gördüklerini ya da varsa ne tür sıkıntılarla karşılaştıklarını ortaya koymaktadır

- Koç, K. (2007). “İlköğretim 7. Sınıflarda Okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Öğrenciye Kazandırılması Amaçlanan Evrensel Değerlere İlişkin Tutumlar Üzerinde Öğretim Sürecinin Etkisi” başlıklı çalışması öğrencinin sosyal hayattaki yerini bilmesi; doğruları kavraması ve bu doğruları tutuma dönüştürmesi çabasını açıklamaya çalışan bir özellik taşımaktadır.

- Özdemir, Ş. (2011). “Mevlana’nın Eğitimci Kişiliği” adlı çalışmada önce Mevlana’nın hayatı hakkında bilgiler verip daha sonra Mevlana’nın eğitimci yönünü değerlendirmiştir. Mevlana’nın eğitim yanında kalıtımın da göz ardı edilmemesi görüşünü, eğitimin bir ihtiyaç olduğunu, Mevlana’nın öğretim yöntemleri ile ilgili ortaya koyduğu sürekli uygulama alanı bulabilecek görüşleri ile evrensel bir şahsiyet olma özelliğini vurgulamıştır.

- Özkan, R. (2011). “Toplumsal Yapı, Değerler ve Eğitim İlişkisi” çalışmada değişimin başarısında toplumun temel dinamiklerinin, kültürel unsurların,

değerlerin dikkate alınması gereği üzerinde durulmuş, bunun yapılmasında ise eğitim ve dolayısıyla eğitim kurumlarının görevleri vurgulanmıştır.

- Sancak, Y. (2011). “Mevlana’nın Mesnevi Adlı Eserinin Sosyal Bilgilerde Değer Kazanımındaki Rolü” adlı çalışmasında Mesneviden seçilen hikâyelerle, sosyal bilgiler 4. sınıf programında yer alan, “hoşgörü”, “yardımseverlik” ve “misafirperverlik” değerlerinin öğretiminde rolünü araştırmış ayrıca Mevlana’nın eğitimci kişiliği üzerinde durmuştur.

- Şahin, H. (2010). “İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Dersini Yürüten 4. ve 5. Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Kazandırılmasına İlişkin Görüşleri” adlı çalışmasında ilköğretim çağından başlayarak bireylere bir takım temel değerleri formal bir platformda, plan-program dahilinde ve sistematik bir şekilde kazandırılması sürecine dair programın asıl uygulayıcıları olarak öğretmenlerin görüşlerini belirlemiştir.

- Turan, R., Belenli, T. ve Kiriş, A. (2010). “Mesnevi ve Mesnevi’nin Sosyal Bilgiler Programında Yer Verilen Değerler Çerçevesinde İncelenmesi” adlı çalışmalarında İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan değerlerle eserleri ve fikirleri her geçen gün ilgi toplayan Mevlana’nın Mesnevisi’nde geçen değerleri araştırmışlardır.

- Turan, S. ve Aktan, D. (2008). “Okul Hayatında Var Olan ve Olması Düşünülen Sosyal Değerler” adlı çalışmalarıyla öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre okul yaşamında var olanla olması gerektiği düşünülen sosyal değerlerle, bunların okul yaşamında yer alma derecesini belirlemişlerdir. Son çeyrek yüzyılda, okul ve eğitimle ilgili tartışmalarda değerlerin müfredattaki yeri ile okul yaşamı açısından önemi tartışla gelmektedir. Hangi değerlerin okul ve toplum yaşamında önemli olduğuyla bunların öğretimi ve içselleştirilmesinin öğretmen öğrenciler açısından ve ülkenin geleceği bakımından hayati önemine vurgu yapılmaktadır.

- Uçar, S. (2009). “Sosyal bilgiler Programındaki Değerlerle İlgili Kazanımlara Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmasında çocuğun karakterinin ilk şekillenmeye başladığı ilköğretimde sosyal bilgiler dersinde değerlerle ilgili kazanımların mevcut programda ne kadar yer aldığı ve ne kadar yer alması gerektiğinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirmiştir. Öğretmenlerin, değerlerle

ilgili kazanımların mevcut programda ne kadar yer aldığı ve ne kadar yer alması gerektiği hakkındaki görüşleri arasındaki farklılık için ve cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla bir test yapılmıştır. Branş ve kıdem değişkenlerinde anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için yine bir analiz yapılmıştır.

- Yalar, T. (2010). “İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Değerler Eğitiminin Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi ve Öğretmenlere Yönelik Bir Program Modülü Geliştirme” adlı çalışmasında Sosyal Bilgiler Programında yer alan değer eğitimiyle ilgili öğretmen görüş ve önerilerini belirlenmiş ayrıca araştırma sonucunda değer eğitimiyle ilgili yapılandırmacı yaklaşım da göz önünde bulundurularak öğretmenlere yönelik bir program modülünün geliştirilmesi amacı vurgulanmıştır.

- Yiğittir, S. (2009). “İlköğretim sosyal Bilgiler Dersi 4. ve 5. Sınıf Değerlerin Kazanılma Düzeyi” adlı çalışmasıyla 2004 yılında geliştirilmeye başlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’ndaki bazı değerlerin okullarda öğrencilere hangi düzeyde kazandırıldığı, değerlerin kazandırılmasında değişik bağımsız değişkenlerin bu süreçle ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4-5.Sınıflar) değerlerinin kazanılmışlık düzeyini ve etkili olabileceği varsayılan bağımsız değişkenlerin etkisini tespit etmek için anket uygulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın yöntemi, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, ve verilerin analiz edilmesi hakkında açıklamalar yapılmıştır.

3.1. Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme modeli kullanılacaktır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Araştırmada izlenecek aşamalar; (1) dokümanlara ulaşma, (2) orijinalliğin kontrol edilmesi, (3) dokümanların anlaşılması, (4) verinin analiz edilmesi ve (5) verinin kullanılması (Forster,1995;akt.: Yıldırım ve Şimşek, 2011) şeklinde olacaktır. Mevlana'nın Mesnevi adlı eseri bu araştırmanın dokümanını oluşturmaktadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni Mevlana'nın Mesnevi adlı eseri ile 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerler oluşturmaktadır. Doküman incelemesine dayalı araştırmalarda, tüm doküman verisinin bir bütün olarak analiz konusu olması mümkün olmayabilir. Bu nedenle, çoğu zaman araştırmacılar, eldeki veri seti içinden bir örneklem oluşturmaya çalışır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu bağlamda araştırmanın örnekleme amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen Mevlana'nın Mesnevi adlı eserindeki hikayelerden 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler programında (Bilimsellik, Duyarlılık, Sorumluluk, Yardımseverlik, Hak ve Özgürlüklere Saygı, Çalışkanlık, Farklılıklara Saygı, Vatanseverlik, Estetik, Dürüstlük, Adil Olma, Barış) yer alan değerlerle ilgili olan hikayelerden oluşmaktadır. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu araştırma

için belirlenen ölçüt Mevlana'nın Mesnevi adlı eserinde yer alan hikayelerden 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler programındaki değerlerle ilgili olmasıdır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın veri kaynaklarını yazılı dokümanlar oluşturmaktadır. Doküman incelemesine karar vermeden önce araştırmacı kendisine şu soruları sormalıdır: Ne tür dokümanlara ihtiyaç vardır? Bu dokümanları nereden elde edebilir? (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu sorulara cevap verebilmek için öncelikle literatür taraması yapılarak; Mevlana'nın Mesnevi adlı eseri ve bu eseri konu edinen araştırmalar ile sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve bu programdaki değerleri konu edinen araştırmalara ulaşılmıştır. Daha sonra analize konu olan veriden örneklem seçilerek Mevlana'nın Mesnevi adlı eserinde hikayeler incelenecek bunlar arasından 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler programında (Bilimsellik, Duyarlılık, Sorumluluk, Yardımseverlik, Hak ve Özgürlüklere Saygı, Çalışkanlık, Farklılıklara Saygı, Vatanseverlik, Estetik, Dürüstlük, Adil Olma, Barış) yer alan değerlerle ilgili olan hikayelerin belirlenmesi yapılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırma sorusu için tematik bir çerçeve oluşturularak, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması, bulguların yorumlanması aşamalarını kapsayan betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Dokümanlar dört aşamada analiz edilebilir; analize konu olan veriden örneklem seçme, kategorilerin geliştirilmesi, analiz biriminin saptanması ve sayısallaştırma (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde Mevlana'nın Mesnevi'nde yer alan hikâyelerden; bilimsellik, duyarlılık, sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı, çalışkanlık, farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, adil olma ve barış, değerlerinin kazandırılmasında yararlanılabilecek olan hikâyeler tespit edilerek bu hikâyelerden örneklere yer verilmiştir.

4.1. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak “Bilimsellik” Değerinin Kazandırılması

4.1.1. Bilimsellik

Bilimle ilgili olma, bilime dayanma (TDK, 2005) anlamlarına gelen bilimsellik, Milli eğitimin temel ilkelerinde şu şekilde anlatılmaktadır (MEB, 2007): “Her derecedeki ve türdeki ders programları ve eğitim metotlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir. Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmenin sağlanması bilimsel araştırmalara ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır. Bilgi ve teknoloji üretmek ve kültürümüzü geliştirmekle görevli eğitim kurumları gereğince donatılıp güçlendirilir; bu yöndeki çalışmalar maddi ve manevi bakımdan teşvik edilir ve desteklenir.”

Bilgi çağına geçişte yaşanan sıkıntılar sağlıklı bilgiye ulaşmada sorunların yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda bilimsel araştırma basamaklarının eğitimde bütün derslerin temelinde yer alması bilgiye sağlıklı bir şekilde ulaşarak bilgi bulanıklığının önüne geçmeyi sağlamaktadır. Bu amaçla bilimsellik değerini öğrencilere kazandırmak çağın birincil gereğidir (Balcı, 2008).

Çünkü insanı doğru yola götürecek olan akıl ve bilgidir. Gittiği yolun kötü olduğunu, yaptığı şeylerin mutlak yanlış olduğunu bilen bir kişi, bunları yapamaz. Hz.

Muhammed de Allah’a yalvarırken “*Kavmimi Sen doğru yola götür; çünkü onlar gerçekten de bilmiyorlar*”, demiştir. Akıllı ve bilgili olanların düşmanlığı bile yararlıdır, ahmak ve bilgisiz olanın da dostluğu bile zararlıdır, zahmettir, sapıklıktır. Yücelik görünüşlerde, bulunulan yerde değildir; yücelik akılda ve candadır. Her sebep, meydana getirdiği eserden üstündür; meselâ, çakmak taşıyla demir kıvılcımdan üstündür. Çünkü kıvılcım çıkarmak için önce çakmak taşıyla demir gereklidir. Ancak bu ikisinin de, kıvılcım meydana getirmeyince bir değerleri yoktur. Onların bilgi ve hünerleri kıvılcım meydana getirmededir ve eğer başka bir şey yapamıyorlarsa değeri de bu kadardır. Ağacın da aklı, becerisi meyvedir (Ergün, 1991).

4.1.2. Mevlana ve Bilimsellik

“Kendine, aşkı ve bakışı öğret!”

İşte bu bilgi, taşa kazılan nakış gibidir.” diyerek aşkla bakmanın bilgisini sunan Mevlana’nın öğretilerinde öncelik her zaman için derin bir insanlık sevgisinin aşılması olmuştur. Ona göre evrendeki her şey insana hizmet için yaratılmıştır. İnsanı farklı kılan ise sahip olduğu akıldır. İnsan aklını kullanarak her bilgiye ulaşabilir.

Tanrı bu evreni “bilinmek istediği” için yaratmıştır ve onu bilecek biricik varlık insandır (Kardam, 2007).

Mevlana’nın “*Bilgi kötü karakterlilerin elinde fitne olur.*” ifadesi öğrencilerin günümüz dünyasında bilgiyi ne amaçla kullanmaları gerektiği noktasında küçük bir uyarı niteliği taşımaktadır. Hızla büyüyen bilgi çağı karşısında hızla büyüme gayretinde olan genç beyinlere gereksiz, kuru laflar etmek ve bu ezber bilgileri öğretmek yerine onların kendi gayretleriyle gerçeğin bilgisine ulaşmalarını sağlamak elbette daha doğru olacaktır.

Mevlana felsefesine göre medrese öğrenimi ile elde edilen bilgiler, insanı okumuş, hatta bilgin yapabilir. Fakat okumuş olmak, bilgin olmak, tek başına insanı yaşamın gerçeklerine ulaştırması için yeterli değildir. İster okumak, ister dinlemek ve isterse de öğrenmekle edinilen dışsal bilgiler, içtenlikli görüşler ve sezgilerle birleştirilememişse, kaynaştırılamamışsa, zenginleştirilememişse, güçlendirilememişse insan tam manası ile “Ham Sofu” olur, çıkar. Esasen Mevlana’ya göre bilgi gaye değil, ancak kişinin dünyada kendisine ve başkalarına faydalı olabilmesi için bir araçtır.

Dolayısıyla yalnızca gözlem ve bireysel tespitlere dayanan bilgi ve bu bilgiyi temel edinen felsefe, aşktan yoksun olduğu için yaratılış sırrından habersizdir (Benazus, 2007).

İnsan öğrendiklerini düşünce potasında eritip kendisiyle özdeşleştirebiliyorsa hakiki anlamda bilgiye ulaşmış aynı zamanda kendini bulmuş olur. Bilgiyi içselleştirmeyen insanın doğru cevaplara ulaşması mümkün değildir. Çünkü Mevlana'ya göre o insan daha doğru soruyu soramamıştır ki doğru cevaba da ulaşsın:

*“Soru da bilgiden doğar, cevap da;
Diken de toprakta sudan biter, gül de
Sapıklık da bilgiden olur, doğru yolu buluşta;
Acı da rutubetten hasıl olur, tatlı da.”*

İnsan neyi düşünürse sanki güçlü bir mıknatıs gibi düşündüğü şeyi iyi olsun kötü olsun kendine çeker. Hasta olduğunu düşünen kendine hastalığı, başarısız olduğunu düşünen başarısızlığı, parasız olduğunu düşünen fakirliği kendine çeker. Bu sebeple Mevlana insanın öncelikle düşüncelerine ve duygularına hakim olmasını tavsiye ederek şöyle der (Derin, 2010):

“Düşünceni doğrult, iyi bak. Çünkü düşüncen de o incinin pırıltılarındanandır.”

Okumadan, bilmeden, öğrenmeden, yaşamadan ve düşünmeden insanlar; olaylar ve kişiler hakkında çoğu önyargıya dayalı olan acele kararlar veriyoruz. Sonra da verdiğimiz bu yanlış ve acele kararları düzeltebilmek uğruna çok daha zahmetli sıkıntılı süreçler yaşıyoruz. Oysa düşünebilenler için her konunun birçok çözümü vardır. Akıllı insanlar her bilgiyi, olayı, durumu pozitif ve negatif yönleriyle düşünür. Doğruya ulaşmamak için acele etmez. Erken karar verip kendini karanlık zindanlara mahkum etmez. Sorar, öğrenir, düşünür ve sakince uygular. İşte gerçek huzur ve mutluluk burada yatmaktadır (Yaman, 2012).

“Toprağa mensup insan, Hak’tan ilim öğrendi ve o bilgi ile yedinci kat göğe kadar bütün âlemi aydınlattı (Mesnevi I, 1012)” diyerek insanı sahip olduğu bilgiler sayesinde yedi kat göklere çıkaran Mevlana'nın akla ve bilime verdiği değer aşikardır. Bilmek için evvela doğru yolda yürümeyi bilen öğrencilere ihtiyacımızın olduğu günümüz eğitim sisteminde elbette Mevlana'nın bilime bakış açısı ve uygulamalarından faydalanmak yerinde bir karar olacaktır. Bilimsel araştırma yapan birey aynı anda

sorumluluk, duyarlılık, saygı, sevgi gibi diğer değerleri de içine alan bir yolda ilerlemektedir. Bu yolda bir rehber olarak çağları aşp günümüze uzanan Mevlana'nın öğretilerinden yararlanma gibi bir şansının olduğunun farkına varmalıdır. Batı dünyasında gittikçe büyüyen Mevlana hayranlığı, ülkemizde daha çok derin bir Mevlana sevgisi olarak yüzünü göstermektedir. Bu sevgiyi öğrencilerimize aşılama noktasında eğitimimizin duyuşsal alanına büyük görevler düşmektedir.

4.1.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Bilimsellik” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler

Mevlana'ya göre bilgi faydalı oldukça değerlidir. Çünkü faydasız bilgi olsa olsa sahibine bir yük olmaktan ileri gidemez. Bu konuda anlattığı bir öykü gerçekten insanı düşündürmektedir:

Kendine Faydası Olmayan Filozof

“Bedevi'nin biri eşeğine vurduğu hurcun bir gözüne kum diğer gözüne buğday yüklemiştir.

Yolda bir filozofa rastlar. Filozof işi olmayınca “Nasılsın?” der ve “Neden buğdayı iki bölüme ayırıp gözlere koymadın? Hem eşeğin yükü hafiflerdi hem de çabuk giderdi.”

Bedevi bu akla hayran olur ve şöyle der:

“Sen padişah mısın? Vezir misin? Yoksa dükkanın, malın, mülkün mü var?”

Filozof cevap verir:

“İşte gördüğün gibi yarı çıplak bir adamım.”

Bedevi biraz düşündükten sonra şöyle der:

“Çekil yanımdan. Bırak ben yine hurcun bir gözüne buğday yükleyeyim, öbür gözüne kum!.. Sana bir faydası olmayan aklın, bana hiç faydası olmaz (Benazus, 2007).”

Yine Mesnevi'de “Topraktan yaratılan Âdem bilgi ile yüceldi (Mesnevi, I, 1012).” sözüyle bilim, insanlığı yücelten bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesnevi'deki Keramet Ağacı hikayesi bu olguyu açıklar niteliktedir:

Hayat Ağacı

Ülkenin birinde bir bilgin masal olarak, “Hindistan’da bir ağaç var, ağacın meyvesinden yiyen, ne ihtiyarlar ne de ölür” dedi.

Ülkenin padişahı, bu sözü sadık bir dostundan duydu. Söylenileni gerçek zannederek, o ağacın meyvesine âşık oldu. Bu ağacı bulması ve meyvesini getirmesi için değerli adamlarından birini Hindistan’a gönderdi.

Padişahın adamı, Hindistan ve çevresinde o ağacı bulmak için, yıllarca dolaştı durdu. Gezmedik şehir, çıkmadık dağ, inmedik ova bırakmadı. Herkese tek tek sordu.

Sorduklarından kimisi gülererek,

“Böyle bir ağacı arayan delidir” dediler. Bazısı da şaka yollu ensesine vurarak,

“Sen şu dünyada dertlerinden kurtulup, muradına eren saf kişilerdensin. Senin gibi temiz yürekli ve zeki birinin böyle bir araştırmaya girmesi boşuna değildir.” diyerek dalga geçtiler. Bazen de, “Filan ormanda çok ulu, yeşil bir ağaç var.” diyerek alay ettiler.

Padişahın adamı herkesten duyduğu haberi değerlendiriyor, ağacı bulmak için var gücüyle çalışıyordu. Padişah devamlı para ve mal göndererek araştırmasını destekledi. Sonunda bu gurbet diyarında dolaşmaktan usandı. Araştırmaktan yorgun düştü. Çaresiz kaldı. Ağaçtan en ufak bir iz bulamadı.

Geri padişahın yanına dönmeye karar verdi. Verilen görevi yerine getirememenin üzüntüsüyle geri dönüş yoluna çıktı. Yolda konaklama yaptığı bir yerin yakınında, bir Allah dostunun olduğunu öğrendi. Allah rızâsı için ziyaret etmeye karar verdi. Allah dostunun duasının, yolculukta kendisine iyi bir yoldaş olacağını düşündü. Gözü yaşlı bir vaziyette şeyhin huzuruna vardı.

“Şeyhim! Merhamet ve acımanıza muhtacım. Ümitsizim, lütuf ediniz.” dedi. Şeyh,

“Açık söyle, derdini anlat.” dedi. Padişahın adamı, meyvesini yiyenin ölmeyeceği ağacı araştırırken, başından geçenleri olduğu gibi anlattı. Adamı sonuna kadar sükûnetle dinleyen şeyh, tebessüm ederek,

“Ey gönlü temiz saf kişi! Senin hatan; bilgi ağacını, gerçek ağaç sanmandır. Bu ağaçtan maksat, âlim bir kimsenin sahip olduğu ilimdir, bilgidir (Durmaz, 2012).”

Bilgi ağacı çok büyük, yüksek ve geniştir. Allah’ın her tarafı kaplayan denizinden meydana gelmiş, bir âb-ı hayattır.

Sevgili Peygamber Efendimiz, “Cennet ağaçlarından bir ağaca rastladığınız zaman, onun gölgesinde oturun. Yemişinden yiyin.” buyurmuş. Sahâbeden biri, “Yâ Resûlallah! Cennet ağacına hayatta ve dünyada iken nasıl rastlayabiliriz?” diye sormuş. Peygamber Efendimiz cevaben, “Bir âlime rastladığınız zaman, cennet ağaçlarından bir ağaca rast gelmiş olursunuz” buyurmuştur (<http://cocuklar.semazen.net/?p=1049>).

Mevlana’ya göre bilgi isteyen kişinin ömrü, binlerce yıl olsa dahi yine araştırmaktan vazgeçmez; bir türlü doymaz. Mevlana der ki:

*“Oğul bütün dünyayı testi bil;
Hem de ağzına dek bilgiyle,
Güzellikle dopdolu bir testi”*

Bu testiden kana kana içebilmek için insan aklını kullanmasını bilmelidir. Mevlana akıllı insanın yaşam kaynağına benzetir ve yine der ki:

*“Akıl güneşini yak da
Gözünü buluta dönüştür.”*

Ama bu düsturla yola çıkıp tüm yaşamımızı bir bilgi edinme ve bu bilgi ile yönlendirme yarışmasına dönüştürürsek, çevremizle kendi aramızda bir duvar örmüş oluruz (Benazus, 2007). “Bir bilgin de, başka bir ilmi, hüneri ve sanatı, şeref ve meziyet hususunda kendinin bilgisinden üstün görmedikçe onları tahsile heves etmez (Mesnevi, IV, 4109).” sözüyle de ilim sahibi insanların kibirli olmaktan sakınmaları vurgulanmıştır. Bilgiye ulaşmayı korkunç bir hırs savaşına dönüştürüp galibiyeti de kibirlik gölgesinde kutlamak kendimizi kandırmadan öte bir şey değildir. Mevlana bu konuda der ki:

*“İlim sevgilisi olmak ile alim olmak farklıdır.
Nice alimler sadece bilgi hamalı oldular.
Sen ilim sevgilisi olmaya bak.”*

İlim sevgilisi olmayı başarabilen insan gönül dilini kullanmayı başarabilen insandır. O muhatabıyla gönülden bir bağ kurar. Ona göre söz bedense mana bedeninin içindeki can gibidir. İnsanın insana üstünlüğü anca bu manayı kavrayabilme gücünde yatar. Yani insan, bilgisi oranında birbirine üstünlük sağlamaz. Önemli olan var olan bilgiyi doğru zamanda kullanabilmektir. Bunu Mesnevi'sinde yer alan aşağıdaki öyküyle çok güzel özetlemiştir:

Fırtınada Dilbilgisi

Kibirli olduğu her halinden belli olan ünlü dilbilgini, sahile geldi. Sandalla karşıya geçecekti.

Müşteri beklemekte olan Kayıkçı'ya seslendi.

Yaklaştı ve bindi.

Biraz yol aldıktan sonra, Kayıkçı'ya,

“Dilbilgisinden anlar mısın?” diye sordu.

“Ben” dedi Kayıkçı, “cahil bir kayıkçıyım efendim, dilden de bilgisinden de anlamam.”

Bilgin,

“Vah vah!” dedi, “Senin adına çok üzüldüm, ömrünün yarısı boşa geçmiş!” Acıyarak bakıyordu ona.

Biraz daha yol aldılar.

Denizin tam ortasındaydılar, sahil gözden yitmişti.

Kayıkçı telaşlandı, sık sık göğe bakıyor, toplanan kara bulutlardan kaygılanıyordu.

Öteki,

“Hayrola!” dedi, “Bir sorun mu var?”

Kayıkçı,

“Şimdilik yok ama sanırım olacak.” dedi.

“Nasıl yani?” diye sordu Bilgin.

“Siz dua etmeye başlayın beyim.” dedi. Kayıkçı, dümeni daha sıkı kavradı.

Çok geçmeden siyah bulutlar çoğaldı, göğü büsbütün kapladı.

Rüzgar şiddetlendi, yağmur başladı.

Fırtına büyüdüğü kayık sallanıyor, Kayıkçı sandalın selametle yürümesi için çabalayıp duruyordu.

Çabalıyorduya, Kayıkçı’nın çırpınması boşaydı, kayık batmak üzereydi.

Bilgin’in korkudan beti benzi atmış, tir tir titriyordu.

“Beyim” diye sordu Kayıkçı, “Yüzme bilir misin?”

“Hayır.” dedi Bilgin.

“Az sonra”, dedi Kayıkçı, “Ömrün boşa çıkabilir.”

Kekeleyerek,

“Ne demek istiyorsun?” diye sordu Bilgin.

Kayıkçı, istifini bozmadan,

“Demek istediğim şu ki, dil bilgisiyile bu fırtınaya karışı konulmaz.

Bu konuşulan dilin bilgisini öğrenmektense, yüreğindeki dilin bilgisine erseydin senin için daha hayırlı olurdu (Benazus, 2007)!..”

4.1.4. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikayelerden “Bilimsellik” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar

- Haddini Bilme Öyküsü
- Sağır Komşu
- Aslan ile Tavşan
- Perdenin Ardındaki Resim
- Ay Gölündeki Tavşan
- Üzüm Kavgası

4.2. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak “Duyarlılık” Değerinin Kazandırılması

4.2.1. Duyarlılık

Hassas olma durumu (TDK, 2005), anlamına gelen duyarlılık kavramı sosyal bilgiler dersinde “Doğal Çevreye Duyarlılık”, “Kültürel Mirasa Duyarlılık” gibi başlıklar halinde ele alınmıştır.

Duyarlılık; insanlara ve hayvanlara yardımcı olmak, merhametli ve şefkatli davranma bilincine sahip olmak, içinde bulunulan zaman diliminden her anlamda haberdar olmak, gündemdeki olaylara kayıtsız kalmamak, çevreyi ve kültürü önemsemek gibi değerleri de içinde barındıran geniş bir kavramdır.

Şüphesiz içinde bulunduğumuz çağın bir gereği, aynı zamanda da bir sonucu olan teknolojik gelişmeler ve buna paralel olarak ortaya çıkan sorunlar insanlığın ortak problemidir. Bu problemler ancak ulusal ve uluslar arası bir duyarlılık ile çözüme kavuşabilir. Küresel ısınma, güneş ışınlarının zararlı etkisi, ekolojik dengenin bozulması, farklı alanlarda meydana gelen maddi ve manevi kirlenmeler, salgın hastalıklar, savaşlar gibi bizleri doğrudan tehdit eden bu unsurların mesele edinilmesi gerekmekte ve bu bilince sahip bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Bana değmeyen yılan bin yıl yaşasın, anlayışından sıyrılmış olan bireyler küreselleşme çağında kazanmış oldukları bu farkındalıkları kullanarak hemen her konuda duyarlı bir tutum sergilemelidirler.

Günümüz dünyasında herhangi bir olayın oluşu hiç umulmadığı şekilde geniş bir etkiye sahip oluyorsa; sorunların ya da olayların uzağında sadece o olayların takipçisi olmak yetmez, oluşacak yeni gelişmelerin önemsenerek anlamlandırılması ve çözümlenmesi gerekir. Açlık, savaş, salgın hastalıklar, şiddet, yabancılaşma, insani yozlaşma gibi sorunlar üzerinde, insanların kelimelerle ifade edemeyecekleri ve sadece diğer insanlara davranışlarla verilen duyarlılıklar vardır. Bunların açıklanması entelektüel çabaların yoğunluğu ve kendi farklılığının dışında ortak bakış açılarından hareketle sağlanabilir (Koç, 2007).

Duyarlılık yaşadığımız dünyayla ve yaşadığımız olaylarla ilişki kurmak ve bu konuda sorumluluk almaktır.

4.2.2. Mevlana ve Duyarlılık

Peyami Safa'nın "Sen hiç bir asırda bugünkü kadar aktüel ve evrensel olmadın. Sanki dünyaya yedi asır evvel gelmiş olmak gibi bir hoş sabırsızlığın temsilcisisin. Sen dün değil, bugünsün. Bugün de değil, yarınsın. Zaman sana doğru ilerliyor. Bir pembe şafak çizgisinin arkasından senin yeniden doğmaya hazırlanan ihtişamlı varlığının sisli gölgesini görür gibi oluyoruz (Şen, 2008)." ifadeleriyle Mevlana'ya seslenişinden de anlıyoruz ki Mevlana'nın öğretilerine günümüzdeki öğrencilerin çok ihtiyacı var. Belki o asırlar öncesinden yeryüzüne gelmekle biraz acele etmişti ama yeni neslin de ona ulaşmada acele etmesi gerekmektedir. Onun insanları olduğu gibi kabul eden dünyasına yine onun penceresinden onun hassasiyetiyle bakmak gerekir. İşte bu noktada Mevlana'yı anlamak ve anlatmak için öğretmenlerimize sorumluluklar düşmektedir. Duyarlılık soyut bir kavramken duyarlılığı kendi üzerinde somutlaştıran Mevlana, okundukça açılan bir dünyadır. Bu dünyanın kapılarını bizlere aralayan Mesnevi'de insanlara karşı duyarlı olma, yapılan iyiliklere karşı vefasızlık etmemek, gönül gözüyle kalpleri fethetmek, yetimleri düşünmek, hayvanları korumak, fakirlere karşı duyarlı olmak gibi konular vurgulanmaktadır.

Mevlana'nın insanlığa olan derin sevgisinin ve duyarlılığının ödülü, insanlığın kalbinde büyük bir yer edinmesi olmuştur. Mevlana sadece insanlığa değil hayvanlara da aynı şefkat ve merhametle yanaşır. Merhametli olana Allah merhamet eder, Merhamet imandandır. Mevlana Celaleddin-i Rumi hazretleri talebesinin birine bir lira para vermiş, bana bir ekmeğe al demiş. O da ekmeği almış, hocasına vermiş. Hocası; tamam sen işine bak demiş, sonra yola çıkmış, bu da peşinden gitmiş. Mevlana Celâleddîn-i Rumi hazretleri bir mağaraya gitmiş, orada bir köpek yavrulamış. Bakmış açlıktan ölecek, suya batırıp batırıp yedirmiş. Tam çıkacakken talebesiyle karşılaşmış. Talebe; Bunda bir hikmet var, onu bana söyler misiniz demiş. O da; bir hadis-i şerif söylemiş. Hadis-i şerifte: "Nefsim yeddi kudretinde olan Allaha yemin ederim ki, Allahü Tealanın mahluklarına kim merhamet ederse, Allah ona merhamet eder. Merhameti olmayana Allah merhamet etmez. Merhamet, imandandır."

Mevlana'nın hayvanlara olan derin sevgisi ve merhametinden bir örnek de şudur (Akyavaş ve Gündüzalp):

Hayvanların ağız dili yoktur, ama çok duygulu ve vefalıdır. Hz. Mevlânâ'nın vefat ettiği günlerde, ev halkını biraz daha ağlatan, o büyük Allah adamını sevenleri biraz daha üzen bir vak'a olmuştu. Mevlânâ'nın çok sevdiği kedisi, onun ölümünden sonra bir şey yemedi, içmedi. Hayvancağız bu teessürle yedi gün yaşayabildi. Hz. Mevlânâ'nın, kendisi gibi hassas kızı Melike Hatun, o kediye bir insan gibi kefenledi. Ağlaya ağlaya aziz babasının türbesi civarına gömdü. Hatta helva pişirdi, Mevlânâ'yı sevenlere dağıttı. Hz. Mevlânâ bütün mahlûkları severdi. Hatta kuşlara pek meftundu. Akşamları dersten eve döndüğü zaman, damlardaki yabanî güvercinler, serçeler etrafını alırlar, ondan ürküp kaçmazlardı. Evinin bacasında yuva yapan bir leyleği ölünceye kadar beslediğini rivayet ederler. Mevlânâ leyleğe “Şeyhim” diye hitap eder. “Leylek kuşların şeyhidir. ‘Laklak’larının bile mânâsı vardır. Yalnız onu anlayacak kulak ister.” derdi.

Mevlana'nın çocuklara karşı yaklaşımı hassasiyeti de insanı düşündürür. Mesnevihan Siracettin, Mevlana'nın çocuklarla olan iletişimini aktarırken, tanık olduğu bir olayı şöyle anlatır (Derince, 2014):

“Bir gün Hüsameddin’le birlikte, Mevlana’yı görmek için medreseye gelmiştik. Mevlana’nın torunu Emir Arif’i küçük bir arabaya oturtmuşlar, lalası da onun arabasını çekiyordu. Mevlana hemen yerinden kalkarak arabanın ipini kutlu omzuna koyup: “Arif’e öküzçülük edebilirim,” dedi.

Bunun üzerine Hüsameddin Çelebi’de arabanın diğer yanını tuttu; bir iki kez medresenin avlusunu dolaştırdılar. Çelebi Arif tatlı tatlı gülüyor, seviniyordu. Mevlana:

“Çocukları okşamak, şariat sultanı ve gerçek ayın göğü olan peygamberimizden biz Müslümanlara kalmış bir mirastır. Peygamber, “Çocuğu olan çocuklaşsın” buyurmuştur,” dedi ve şu şiiri okudu:

“Babanın akli dünyayı ölçerse de küçük çocuğun anlaması için “ti ti” der. Mademki işim gücüm çocuklardır o halde çocukların diliyle konuşmak gerekir.”

4.2.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Duyarlılık” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler

Mevlana yüreğimizdeki hassasiyeti; “Sen neye nasıl bakarsan o da sana öyle bakar.” ifadesiyle dile getirmektedir.

Mesnevi’de yer alan aşağıdaki hikayede özür dilemenin değeri konusu işlenmiştir:

Özrünün Değeri

Lokman Hekim'in esmer ve şişman olduğu söylenir.

Bir gün, adamın biri onu kölesine benzetmiş ve ‘gel bakalım’ diyerek yakalamış, götürüp bir yıl çalıştırmış, ona bir ev inşa ettirmiş.

Adamın daha önce kaçmış olan asıl kölesi bir yıl sonra çıkageldi, özür dileyip, bağışlanmasını diledi.

Adam Lokman’a haksızlık ettiğini anlayınca çok üzüldü. Özürler diledi. Ayaklarına düştü.

Lokman güldü,

‘Özrünün bir değeri yok. Bir senedir yapmadığın eziyet kalmadı, bana kan kusturdun. Bunca eziyet iki sözle unutulabilir mi?’

Buna rağmen seni bağışlıyorum. Beni çalıştırdın, benden yararlandın, ben de senden faydalandım. Sen karlısın, bedava bir ev yaptırmış oldun. Ben de karlıyım, çünkü bilgim, irfanım ve deneyimim arttı. Bir zamanlar benim de kölelerim vardı. Ağır işlerde çalıştırırdım onları. Şimdi zahmeti, sıkıntıyı ve zoru gördüm. Artık kimseye çekemeyecekleri yükü yüklemem (<http://cocuklar.semazen.net/?p=745>).’

“Gönül hastalarının dertlerini dinler ve sudan, topraktan yaratılmış canların ihtiyaçlarına kulak verir, olaylarla ilgilenirsen zekât sayılır (Mesnevi, III, 484).” diyerek Mevlana bu duyarlılığın faziletini aşağıdaki hikayeyle vurgulamıştır:

Yoksul Bedevinin Padişaha Hediyesi

Bir gece, bir bedevi karısı, kocasına uzun uzadıya sinirlendikten sonra dedi ki:

“Bütün bu yoksulluğu, bu cefayı biz çekmekteyiz. Herkesin ömrü hoşlukla geçiyor. Yalnızca biz kötü bir haldeyiz. Ekmeğimiz yok, katığımız dert ve haset. Testimiz yok, suyumuz ise gözyaşı. Gündüzleri elbise yerine güneş ışığını, sıcaklığını giyiniyoruz. Geceleri döşek ve yorganımız ay ışığı. Açlığımızdan, dolunayı yuvarlak pide sanıp, onu kapmak için elimizle gökyüzüne saldırıyoruz. Yoksullar bile bizim yoksulluğumuzdan utanıyor. Günlük rızkımızın endişesinden, aç kalmak korkusundan gündüzlerimiz gece olmuştur. Akraba, yabancı, herkes bizden kaçıyor. Birisinden bir avuç; mercimek isteyecek olsam, bana, “Sus, geber, babalar çıkarasınca!” diyor. Biz, yoksulluğun etrafında dönüp dolaşarak ağ örmekte, havada uçan sineği sokup damarındaki kanını emmekteyiz. Hele bize misafir gelir de gece kalır uyursa, elbisesini soymazsam ben de adam değilim! On yıllık bir kıtlığın neler yapabileceğini görmedinse, gözlerini aç; da bizim halimize bak.”

Bedevi, karısına, sabretmesini söyledi. Sabrın ve yoksulluğun faziletlerini anlattı. Dedi ki:

“Daha ne vakte kadar gelir ve mahsul arayıp duracaksın. Zaten ömrümüzden ne kaldı ki? Çoğu geçip gitti. Akıllı kişi, Allah’ın verdiği rızkının azına, çoğuna bakma. Çünkü ikisi de sel gibi akar gider. Gençken daha kanaatkardın. Önceleri altın gibi kıymetli ve sevimliydin, ihtiyarlayınca altınlığı terk ettin. Sen benim eşimsin. Eş olan kişinin, eşinin huyuyla huylanması gerekir ki işler yolunda gitsin. Eşlerin birbirine benzemesi gerek. Ayakkabı ve mest gibi çift olan şeylere bak da bunu anla.” Kanaatkar adam, ihlasla, yüreği yana yana sabaha kadar karısına bu çeşit sözler söyledi durdu. Kadın, kocasına haykırdı:

“Ey namustan başka bir şeyi olmayan! Artık bundan fazla senin efsununa kanmam. İddialı, boş sözler söyleme; beni kanaat etmeye zorlama. Yürü git. Bu şatafatlı, bu süslü sözler ne zamana kadar sürecektir? Kendi halini, yaptığın işleri gör de utan! Kibir, çirkindir. Fakat dilencilerde olursa daha çirkindir. Ey, evi bir örümcek ağı gibi olan zavallı! Ne zamana kadar bu dava, bu çalım, bu kibir, azamet sürecektir! Sen bu kanaatten ne elde ettin, ne kazandın? Onunla ne vakit ruhunu nurlandırdın ki? Sen kanaatten ancak bir ad öğrenmişsin. Peygamberimiz, “Kanaat bitmez, tükenmez bir

hazinedir.” buyurmuş, ama sen bu hazineyi, eziyet ve elemden ayırt edemiyorsun. Artık bana, ‘Eşim’ deme, beni az pohpohla. Ben insafın eşiyim, hilenin değil. Sen, açlıktan havadaki sivrisineği bile avlamaya çalışırken, nasıl olur da padişahı, beyden dem vurup durursun? Bir kemik parçası için köpeklerle dalaşmakta, içi boş ney gibi inleyip durmaktasın. Bana öyle horlukla kötü kötü bakma ki, senin damarlarında dolaşan sırları söylemeyeyim. Sen kendi aklını benimkinden üstün görüyorsun. Ya şu az akıllı olan beni kim bilir nasıl gördün, büsbütün aşağı değil mi? Senin gibi insanı utandıracak akla sahip olmaktansa, akılsız olmak daha iyidir.” Kadın kocasına bu çeşit sert ve acı sözler söyledi. Yığın yığın laflar etti. Erkek, hırs ve açgözlülüğün zararları, yoksullara hor bakmaması, Allah’ın işlerine noksanlık isnat etmemesi, kendi yoksulluğundan vehme kapılıp yoksulu ve yoksulluğu kınamaması konusunda karısına nasihat etti. Dedi ki:

“Hanım Sen kadın mısın, yoksa hüznün ve keder kumkuması mı? Yoksulluk, benim için iftihar edilecek bir şeydir; başıma kakma! Mal ve para başta külâh gibidir. Ancak kel olan bir baş külâha sığınır, onunla örtünür. Kıvrıkcık ve güzel saçları olan kişiye gelince; külâhı giderse, bu onun daha da hoşuna gider. Zengin, kulağına kadar ayıp içine dalmıştır; fakat malı vardır ve mal onun ayıplarını örtmektedir. Açgözlü, tamahı yüzünden zenginin ayıbını görmez. Yoksulluk, dervişlerin yoksulluğu senin anlayacağın yoksulluk değildir. Bu sebeple yoksulluğa hor bakma. Çünkü yoksulların, mal ve mülkten öte, Celal sahibi Hak’tan, başka türlü, pek büyük manevi rızıklar vardır. Cenab-ı Hak adildir. Adalet sahibi olanlar, nasıl olur da çaresizlere zulmederler? Adalet sahibi, bir kuluna nimet, mal, mülk verip, öbür kulunu da yansın diye ateş atar mı? İki cihan yaratan Allah’a karşı böyle bir zanda bulunulur mu? Ey kadın, eğer beni açgözlü görüyorsan, bu kadınca arayıştan çık, yücel! Yoksulluğa sabret, bu gamı, usancı bırak. Çünkü yoksulluğun içinde, Celal sahibi Allah’ın izzeti, ikramı, lütfu, ihsanı gizlenmiştir. Hanım, kavgayı, benimle uğraşmayı, yolumu vurmaya bırak; bırakmayacaksan bari benim yakamı bırak! Susacaksan ne ala; yoksa hemen şimdi kalkar, evimi, barkımı terk eder giderim.”

Kadın kocasının öfkelenişini, sinirlendiğini görünce ağlamaya başladı. Zaten ağlamak, kadının tuzağıdır. “Ben, senden bunu beklemezdim? Sen den başka şeyler umardım” dedi. Kadın benliği bıraktı, yokluk yoluna girip kocasına dedi ki:

“Ben senin karın değil, ayağının toprağıyım. Bedenim, canım, neyim varsa senindir. Hüküm de senin, ferman da. Ne emredersen o olur. Yoksulluk yüzünden sabrım tükendiyse bu da kendim için değil, senin için, senin rahatını düşündüğüm içindir. Sen, bana dertli zamanlarda deva oldun. Bu yüzdendir ki, senin muhtaç; olmanı istemiyorum. Yemin ederim ki, bu ağlayış ve sızlanışım kendim için değil, hep senin için. Canım sana kurban olsun. Keşke ruhun bana vakıf olsaydı. Fakat sen hakkımda böyle kötü zanna düşünce, ben candan da usandım, tenden de. Ey ruhumun rahatı, huzuru; sen bana karşı bu çeşit düşüncelere vardıktan, böyle sözler söyledikten sonra, hem altını, gümüşü ne yapayım? Canımda da sen varsın, gönlümde de sen. Böyle olduğu halde bu kadarcık bir şeyden dolayı benden ayrılmaya kalkışıyorsun. Kudret senin elinde, ayrılabilirsin; fakat senin bu niyetine karşılık candan özür dilerim. Gençlik zamanlarımı hatırla ki ben put gibi güzeldim, sen ise karşımda puta tapan şamana benzerdin. Bu kul sana tabidir; gönlüm senin arzuna göre aydınlanmış, yanmıştır. Neyi ‘Pişir, hazırla’ dersen, hemen ‘Pişti, yandı bile’ derim. Can ve gönülle hükmüne tabi oldum. Senin büyüklüğünü anlayamamışım. Senin padişahça huyunu tanımamışım da sana karşı terbiyesizlikte bulunmuş, küstahlık etmişim. Fakat affını diliyorum, tövbe ettim, kınamayı ve itirazı bıraktım. Kılıçla kefeni önüne koyuyor ve boynumu uzatıyorum; istersen vur! Acı olan ayrılıktan söz ediyorsun. Ne istersen yap, fakat bunu yapma!”

Böylece bu çeşit güzel, açık açık sözler söyleyerek duygularını dile getirirken kadına bir ağlamadır geldi. Ağlamadığı zamanlar bile yüzünün güzelliğiyle gönülleri cezbeden o güzelin, hüngür hüngür ağlaması artınca, o gözyaşı yağmuru arasında bir şimşek çaktı. O şimşekten, eşsiz ve vefalı kocasının gönlüne bir kıvılcım sıçradı. Güzel yüzüne kul olunan dilber, bir de maşukuna kulluğa başlar, sevgisini açığa vurursa, maşukunun hali ne olur? Güzelliğinin ihtişamıyla seni heyecanlandıran, kibirden seni tir tir titreten sevgili, gözünün önünde ağlamaya başlarsa ne hale girersin? Nazlanması ve çekingenliğiyle can ve gönülleri kan haline getiren eşsiz bir güzel, niyaza girer, yalvarmaya başlarsa hal ne olur? Cefası bize tuzak olan dilber, tutar bir de özür dilemeye kalkışırsa, biz ona ne mazeret bulabilir, ne söyleyebiliriz? “insanlar için süslenmiştir” “ayeti gereğince Allah’ın süslediği, güzel yarattığı kadından nasıl kaçılır?

Bedevi dedi ki:

“Hanım, söylediklerimden pişman oldum. Sana karşı suçluyum bana acı.

Bu karı koca hikayesi, bir masaldan ibarettir. Fakat onu nefsin ile aklının misali bil. Bu kadın ile erkek, nefis ile akıldır. İyi kişiye de mutlaka lazımdır, kötü kişiye de. Bu dünya evinde ikisi de gereklidir, ikisi de esir ve mahpusturlar. Gece gündüz savaşta ve macera içindedirler. Kadın durmadan evin ihtiyaçlarını ister; evin şerefini, yani eve lazım olan ekmeği, yüceliği, hürmeti diler durur. Nefis, kadın gibi her işe bir çare bulmak üzere gah tevazu gösterir; gah ululuk diler, yücelir. Aklın ise, bu düşüncelerden zaten haberi yoktur. Fikrinde Allah gamından başka bir şey yoktur. Hikayenin iç yüzü, nefis ile akıl arasındaki maceradır, fakat sen dış yüzünün tamamını dinle. Eğer yalnız manaya ait anlatış yeterli olsaydı, dünya halkı tamamıyla içten güçten kalır, dünyanın nizamı bozulur giderdi.

Erkek dedi ki:

“Ayrılıktan vazgeçtim. Aksilikten, uyuşmazlıktan vazgeçtim, hüküm senindir. Dilersen kılıcı kınından çek, emret. Her ne dersen ben sana tabiyim. Emrin, ister iyi olsun, ister kötü, ona bakmam. Senin uğruna feda olayım; çünkü seni seviyorum. Sevgi insanı kör eder, sağır yapar.”

Kadın , “Sahiden beni seviyor musun, yoksa seviyor gibi görünerek hileyle sırrımı mı öğrenmek istiyorsun?” dedi.

Erkek dedi ki:

“Gizli sırları bilen ve Hz. Adem’i topraktan tertemiz olarak yaratan Allah’a yemin ederim ki seni seviyorum.”

Kadın, kocasına, rızık isteme yolunu gösterdi, o da kabul etti.

Kadın dedi ki:

“Bir güneş doğmuş, bütün dünya ondan aydınlanmıştır. Bu güneş, Hakk’ın vekili, Hakk’ın halifesidir. Bağdat şehri, onun yüzünden bahar gibidir. O padişaha ulaşabilirsen padişah olursun. Ne vakte kadar ikbal sahibi olmayanların yanına gidip duracaksın? İkbal sahiplerinin dostluğu kimya gibidir. Onların bakışı gibi bir iksir nerededir?”

Erkek karısına dedi ki:

“Ben padişahın huzuruna nasıl kabul olunurum; bir bahane bulmadan yanına nasıl gidebilirim? Buna bir münasebet, bir vesile gerek.”

Kadın dedi ki:

Testimizde yağmur suyu var. Malın, mülkün, sermayen bundan ibarettir. Bu su testisini al, yola düş. Bağdat’a, padişahlar padişahına onu hediye olarak götür. Onunla huzuruna çık de ki;

“Bizim bundan başka hiçbir malımız, mülkümüz yok. Çölde de bundan daha iyi su bulunmaz. Her ne kadar padişahın hazinesinde ağır, değerli mallar çoksa da orada böyle tatlı su yoktur.”

0 testi nedir? Bizim birçok isteklerle, ihtiyaçlar arasında sıkışıp kalmış bedenimiz! İçinde de bizim duygularımızın acı suyu vardır. Ey Allah’ım! Cennet karşılığında müminlerin canlarını ve mallarını satın aldığın gibi”, kereminle, bizim şu testimizi de kabul buyur. Bu beş duyudan meydana gelen, şu beş musluklu beden testisindeki suyu her türlü murdar şeylerden, her çeşit pisliklerden temiz tut. Böylece bu testiden hakikat denizine doğru bir yol olsun da testim denizin huyuyla huylansın. Sen kötü huylardan arınmış, temizlenmiş gönül testisini padişaha götür. Önce, padişah onu görür ve almak ister. Ondan sonra da artık testinin suyu rahmet ve sevgiyle sonsuz bir dereceye gelir. Testinin suyundan yüzlerce dünya dolar. Ey hakkı arayan kişi, sen vakit kaybetmeden duyu musluklarını kapat ve testiye de aşk küpünün suyuyla doldur. Bedevi, “Kimin böyle bir hediyesi var? Hakikaten bu hediye, ancak öyle büyük bir padişaha layık” diye gururlanmaktaydı. Kadın da bilmiyordu ki orada, yol üzerinde şeker gibi tatlı Dicle nehri akıp durmakta; gemilerle, balık ağlarıyla dolu olarak şehrin ortasından deniz gibi akıp gitmektedir. Padişahın huzuruna var da büyüklüğü, ihtişamı gör; altından nehirler akan bahçeler diye övülen yerlere bak! 0 saf, tertemiz denize nispetle bizim bu çeşit duygularımız, anlayışlarımız ancak bir damladan ibarettir.

Bedevi, “Evet” dedi. “Testinin ağzını kapa, hakikaten bu hediye bizim için çok faydalı olacaktır. Testiyi keçeyle sar, sarmala. Padişah, orucunu bu suyla açsın. Çünkü dünyada bunun gibi bir su yoktur. İnsana neşe veren bu su, zevklerin kaynağı gibidir! Çünkü insanların çoğu, his musluklarını kapamadıkları için, beden testileri acı ve tuzlu

olan günah sularıyla dolmuştur da hastalanmışlar, yan kör olmuşlar, gerçeği görememişlerdir.”

Hasılı, bedevi, testiği alıp yola düştü. Gece gündüz onu taşımaktaydı. Testiğe bir ziyan gelecek diye korkusundan titreyerek, çölden ta şehre kadar götürdü. Kadın da evde seccadesini yaymış, namaz kılıp dua ediyor; “Ya Rabbi! Suyumuzu, kötü kişilerden koru. O değerli inciği denize ulaştır. Kocam uyanıktır, hünerlidir, ama incinin binlerce düşmanı olur” diyordu.

Kadının duaları, ağlayıp yalvarmaları, erkeğin de dertlere düşmesi ve çöllerde ağır yük altında ezilişi bereketiyle, Allah acıdı da, bedevi, testiği hırsızlara kaptırmadan, taşlara çarptırmadan, sağ salim olarak halifenin şehrine kadar götürdü. Saray kapıcıları onu karşıladılar, üstüne lütuf gül suyunu serptiler. Bedevi bir şey söylemeden onun ihtiyacını, dileğini anladılar. Zaten onların işi gücü, istetmeden ihsan etmektir.

Ona, “Ey Arab’ın en asili, en yücesi! Hangi diyardansın? Yollarda çok yoruldun mu?” dediler.

Bedevi dedi ki:

“Ben garibim, padişahın lütfunu umarak çöllerden geldim.

Buralara kadar paraya kavuşmak için gelmiştim, fakat gelip sizi görünce, yüzünüzden sarhoş oldum, kendimden geçtim. Ben de bu kapıya bir şey dilemek için geldim. Daha dehlizdeyken başköşeye oturdum, yüceldim. Ekmek ümidiyle hediye olarak su getirdim. Fakat buradaki ekmek kokusu, beni cennetin başköşesine kadar çekti, götürdü.”

Bedevi, su testisini halifenin kullarına takdim etti ve dedi ki:

“Bu hediyeği padişaha götürün. Padişahıtan ihsan, iyilik isteyen benim gibi fakiri ihtiyaçtan kurtarın! Getirdiğim su, bir çukurda dinlenmiş tatlı ve lezzetli yağmur suyudur. Testi de yeşil, güzel ve yepyenidir.”

Bedevinin bu sözlerine saray memurlarının gülecekleri geldi.

Fakat gülmediler. O hediyeği can gibi kabul ettiler, bağrılarına bastılar. Çünkü basiret sahibi, güzel huylu padişahın ahlakı, bütün saray erkanına da sirayet etmişti.

O su testisi bizim bilgilerimizdir. O halife ise Allah bilgisinin Dicle'sidir. Biz dolu testileri Dicle'ye götürüyoruz. Böyle olduğu halde eşek olduğumuzu bilmezsek hakikaten eşeğiz! O bedevi, bu hususta mazurdu. Çünkü Dicle'yi bilmiyordu, çok uzaktaydı. Bizim gibi Dicle'den haberi olsaydı, o testi alıp kona göçe getirmezdi; hatta Dicle'yi bilseydi, o testi kırar, bu işten tamamıyla vazgeçerdi.

Halife, hediye görüp bedevinin ahvalini duyunca, o testi altınla doldurttu, daha fazla da ihsanda bulunup hediyeler, güzel kaftanlar verdi, bedeviyi yoksulluktan kurtardı. O yüce padişah, o ihsan dünyası, o adalet denizi, adamlarından birisine, “Bu altın dolu testi ona verin. Dönerken de onu Dicle kıyısından geçirin. O çöl yolundan buraya gelmiş; halbuki Dicle yolu, yurduna daha yakındır” dedi.

Bedevi, gemiye binip Dicle'yi görünce, utancından yere kapandı, secde etmeye başladı. “Ben, bu ihsan sahibi cömert padişahın lütuflarına, hediyelerine şaştım kaldım. Fakat bundan daha ziyade şaşılacak şey de şu ki, o benim getirdiğim suyu aldı. O cömertlik denizi, öyle hor ve değersiz armağanı nasıl oldu da kabul etti? diyordu.

Oğlum, sen bütün dünyayı, ağzına kadar ilimle, güzellikle dolu bir testi bil. O testideki su, Cenab-ı Hakkın güzelliği Dicle'sinden bir damladır. O güzellik ise çokluğundan, bolluğundan, hadsiz hesapsız oluşundan kabına sığmamaktadır. Allah, gizli bir hazineyken bilinmek istedi. Güzelliklerle dopdolu olduğundan coşup taşı.”

Eğer o bedevi, Allah Dicle'sinin [Allah bilgisinin, marifetullahın] bir kulunu görseydi, onun içinde kendi varlık testisini kırar yok ederdi. Haşa, bu hikaye değildir, kendine gel! Bizim ve senin bugünkü halimizdir, dikkat et! Arap da biziz, testi de biziz, padişah da biziz, hepsi biziz. Ezelde mahrum olanlar, bunu anlamaktan mahrum kaldılar. Akıllı erkek/koca bil, kadını da nefis ve tabiat. Bu ikinciler zulmete (karanlığa) mensup (yani Allah'ın nurundan mahrum) ve inkarcıdırlar; akıl ise ışıktır (Karaköse, 2011).

Mesnevi'de vefalı olmak konusunda da bölümler yer almaktadır (Mesnevi, III, 315–322):

Köpekler bile mahallelerine gelen serseri köpeklere “İlk evden gönül bağı koparma” diye öğüt verirler: ...Onu ısırırlar da; “Git, ey şaşkın köpek, velinimetine isyan etme” derler. Vefasızlık, köpekler için bir leke, bir ayıp olduğu halde, sen nasıl oluyor da insan olarak vefasızlık gösteriyorsun?

4.2.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Duyarlılık” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar

- Arifler Sultanı Olasın Oğlum
- Zenci ile Ayna
- İnci ve Ayaz
- Hazreti Musa'nın Çobanlığı

4.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak “Sorumluluk” Değerinin Kazandırılması

4.3.1. Sorumluluk

Kendi seçimlerimiz üzerinde düşünerek yapmakla yükümlü olduğumuz şeyleri yapma dürtüsü olarak ifade edebileceğimiz sorumluluk kavramı, Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı'nda şu şekilde tanımlanmıştır:

“Sorumluluk, başkalarının haklarına saygı göstermek ve kendi davranışlarının sonuçlarına sahip çıkmaktır. Sorumluluk sahibi bireyler;

- *Kendi kararını verebilen,*
- *Karar alırken ellerindeki kaynakları kullanabilen,*
- *Değer yargılarını gözetken,*
- *Bağımsız davranan bilen,*
- *Kendine güvenli,*
- *Başkalarının haklarını çiğnmeden kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen*

bireylerdir.

Yaşı ne olursa olsun sorumluluk almayı öğrenmek, üç alanda kabul edilebilir davranışlar sergilemek anlamına gelir. Bunlar (İpek, 2011);

- 1) *Kurallara uyma,*
- 2) *Sağduyuyu kullanma*
- 3) *Başkalarını sahip olduğu hak ve özgürlüklere karşı saygı ve özen göstermektir.*

Sorumluluk duygusu insanda zamanla oluşur. Küçük yaşlardan itibaren ailede başlayan sorumluluk eğitimi okulla birlikte devam eder. Bireyin kişiliğinin oluşmasında temel dayanak olan sorumluluk bireyde özgüven ve özsaygının gelişmesini, herhangi bir iş yaparken inisiyatif kullanarak bağımsız davranabilmesini, sağduyulu hareket etmeyi, kararlarında fırsatları ve çevresinde var olan kaynakları iyi değerlendirebilmeyi, değer yargılarını gözetmeyi ve başkalarının haklarına saygılı olmayı insana kazandırır. Kısacası bu değer insanın bütün davranışlarına yansımaktadır (Balcı, 2008).

4.3.2. Mevlana ve Sorumluluk

İnsan yaptığı her davranışından kendi sorumludur. Mevlana'nın felsefesinde de çalışmak, çalıştığının karşılığını Allah'tan beklemek, tevekkül etmek vardır. *“Eğer ipekli elbise içinde isen, o kumaşı sen kendin dokumuşsundur (Mesnevi, III, 3444)”* ifadesiyle Mevlana insanın her kazancının kendi sorumluluğu altında olduğunu vurgulamıştır. Mesnevide yer alan (Mesnevi, 5, 3180–3183);

“Eğer sana bir diken batmış ise, bir dikenle yaralanmış isen, o diken sen dikmişindir.

Ey Yusuf'ların derilerini paralayan, eğer seni de bir kurt paralarsa, bunu kendinden bil.

Sen bütün yıl kendi dokuduğunu giy, bütün yıl ektiğini biç” ifadelerden de anlaşıldığı gibi bireyler sadece yaptıklarından sorumlu olurlar ve karşılığını da yüklendikleri sorumluluk ölçüsünde alırlar.

Mesnevi'de kişinin işlerini zamanında yapması, davranışlarının sonucunu üstlenmesi, emanete saygı göstermesi gibi sorumluluk değeri ile ilgili niteliklere vurgu yapan beyitler tespit edilmiştir (Turan, Belenli ve Kiriş, 2010):

4.3.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Sorumluluk” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler

Mesnevi'de ayrıca bir evladın annesine karşı sorumluluğunu ve bunun ödülünü anlatan çok güzel bir hikaye yer almaktadır:

ARİFLER SULTANI OLASIN OĞLUM

Dondurucu bir kış gecesi. Rüzgar evin damını dövüp durmakta... Kah pencereleri zorlamakta, kah kocaman ağaçların belini bükmekte, kah yürek hoplatarak ıslık çalmakta... Rüzgarın ve boranın çıkardığı ses geceye hakim...

Camları demir bir balyoz gibi döven, kapıları gıcırdatan rüzgarın sesiyle herkes uykunun derin iklimlerinde... Beyazıt'ın mübarek annesi de derin uykularda... Bir ara uykuyla uyanıklık arasında yattığı yerden oğluna seslendi:

-Tayfun, oğlum!.. Suuu... Susadım!..

Küçük Tayfun birden yerinden fırladı, buzlarla çevrili su testisini eline aldı... Ve annesinin yatağının başına koştu...

O da ne?

Anne çoktan kendinden geçti. Yeni bir uykunun iklimlerine dalıvermişti. Ne aklında su kalmış, ne de oğlu...

Harika çocuk, annesini uyandırmaya kıyamadı ve buzlu testi elinde beklemeye koyuldu... Ne vakte kadar bilinmez... Belki saatlerce, belki gece boyu, belki daha az bir zaman... Hep o halde kaldı ve gözlerini annesinden bir nefes bile ayırmadı... Şimdi uyanır, şimdi su isterde veririm düşüncesiyle hep bekledi... Nihayet nice zaman sonra kadın gözlerini açtı ve seslendi:

-Su! Hani yavrum su?

Beyazıt, ak çiçekli gül dalı misali suyu uzattı:

-İşte tatlı annem!..

Hale bakınız ki, soğuktan Beyazıt'ın elleri testiye yapıştırmıştı.

Dondurucu, titretici soğuk gibi, yüreklerinde takat getiremeyeceği bir manzara... Bu akıl almaz manzarayı göz ucuyla gören anne, gönlünün ta derinlerinden kopup gelen bir sesle içli içli inledi:

-Allah'ım!.. Ben Tayfun'dan razıyım, sen de razı ol!..

Sonra nur yumağı çocuğu kendisine doğru çekti, alnına bir öpücük kondurup şiddetle kucakladı ve duaların en güzelini yaptı:

-Bilginler sultanı olasın oğlum...

Ve o harika çocuk, ileride bilginler sultanı oldu ve ünü her yerde duyuldu...Ve kıyamete kadar da şanla şerefle yücelecek. Ne mutlu ona!...(http://cocuklar.semazen.net/?p=745)

Mesnevi’de bir kölenin efendisine olan bağlılığını ve sevgisini ispatlayan bir hikaye yer alır ki bu hikayede kendisini yetiştiren merhametli efendisine karşı bir kölenin sorumluluğu şu bir şekilde dile getirilir:

Acılar Sevgiyle Tatlılaşır

Lokman, işinde becerikli, sadık ve sevilen bir köleydi. Efendisi ona oğullarından daha çok güvenirdi. Çünkü o, görünüşte köleydi ama nefsinin efendisiydi. Efendisi, ondaki bu olgunluğun farkındaydı.

Lokman’ı âzat etmek için uygun bir fırsat kolluyordu. Efendinin önüne yemek geldiğinde, Lokman’ı çağırır, önce onun yemesini isterdi. Onup yiyip içtiklerini zevkle yer, yemediklerine elini sürmezdi. Bir gün, efendiye bir kavun hediye getirdiler. Her zaman olduğu gibi Lokman’ı çağırttı.

Kavundan bir dilim kesip Lokman’a uzattı. Lokman, ikram edilen kavunu iştahla yedi. Efendi bir dilim daha verdi. Lokman, aynı şekilde onu da yiyip bitirdi. Efendi Lokman’ın kavunu iştahla yediğini görünce, çok sevdiğini düşünerek, bir dilim kalasıya kadar hepsini ikram etti. Son kalan dilimi ağzına götürüp bir lokma alınca, kavunun tadının zehir gibi olduğunu fark etti.

Kavunun acılığından gözünden ateş çıktı. Boğazı yandı. Dili kabardı. Ağzındaki acılık gittikten sonra, Lokman’a, “Böyle acı kavunu nasıl iştahla yedin?” diye sordu. Lokman, “Efendim! Bugüne kadar sizin birçok güzel ikramınıza nâil oldum. Acı olduğunu bilmeyerek verdiğiniz bu ikramı, geri çevirmekten utandım. Ayrıca size olan sevgim, kavunun acılığını bana hissettirmedi.”

Acılar, sevgiyle tatlılaşır Bakır, yoğrulunca sevgiyle altın olur Bulanmışlar, sevgiyle durulur Dertler, sevgiyle devasını bulur Sevgi, ölüyü diriltir Şahı ise sana köle yapar (<http://cocuklar.semazen.net/?p=745>).

“Başına gelen bütün felaketler, belalar senin kendi edepsizliğindendir.” İşte aşağıdaki hikaye tam da bu beyitlerin açıklaması niteliğindedir:

Sağırın Hasta Ziyareti

Bülbülün sesini öğrensen, tanısan da gül ile ne yapıyor, ne işi var, nereden bileceksin? Kıyas ve şüphe yoluyla bildiğini farz edelim... 0 biliş sağırın, dudak oynamasından anladıkları kadar bir anlayış ve bilişten ibarettir.

Anlayışlı, hal hatır, yol yordam bilen birisi, bir sağıra,

“Komşun hastalanmış, haberin yok mu?” diye haber verdi.

Sağır, kendi kendine dedi ki:

“Bu sağır kulakla ben o hasta gencin ne dediğini nasıl anlayacağım; hele de sesi pek çıkmazsa? Fakat mutlaka ziyaretine gitmem de lazım. Dudaklarını kımldatırsa, ne dediğini kıyas yoluyla düşünür, bulurum. Evvela, ‘Ey benim zahmet çeken dostum, nasılsın?’ derim. 0, elbette ‘İyiym’ veya ‘Hoşum’ diyecek.

Ben, ‘Şükürler olsun!’ diye cevap verir, ‘Ne yemek yedin?’ diye sorarım. 0 da mesela, ‘Şerbet’ veya ‘Mercimek çorbası’ diye cevap verir. Ben de, ‘Sıhhatler, afiyetler olsun!’ der, ‘Hekimlerden kim geliyor, kendini hangisine tedavi ettiriyorsun?’ derim. 0, ‘Filan’ deyince, ben de derim ki; ‘Onun ayağı çok bereketlidir. 0 geldi mi işin yoluna girdi demektir. Biz de onun ayağının uğurunu denemiştik. 0 hangi hastaya vardıysa, dilekler hasıl olmuş, hasta sağlığına kavuşmuştur’.

0 saf adam, kıyas yoluyla tasarladığı bu cevapları düzenleyerek hastaya hal hatır sormaya gitti. “Nasılsın?” dedi. Hasta, “Öldüm” diyince, sağır dedi ki; “Çok şükür!”. Hasta bu sözlerden hiddetlendi canı pek sıkıldı. “Bu ne biçim şükür? Demek ki bu, bizim kötülüğümüzü istiyormuş, şimdi anlaşıldı” diye düşündü. Sağır mukayese yaptı, bir sözdür tasarladı, ama kıyas yanlış çıktı.

Sonra sağır, “Ne yedin?” diye sorunca, hasta “Zehir” dedi. Sağır, “Afiyetler olsun!” der demez hastanın kahırlanması iyice arttı. Sağır, bundan sonra da, “Tedavi

için hekimlerden kim geliyor?” diye sordu. Hasta, “Azrail geliyor, artık defol git!” diye cevap verdi. Sağır, “Ayağı çok bereketlidir. Sevin, neşelen!” dedi. Sağır dışarı çıktı, mutlu bir halde, “Şükürler olsun, böyle bir zamanda hal hatır sorup komşuluk hakkımı gözettim, onun gönlünü aldım.” dedi.

Sağırılığından ötürü bütün tahmin ve kıyaslarının tamamıyla aksi oldu. Bu ziyaretinden çok zararlı çıktığı halde, kendisi karda zannetti.

Hasta ise, “Bu, bizim canımıza düşmanmış. Onun cefa madeni olduğunu bilmiyormuşuz” diyordu. Hastanın hatırına yüz türlü kötü şeyler geliyor, ona, onu üzecek, küçük düşürecek sözler, hakaretler göndermek istiyordu. Kötü bir yemek yiyenin, o yemeği kusuncaya kadar midesinin bulanması gibi. İşte öfkeyi yenmek budur. Onu kusma ki karşılığında tatlı sözler duyasın.

Sabrı olmadığı için hasta kıvranmakta, “Nerede bu kötü sözlü bana söylediklerinin hepsine karşılık vereyim. O zaman iyice hastaydım; aslan gibi olan aklım uyumuştı, hatırıma bir şey gelmedi. Hasta ziyareti, gönül almak ve teselli etmek içindir. Halbuki bu, ziyaret değil, düşmanlık! Düşmanını zayıf ve bitkin bir halde görüp memnun olmak istemiş” diyordu.

Nice kişiler vardır ki ibadetlerini menfaat karşılığı yaparlar da sapıtırılar. İbadetleriyle sevap kazanmaya ve cennete girmeye çalışırlar. Halbuki onların ibadet diye yaptıkları işler, esasen birer gizli günahdır, isyandır. Çünkü Hak’tan başkasını hedef tutan suçtur. Gösteriş için, sevap için kılman namaz dıştan temiz, saf görünürse de içi gizli şirke bulanmaktadır. Tıpkı, iyilik yaptığını zanneden ve aksi zuhur eden sağır gibi. .. O, “Bir hastaya iyilikte bulundum, hatırını hoş ettim, komşuluk hakkını yerine getirdim” diye rahatça oturmuştu. Oysa hastanın gönlünde kendisi için bir ateş tutuşmuştu ve kendini de yakmıştı.

O sağır adamın yaptığı kıyas yüzünden on yıllık komşuluk yok olup gitti. Ey efendi! Hele bu kıyas, nitelendirilmeyecek vahiy hakkında aşağılık duyunun kıyası olursa? Senin duyu kulağın harfleri anlayabilirse de bil ki gaybı duyan kulağın sağırdır (Karaköse, 2011).

Yine Mesnevi’de sorumluluklarımızı anlatan bir hikaye örneği de şudur:

Tuz Yüklü Eşek

Tuz yüklü bir eşek çaydan geçiyordu. Ayağı kayıp suya yuvarlandı. Tuz suda eridi. Eşek ayağa kalktığında yükünün hafıflediğini görüp ayağının kaydığına çok sevindi.

Bir gün de sahibi eşeğe sünger yükledi. Eşek yükün suda hafıflediğini öğrendi ya çaya varır varmaz ayağı kaydığı gibi suya seriliverdi. Süngerler suyu içtikçe şişip şişip ağırlaştı. O kadar ki eşek bir türlü kalkamadı, ölüp gitti (Tarhan, 2012).

Hikayedeki eşekten yola çıkarak soralım: Sırtında yumurta küfesi taşıyan bir adama bir başkası taş atsa, adam da sinirlenip karşılık verse ne olur? Yumurta küfesini düşürür. Yani oyuna gelmiş olur. Oysa önce sırtlandığı sorumluluğu düşünmesi gerekmez mi? Bunun gibi kişinin sorumlulukla karar vermesi gerekir. O zaman şu soruların cevabını bilmemiz gerekiyor. “Biz kimiz? Neler yapabiliriz ve yaptığımız şeyin gerekleri nelerdir?” İnsan hayattaki sorumluluklarını sorgulamalıdır. Bu sorumlulukların getirdiği yükler de vardır. Eğer taşıdığı yüklerin özelliklerini bilirse şartlarla mücadele etmesi daha kolay olur (Tarhan, 2012).

4.3.4. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikayelerden “Sorumluluk” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar

- Tembel Köpek Hikayesi
- Kervan ve Ayaz
- Hazreti Süleyman’ın Tacı
- Diken Öyküsü
- Köpeğin Evi

4.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak “Yardımseverlik” Değerinin Kazandırılması

4.4.1. Yardımseverlik

Yardım, kendi gücü ve imkanlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenettir (TDK, 2005). Yardımseverlik ise, hayırseverlik (TDK, 2005), yoksullara, düşkünlere, yardıma muhtaç olanlara iyilik ve yardım etme durumudur. Yardımseverlik her bireyin sahip olması gereken değerlerden biridir.

“Yardım, kendi gücünü ve imkanlarını başka birinin iyiliği için kullanmaktır. Zor durumda olanlara yardım etmek toplumdaki her bireyin sahip olması gereken bir değerdir. Muhtaç insanlara yardımcı olmak veya bu amaç için kurulmuş çeşitli sosyal örgütlere bağışta bulunmak, bu kuruluşlarda gönüllü çalışmak, yardım etmeyi istemek, yardımseverlik duygusunun bir göstergesidir. Yardımseverlik, toplumda dayanışma ve bağlılığın sonucu olarak ortaya çıkmış bir değerdir. Bir toplumun varlığını sürdürebilmesi toplum içindeki dayanışmaya dolayısıyla da bireylerin yardımseverlik tutumunu sergileyerek bunu davranışa dönüştürmelerine bağlıdır” (MEB, 2005).

Yardımseverlik belki de günümüz şartları düşünüldüğünde kazanılmasına en fazla ihtiyacımız olan değerlerden biridir. Millet olarak zaten kültürel ve dini anlamda vicdanlarımıza yer etmiş olan bu değer sayesinde değerli bireyler olarak günümüzde olduğu gibi geçmişte de diğer topluluklara örnek olduğumuz gerçeği ortadadır. Örneğin kurtuluş mücadelemizi verdiğimiz o yılların tablosuna baktığımızda hem ulusal hem de uluslararası anlamda yardımlaşmanın en güzel uyumunu görmekteyiz.

Türk toplumunda geçmişten günümüze kadar varlığını sürdüren “yardımseverlik” değeri ve bu değeri ortaya çıkaran duyguların, günümüz öğrencileri ve gelecek kuşaklara aktarmada eğitim kurumlarına ve özellikle öğretmenlere çok büyük görevler düşmektedir. Yardımseverlik değerinin öğretimi için en uygun olan derste hiç şüphesiz ki Sosyal Bilgiler dersleridir. Gelecek kuşakları devam ettirecek öğrencilerimize yardımseverlik değeri ile zor anlarda birlikte olmanın gerekliliğini ve toplumumuzun daha sağlam temellerle ayakta kalabileceğini aktarmamız çok önemlidir (Sancak, 2011).

4.4.2. Mevlana ve Yardımseverlik

Mevlana'nın çağları aşır gelen "Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol." öğüdü Türk toplumunun manevi ayağını oluşturan en önemli değerini korumamız noktasında bize seslenmektedir. Bu evrensel değeri korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak için eğitim kurumlarımıza özellikle de öğretmenlerimize büyük görevler düşmektedir.

İnsanlara yardım etme, yoksullara yardım etme, yardım edilen kişileri kırmamaya özen gösterme Mesnevi'de yer alan beyitlerde vurgulanan niteliklerdir. Mesnevi'de yardımseverlik değeri ile ilgili şu bulgular elde edilmiştir:

"Duvarların yardımı olmasa evler, ambarlar nereden meydana gelirdi? Her duvar birbirinden ayrı olsa tavan, havada nasıl olur da direksiz, dayanaksız durur? (Mesnevi, VI, 519)"

"Akarsu olan yerde yeşillik olur, gözyaşı olan yerde rahmet olur. İnleyen dolap gibi gözü yaşlı ol, can meydanında yeşillik yeşersin. Gözyaşı istersen, ağlayana acı. Merhamet istersen zayıflara merhamet et (Mesnevi, I, 821-823)."

"Dağıtmaktan, cömertlikten ötürü elinde mal kalmasa,

Allah'ın inayeti, seni hiç ayak altında çiğnetir mi?

Ekin ekenin ambarı boşalır ama bu işin iyiliği tarlada belli olur (Mesnevi, 1, 2238-2239)."

"Allah'ın bir çeşit cömertlik tecellisi fakirleri meydana getirir; onları kerem sahiplerine müracaat ettirir, dilendirir. Böylece iyilik seven zenginler için insanlık yolları hazırlanır. Bir başka cömertliği de yoksula yardım etmesi için zenginin gönlünde sevgi ve merhamet duygusu uyandırmasıdır" (Mesnevi, 1, 2748-2749)."

Yardımlaşma-dayanışma üzerine Mesnevi de yer alan başka bir bulgu da şöyledir (Karaköse, 2013):

"Dünyada mazlumların, düşkünlerin feryatlarını duyunca, onlara yardım için koşan er kişiler vardır. Onlar nerede olursa olsunlar, mazlumların feryatlarını duyarlar. Hakk'ın rahmeti gibi, feryat gelen tarafa doğru koşarlar. Dünyanın bozukluklarına, sarsıntılarına, yıkıntılarına destek olan, direk olan; gizli dertlerine, hastalıklarına hekim

olan o üstün kişiler, sevginin, adaletin, merhametin ta kendisidirler. Onlar, Hak gibidir; onlardan sebep sorulmaz, onlar yaptıkları işler için rüşvet almazlar. Onlardan birine, “Can ve gönülden yaptığın bu iyiliği, bu yardımı niçin, neden yapıyorsun?” diye sorulsa, “O mazlumun başına gelen çaresizliği, içine düştüğü gamı, kederi için yapıyorum” der. “İnsanlık ve iyilik hususunda aslan kesilmiş erin avı, sevgidir, merhamettir. İlaç, dünyada iyileştirmek için, hastadan başka kimseyi aramaz. Nerde bir dert varsa, deva oraya gider. Nerde alçak ve çukur yer varsa, su oraya akar” (Mesnevi, II,1933-1939).

4.4.3. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikayelerden “Yardımseverlik” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler

Günümüzde sosyal bağlar zayıfladığı için insanlar yardımsız ve korumasız kalıyor. Oysa toplum sadece güçlü varlıklı ve sağlıklı bireylerden oluşmuyor. Hastalar, zayıflar, yaşlılar, çocuklar, özürlüler, sosyal yapının üretmeyen katmanlarıdır ve ancak yardımlaşma kültürüyle bu kişilere çıkar beklentisi olmadan yardım edilebilir. Mevlana aşağıdaki hikayeyle sosyal hastalığın arkasında bencillik olduğunu göstermek istemiş (Tarhan, 2012):

Cömert Şeyh Öyküsü

Cömert bir şeyh vardı. Büyük miktarlarda borçlanır, yoksullara dağıtırdı. Yine borç ile bir tekke yaptırdı, malı mülkü neyi varsa Allah yoluna vermişti. Allah da onun borçlarını ödemesini sağladı.

Şeyh böylece hayatını sürdürdü, hep borç aldı ve yoksullara dağıttı. Ömrünün sonuna erdi. Hastalandı. Borçlu olduğu kişiler gelip etrafında toplandılar. Hepsı üzgün ve umutsuzdu. Şeyh onlara, “Allah’ın beş yüz dinar bulmaya gücü yetmez mi sanki?” diyordu.

O sırada dışarıda helva satan bir çocuğun sesi geldi. Şeyh, hizmetçisine bütün helvaları gizlice gidip satın almasını söyledi.

“Alacaklılar helvayı yiyince belki acı acı bakmaktan vazgeçerler” diye düşündü. Hizmetçi gizlice gidip çocuğun bütün helvasını yarım dinara aldı. Getirip şeyhin önüne koydu...

“Buyurun...” dedi şeyh alacaklılara. “Şu güzel helvayı yiyin.”

Herkes helvayı yedikten sonra çocuk da kabını alıp parasını istedi. Şeyh:

“Paranı verecek gücüm yok, borç içinde yüzüyorum ben” deyince, çocuk ağlamaya başladı. “Şimdi ben ustama ne söylerim?!” diye saatlerce ağladı. Bu sırada pek çok kişi çocuğun başına toplanıyordu.

Alacaklılar da şeyhe kızgındı.

“Bize yaptığın yetmiyormuş gibi bu çocuktan ne istedin!” diye çıkışıyorlardı.

Şeyh bütün bunların hiçbirisine aldırış etmiyordu. Oraya gelenlerden birkaç akçe toplansaydı çocuğun parası ödenirdi, ama şeyhin himmeti buna da izin vermemiştir. Hiç kimse çocuğa bir şey vermedi. İkinci vaktinde hizmetçi elinde bir tabakla çıkageldi. Şeyhin halini duyan bir yüce kişi ona armağan göndermişti. Tabağın bir tarafında beş yüz dinar, bir tarafında da yarım dinar duruyordu. Bu kerameti gören herkes feryat edip şeyhten özürler dilemeye başladı. Şeyh onlara: “Bütün söylediklerinizi size helal ettim. Bu tabağın sırrına gelince, onu Allah’tan diledim. O da bana doğru yolu gösterdi.

Evet, yarım dinar az miktar, ama ele geçmesi çocuğun ağlamasına bağlı. O çocuk ağlamadan merhamet denizi coşup köpürmez” dedi.

**

Yaygın olarak bilinen bir Hint atasözü der ki: “Kardeşinin salını karşıya geçirmesine yardım et, göreceksin ki sen de karşıdasın.”

Gerçekten de yardımseverlik, almak yerine karşılık beklemeden vermeyi gerektirir. Başkasının yapmasını beklemek yerine taşın altına elini koymayı kendine görev edinip girişimde bulunma cesaretidir.

Hazreti Mevlana’nın yardımseverlik konusundaki “Bir mum diğerini tutuşturmakla ışıktan bir şey kaybetmez.” ifadesine uygun bir hikaye de şöyledir:

Ağza Yılan Kaçınca

Akıllı kişiden bir cefa gelirse, cahil kişilerin vefasından daha iyidir bu. Peygamberimiz, “Akıllının cahilden gelen sevgiden daha iyidir” demiştir.

Akıllı birisi, atına binmiş gidiyordu. Uyumakta olan birisinin ağzına bir yılan girmek üzereydi. Atlı, onu gördü. Yılanı ürkütüp kaçırmak, adamı kurtarmak için koşmaya başladı; fakat fırsat bulamadı.

Atlı akıllı bir kişi olduğu, çok şeye akli erdiği için, uyumakta olan adama şiddetlice birkaç; topuz vurdu. O şiddetlice vurulan topuzun acısından adam ağacın altına kaçtı.

Ağacın altına bir hayli çürük elma dökülmüştü. Atlı, o adama, “Ey dertli kişi, bu elmalardan ye!” dedi. Adama o kadar elma yedirdi ki artık yedikleri ağzından geri gelmeye başladı.

Elma yiyen garip, “Beyim, ben sana ne yaptım ki bana böyle zulmediyorsun? Bunun sebebi nedir? Gerçekten de canıma bir kastın varsa vur kılıcı, birden kanımı dök, işim bitsin! Sana çattığım saat ne uğursuz saatmiş. Ne mutlu senin yüzünü görmeyene! Bir cinayet işlemeyen, az çok bir suç yapmadan böyle sitemi, bu zulmü dinsizler bile caiz görmezler” diyordu. Söz söylerken bile ağzından kan geliyordu. “Ya Rabbi, bu adamın cezasını sen ver!” diye bağırmakta, her an ona kötü sözler söylemekte, lanet etmekteydi. Atlı ise “Bu ovada koş bakalım” diye durmadan ona vuruyordu.

Adam, topuz acısıyla atının korkusundan rüzgar gibi koşmaya başladı. Hem koşuyor, hem yüzüstü düşüyordu. Karnı tıka basa doluydu, uykulu ve yorgun bir haldeydi. Ayağında yüzünde yüzlerce yara açıldı. Atlı, o adamı akşama kadar koşturdu durdu. Sonunda adam, kusmaya başladı. Yediği iyi, kötü ne varsa hepsini kustu. Bu kusma esnasında yılan da içinden dışarı çıktı. Adam o yılan görünce, kendisine iyilik eden atının önünde secde etti. O kapkara, çirkin ve iri yılanı görünce bütün dertlerini unuttu.

Atlı’ya dedi ki:

“Sen, rahmet Cebrail’isin yahut da nimetler veren bir lütf sahibisin. Seni gördüğüm saat ne kutlu saatmiş. Ben ölmüş gitmişim, bana yeniden can bağışladın. Sen, beni analar gibi aramaktayken, ben eşekler gibi senden kaçardım. Eşek, sahibinden eşekliği yüzünden kaçır. Halbuki sahibi, iyiliğinden dolayı onun peşine düşer. Onu, bir fayda elde etmek, bir ziyandan kurtulmak için aramaz. Kurt yahut yırtıcı bir canavar parçalamasın diye arar. Ne mutlu senin yüzünü görene yahut ansızın senin bulunduğun yere ulaşana. Halbuki ben sana ne kadar kötü ve saçma şeyler söyledim. Fakat efendim, padişahlar padişahı sultanım, onları ben söylemedim, bilgisizliğim söyledi. Bir parçacık olsun bu hali bilseydim, böyle abes sözler söyleyebilir miydim? Ey iyi huylu, eğer bana bu hali üstü kapalı bile olsa çıtlatsaydın, seni bir hayli üzerdim. Fakat sükut ederek

kızgın göründün. Hiç bir şey söylemeksizin kafama vurmaya başladın. Başım sersemleşti, aklım gitti. Zaten aklım da kıttı. Ey yüzü de güzel, işi de güzel adam, affet beni! Deliliğimden söylediğim sözleri bağışla.”

Atlı adam dedi ki:

“Eğer ben bu durumu sana biraz çıtlatsaydım ödün patlardı. Yılanı anlatsaydım, korkudan canın çıkıverirdi. Hz. Muhammed Mustafa, ‘Sizin kendi içinizde, canınızda olan düşmanı (yani nefsinizi) size açıkça anlatacak olsam, yiğitlerin bile ödleri patlardı. Ne yol yürümeğe takatleri kalır, ne de bir işin çaresine bakarlardı. Ne niyaz etmeğe gönlünde bir kudret kalırdı, ne de oruç tutmaya, namaz kılmaya teninde kuvvet buyurmuştur: Bunu duyan, kedi önündeki fare gibi yok olur; kurt önündeki kuzu gibi mahvolurdu. Ne uyku uyuyabilir, ne yemek yiyebilirdi. Onun için ben sizi, bunu söylemeden terbiye etmekte, yetiştirmekteyim. Eğer sen içindeki yılanı bilseydin, ne elma yemeğe kuvvetin kalırdı, ne yol yürümeye, ne de kasmaya. Sen bana sövüyordun, ben ise seslenmiyor, fakat atımı sürüyordum. Gizlice de ‘Ya Rabbi, sen işimi kolaylaştır’ demekteydim. Sebebi söylememe izin yoktu; fakat seni kendi haline bırakmaya da kadir değildim. Her an gönlümdeki dert yüzünden, ‘Ya Rabbi, kavmime yolu sen göster, çünkü onlar bilmiyorlar’ demekteydim.”

Derdinden kurtulan adam, secdeler etmekte, “Ey bana saadet, ikbal ve hazine olan! Ey yüce kişi! Allah’tan hayırlar bul! Bu zayıfın sana şükretmeye kudreti yok. Mükafatını Allah versin. Ağzım, dilim, sana şükretmekten aciz” demekteydi.

İşte akıllıların düşmanlığı böyle olur. Onların verdikleri zehir bile cana neşe verir. Ahmağın dostluğu ise eziyettir, sapıklıktır (Karaköse, 2011).

Karşılık beklemeden yardımlaşma yaşamın bütünlüğünden kaynaklanan evrensel bir değerdir. Yardım edeyim derken yardıma muhtaç olanların bilerek isteyerek olmasa da incitilmesi de yanlış bir tutumdur. Aşağıdaki hikayede hem karşılık beklemeden yapılan bir yardım hem de bu yardıma duyulan minnettarlığın istemeden doğurduğu bir sonuç ele alınmıştır:

Ayının Vefası

Ejderha bir ayıyı yakalamıştı. Aslan yürekli bir yiğit, giderken ayının feryadını duydu.

Alemde, mazlumlara yardımcı erler vardır. Onlar, mazlumlara feryat ettiler mi derhal yetişirler. Mazlumların seslerini her yerden işitirler, Hakk'ın rahmeti gibi o tarafa koşarlar. Alemin sarsıntılarına, yıkıntılara direk, destek olan, gizli dertlerin tabibi bulunan o erler, muhabbetin, adaletin, rahmetin ta kendisidirler. Onlar, Hak gibi sebepsiz, rüşvetsiz kişilerdir. Onlardan birine, can ve gönülden ettiği bu yardım için, “Neden yardım ediyorsun?” denilse, ancak “Yardım isteyenin gamından çaresizliğinden” der. Erin avı, merhamettir. İlaç, alemde dertten başka bir şey aramaz. Nerede bir dert varsa, deva oraya gider. Su, neresi alçaksa, oraya akar. Sana da rahmet suyu gerekse, yürü, alçal da sonra rahmet suyunu iç, sarhoş ol.

Ayı, kendisine sarılan ejderhadan feryat edince, o aslan yürekli er, ayıyı onun pençesinden kurtardı. Hile ile babayiğitlik birleşti, er de ejderhayı bu kuvvetle alt edip öldürdü.

Ejderhanın gücü vardır, ama hilesi yoktur. Senin hilen var, ama hilenden üstün hile de var. Safa ehline hizmet etmek istemezsen, ejderhanın ağzına düşen ayıya benzersin. Belki bir üstat seni kurtarır, tehlikelerden çekip çıkarır. Mademki gücün kuvvetin yok, ağlayıp inle. Mademki körsün, yolu görene baş kaldırma. Ayıdan daha aşağı mısın ki derdinden ağlayıp inlemiyorsun? Ayı feryat ettiği için dertten kurtuldu. Ey Allah'ım, bizim taş yüreğimizi mum gibi yumuşat, kerem et de feryadımıza acı!

Ayı ejderhadan kurtulup, o babayiğit erden o keremi görünce, Ashab-ı Kehf'in köpeği gibi onun peşine takıldı. O Müslüman hastalanıp yastığa baş koyunca da ayı ona bağlanmış, gönül vermiş olduğundan, onu bırakmadı, başında beklemeye başladı.

Oradan birisi geçerken, hastanın başucunda ayıyı görünce, “Ey kardeş, bu ne hal? Bu ayı ile senin ne işin var?” diye sordu. Hasta, ejderha hikayesini nakletti.

O adam, “Ayıya güvenme be ahmak! Ahmağın dostluğu düşmanlıktan ibarettir. Her ne suretle olursa olsun kovulması gerekir” dedi.

Hasta dedi ki; “Vallahi bunu hasedinden söylüyorsun. Yoksa sen ayı oluşuna ne bakıyorsun, onun bana olan sevgisine, bağlılığına bak!”

Adam, “Ahmakların sevgisi, aldatıcı bir sevgidir. Benim bu hasedim, onun sevgisinden iyidir. Be adam, gel benimle birlik ol da o ayıyı kov, def et. Hemcinsini bırakıp bir ayıya güvenme” dediyse de, Hasta, “Ey hasetçi herif! Haydi, git de kendi işine bak” dedi.

Adam, “Benim işim, seni uğrayacağı felaketten kurtarmaktı; ama nasibin değilmiş. Ey yüce kişi! Ben bir ayıdan daha aşağı değilim ya... Onu bırak da dostun ben olayım. Başına bir felaket gelecek diye yüreğim titriyor. Böyle bir ayıyla sakın ormanlığa gitme. Yüreğim boş yere titremedi. Bu seziş, Allah’ın nurundandır.

Bunları laf olsun diye söylemiyorum ve bir davaya da girişmiyorum.

Bu sözler, hastanın kulağına bile girmedi. Suizan (kötü zan), insana kuvvetli, aşılmaz bir settir. Öğütçü hastanın elini tuttu, ama hasta elini çekti. Adam da, “Senin aklın başında değil, ben gidiyorum.” dedi.

Hasta dedi ki; “Git, beni düşünme ey boşboğaz adam. İrfandan, marifetten dem vurup durma”.

Adam tekrar, “Ben senin düşmanın değilim. Peşimden gelersen kendine iyilik etmiş olursun” dedi.

Hasta, “Uykum geldi. Bırak beni de kendi işine git” dedi.

Adam, “Yahu, ne olur bir dosta uy da akıllı birisinin himayesinde, gönül sahibi bir dostun civarında uyu” dedi.

Hasta, o adamın ısrarından ötürü kızdı, ondan yüz çevirdi. Kendi kendine dedi ki; “Bu adam galiba bir katil, bana kastetmeye geldi yahut benden bir şeyler uman bir dilenci veya bir serseridir. Yahut da beni bu ayıyla korkutma hususunda dostlarıyla bahse girişmiş olmalı”. İçinin kötülüğünden, karakterinin bozuk oluşundan hatırına iyi bir şey gelmedi. Hastanın bütün hüsn-i zannı (iyi kanaati) ayıyaydı.

Böylece o, kendisine yol gösteren, akıllı bir adama karşı yüzlerce kötülük etti. Onu suçladı da, ayıyı muhabbet ve merhamet sahibi bir dost bildi.

Hasta adam uyumuştı. Ayı da onun yüzüne konan sinekleri kovalamaktaydı. Sinekler kaçıyor, sonra inadına yine geliyor, kalktıkları yere konuyorlardı. Sineğin biri pek inatçıydı. Ayı, uyuyan efendisinin yüzünden o sineği birkaç kere kovdu. Fakat sinek

yine kalktığı yere gelip konmaktaydı. Ayı, sineğe fena halde kızdı. Gitti, dağdan kocaman bir taş alıp getirdi. Sineğin yine uyuyan adamın suratına konmuş olduğunu görünce, o koca değirmen taşını alıp, sineği ezmek için adamın suratına fırlattı. Taş, uyuyan adamın suratını paramparça etti. Bu örnek de bütün dünyaya yayıldı (Karaköse, 2011).

4.4.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Yardımseverlik” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar

- İyilerle Paylaşma Öyküsü
- Köpeği Açlıktan Ölen Adam
- İtir Çarşısında Bayılan Adam
- Ayak İzi

4.5. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak “Hak ve Özgürlüklere Saygı” Değerinin Kazandırılması

4.5.1. Hak ve Özgürlüklere Saygı

Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbesti, her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet anlamlarına gelen (TDK, 2005) *özgürlük*, insanoğlunu her anlamda etkileyen ve kuşatan bir kavramdır.

Hak ise adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç (TDK,2010) anlamlarına gelmektedir. Hak, adalet ve hukukun gerektirdiği kazanç, “özgürlük” ise herhangi bir kısıtlamaya ve zorlamaya bağlı kalmaksızın düşünme ve davranma olarak tanımlanmaktadır (İpek, 2011).

Hak ve özgürlük kavramları günümüzde birbirinden ayrı düşünülemeyen kavramlardır.

Hak ve özgürlüklerimiz anayasal güvence altındadır. Bu nedenle hayatta sürekli iç içe olduğumuz hak ve özgürlüklere saygı göstermek insanlara nitelikli bir yaşamın

kapısını açacaktır. Eğitimde de derslerin temelinde yer alması gereken bu değer, karşılaşılan problemlerin insancıl yaklaşımla çözümünde gereklidir (Balcı, 2008).

Anayasamızda; *"Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilemez temel hak ve özgürlüğe sahiptir."* biçiminde yer alan maddesi ile devletimiz vatandaşlarının temel haklarını güvence altına almıştır.

Anayasamızda yer alan belli başlı özgürlüklerden bazıları şunlardır:

Düşünce, kanaat ve ifade özgürlüğü, Basın özgürlüğü, Din ve vicdan özgürlüğü, Haberleşme özgürlüğü, Yerleşme ve seyahat özgürlüğü, Toplantı hak ve özgürlüğü, Bilim ve sanat özgürlüğü.

İnsan hakları, insan yaşamının ihtiyaçlarına çözüm aranırken ortaya çıkmış toplumsal gelişmelere paralel olarak zenginleşerek gelişir. Modern toplumda insan, günlük yaşantısının hemen her anında bir hak ve özgürlüğü kullanmaktadır (İpek, 2011). İnsan hakları ya da kamu özgürlükleri genel olarak, insan onurunu korumayı, maddi ve manevi gelişmesini sağlamayı amaçlayan haklardır. Kısaca insan hakları bireylerin yalnızca insan olmaları nedeniyle kazandıkları haklarıdır. İnsana özgü olarak kabul edilen bu haklar, bütün insanların, hatta bazı durumlarda henüz doğmamış olanların, her zaman her yerde sahip olması gereken haklardır. İnsan olarak dünyaya gelmiş olmak insan haklarına sahip olmak için yeterli bir sebeptir. Bunun yanı sıra insanların deri rengi, ırkı, dili, din ve kültürleri insan hakları için bir ayrıcalık ölçütü olamaz (Doğan, 2004).

Özgürlük ve esaret; biri ne kadar sevimli, diğeri ne kadar ürkütücü ve kabul edilemez. (Karaismailoğlu, 2008). İnsan özgürlüğünü kazancına, konforuna, yaşam şartlarına bağlamışsa sarayda yaşasa bile mutsuz olabilir. Özgürlükle sorumluluk arasında bir dengenin olması gerekir. Bu dengeyi modernizm bozmuştur. Çünkü hümanist felsefenin verdiği "Canının istediğini yapmak, eğlenmek senin hakkındır; eğer eğlenemiyorsan, zevklerini tatmin edemiyorsan özgür değilsindir " tarzındaki anlayış, zevkleri kısıtlayan bir unsur olarak algılatıyor. Kişi kendine söylenen her "hayır"ı özgürlüğüne vurulmuş bir ket sanıyor. Sonra da zamanla toplumla çatışmaya başlıyor ve yalnızlaşıyor. Özgürleşmek isterken mutsuzlaşıyor (Tarhan, 2012).

İşte bu noktada eğitim kurumlarımıza büyük görevler düşüyor. Özellikle Sosyal bilgiler dersi, insan hakları eğitimi için her zaman önemli olanaklar sunar. Bu dersin

programı sayesinde, öğrenciler ülkemizin ve dünyanın tarihsel temellerini öğrenmeye başlarlar. Bu bağlamda insanlığın gelişimine katkıda bulunmuş önemli kişilerin hayatlarını, demokratik yönetimleri ve bu yönetimlerin işleyişini ve ülkemizin zengin kültür mozaigi içinde yer alan inanç ve değerleri öğrenirler. Böylece, ülkelerine karşı duymaları gereken sorumluluk bilincini geliştirmeye başlarlar (Baydar, 2009).

Eğitimin en büyük meselelerinden biri çocuğun kendi özgür iradesini kullanma yeteneğinin zorunlu sınırlamaya boyun eğmeyle nasıl birleştirileceğidir. Çünkü sınırlama zorunludur! Sınırlamaya (itaat edilmesi mecburi güce) rağmen özgürlük duygumu nasıl geliştireceğim? Talebemi özgürlüğünün kısıtlanmasına tahammül etmeye alıştıracam ve aynı zamanda özgürlüğünü doğru kullanmasına kılavuzluk edeceğim. Bu olmadıkça her türlü eğitim mekanik (bir eğitim) olmaktan öteye geçemez ve eğitimi tamamlandığında çocuk özgürlüğünü yerli yerinde kullanabilecek duruma hiçbir zaman ulaşmayacaktır (Kant, 2009).

Özgürlüğün okul ortamında öğrenciye verilmesi bu kavramı yaşantılarla daha anlamlı kılar. Hem kendi tarihimizden hem dünyadaki özgürlük mücadelelerinden haberdar olan öğrenci bu şekilde kendi özgürlüğünün bilincinde olarak diğer insanların da özgürlüğüne saygı duymayı öğrenecektir. Bu bilinçle haklarını aramayı, hukuk kurallarının işlevlerini, sivil toplum örgütlerinin varlığını bilecek ardından toplumsal duyarlılığını kazanmış olacaktır.

Hak arama yollarının yerel ve evrensel birçok organının bulunduğunu gören öğrenci hiçbir yerde yapılan insanlık suçlarının üzerinin örtülemeyeceğini anlayarak bireysel ve toplumsal yalnızlık psikolojisine girmez. Teknolojik araçların, yerel; kültürel değerlerin, dillerin, giyinme biçimlerinin insan yaşamına sunulan farklı zenginlikler olduğunu kavrayarak bunları bütün olarak koruma bilincine varır (Koç, 2007).

4.5.2. Mevlana ve Hak ve Özgürlüklere Saygı

Mesnevi’de yer alan şu bölümde: *“Başsız kalmak, birlikten ayrılmak, birliği bozmak kişi için de, toplum için de felakettir. Bir ordunun esası, şüphesiz ki başında bulunan kumandandır! Çünkü başında emiri bulunmayan toplum, başsız beden gibidir! Ey gafil! Senin bu olup gidişin, bu perişan oluşun, bir çıkış yolu bulamayışın, emirini*

terk etmiş ve başsız kalmış oluşundandır (Mesnevi, IV, 1994–1995)!” bizlere bir benzetme yapılmıştır. Baş bizi yöneten kişileri temsil ederken beden ise halkın simgesidir. Vücudumuzun herhangi bir yerinde meydana gelen bir ağrı bütün bedenin işleyişini bozabileceği gibi başta meydana gelen bir ağrı yine bedeni etkilemektedir. İşte bu dengeyi sağlamada halkı birlik, beraberlik ve uyum içinde, bir arada tutmada haklar devreye girmekte ve bu fonksiyonu biri diğerini rahatsız etmeyecek bir özgürlük ve düzende işler hale getirmektedir.

Mevlânâ, Mesnevî’nin 19. beytiyle dünyadaki her türlü maddi gücün adı olan altın ve gümüşe karşı insanlığa çağrıda bulunur:

“Ey oğul! Çöz bağı, özgür ol. Ne zamana kadar altının, gümüşün esiri olacaksın (Mesnevi, I, 19).

*“Alemin bal şerbetinden bana ne?
İşte önümde benim ayran tasım.
Ne malım mülküm var ne azığım,
Ben, gene de senin azığın olsun diye çalışırım,
Senin başını sokacak bir yerin olsun diye,
Senin bir dikili ağacın.*

Ama, özgürlüğü kulluğa taş çatlasa satmam.” diyen Mevlana’ya göre özgürlüğün insanı duygusal anlamda ne kadar mutlu ettiğini Mesnevi’deki şu ifadelerden anlayabiliriz:

“Uyku zamanında insanın ruhu hürriyete koştuğu, azad olduğu, ızdıraplardan, kederlerden, beden hapsinden kurtulduğu için nasıl sevinmektedir, buna dikkat et (Mesnevi, III, 3541).”

Efendi kimdir? Seni azad eden, kulluk prangasını ayağından çözendir. Hürlik yolunu gösteren peygamberliktir. Müminler peygamberlikten azatlık bulurlar (Mesnevi, VI. 4540- 4541).

Yine Mesnevi’de hak ve özgürlükle alakalı olan bölümler şunlardır:

“Kimdir efendi? Seni özgür yapan, ayağından kulluk bağını çözen.

Peygamberlik özgürlüğe ulaştırır. Müminlerin özgürlüğü, peygamberlerin sayesinde.

Ey müminler! Sevinin; servi gibi, süsen gibi özgürce davranın (Mesnevi, VI, 4540-42). ”

“Ağacın çiçekleri dökülünce meyve ortaya çıkar; beden de kırılınca, ruh etkili olur.

Meyve manadır, çiçek onun sûreti. Çiçek müjde, meyve ise nimeti

Ekmek kırılmayınca nasıl gıda verir? Üzüm salkımları sıkılmadan nasıl şarap verir (Mesnevi, I, 2929-32). ”

“Ruhun arzusu, hikmete ve ilimleredir. Bedenin arzusu ise bahçeye, yeşillığe ve üzüme.

Ruh yükselmeye ve yolculuğa can atar; bedense kazanca, ota ve yiyeceğe (Mesnevi, III, 4438-39). ”

“Dal ve yaprak, toprak zindanından özgür olunca yükselir ve rüzgarın arkadaşı olur (Mesnevi, I, 1342) . ”

“Zincire bağlı olan nasıl neşelenir? Hapiste esir olan nasıl özgürce davranır.

Ayağının bağlandığını ve sultanın adamlarının seni gözetlediklerini görüyorsan, O zaman sen de acizlere gardiyanlık etme.

Zira bu, aciz kişilerin karakteri ve huyu değildir (Mesnevi, I, 631-33). ” diyerek Mevlana, tüm insanlığı maddi değerlerin tutsaklığından özgürlüğe davet etmektedir.

4.5.3. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikayelerden “Hak ve Özgürlüklere Saygı” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler

Mevlana sadece bedenlen değil ruhen de özgürlüğün yakalanması gerektiğini aşağıdaki hikayeyle bizlere sunmuştur (Tarhan, 2012):

Yüreğim Bağlı Değil

Din bilgininin yolu tımarhaneye düşmüştü, ‘gidip bir gezeyim, delilerin halini göreyim’ diyerek kapıyı çalmıştı.

Girince, elleri ayakları bağlı bir delinin sevinç içinde bağırıp çağırdığını, keyiften sarhoş olduğunu gördü. Yanına giderek,

‘yahu’ dedi, ‘elin kolun bağılyken bu neşe de nedir? Tutsaksın, görmüyor musun halini?’

Deli,

‘elim ayağım bağıly benim’ dedi, ‘yüreğim bağıly değil. Gönlüm özgür olduktan sonra tutsak olmuşum ne çıkar. İki alem dediğin nedir? Bir deniz, adı da gönül. İşte o denizde hürüm ben!’

Bu hikayedeki deli özgürlüğü gönül gözüyle yorumladığı için özgürlüğe herkesin baktığı açıdan değil yüreğinin penceresinden bakmıştır. Özgürlüğü fiziksel boyutta değil manevi boyutta değerlendirmiştir.

Mevlana bu örneği verirken insanın asıl özgürlüğünün arzularından, dürtülerinden kurtulmuş olmasına bağıly olduğunu anlatmak istiyor. Duygusal özgürlüğün insanı mutlu etmesi bakımından fiziksel özgürlükten daha önemli olduğunu vurguluyor. Bir insanın elini, ayağını zorla bağılayabilirsiniz ama duygusal özgürlüğünü yok edemezsiniz. Demek ki insan kendi özgürlüğünü dış sebebe değil, iç sebebe bağılamalıdır. Eğer insan özgürlüğünü dışsal bir sebebe bağılayıp “Şu kurallara uyarsam özgürlüğüm kısıtlanır” derse kendini gücü yetmeyen sebeplere hapseder (Tarhan, 2012).

Mesnevi’de yer alan “Tacir ile Papağanı” adlı hikâyede, özgürlüğün önemi demir kafes içerisindeki bir papağanın özgürlüğe olan özlemi üzerinden anlatılmıştır. “Ben burada, demir kafes içinde mahpus olayım, her şeyden mahrum bir hayat yaşayayım da, siz, bazen yeşil ormanlarda gezesiniz, bazen ağaç dallarına konasınız? Bu ilgisizlik size yakışır mı? Dostların vefası böyle mi olur? Ben hapiste çok sıkıntılı bir hayat yaşayayım, siz ise gül bahçelerinde gezip tozarsınız. Ey mutlu kardeşlerimiz, ey hür bir hayat süren büyükler! O yeşilliklerde bir sabah şarabı içerken, bu ağlayıp inleyen esir papağanı da hatırlayınız (Turan, Belenli ve Kiriş, 2010).”

Tacir ile Papağan

Bir tacirin, kafeste hapsedilmiş, güzel bir papağan vardı. Tacir, Hindistan’a gitmek üzere yol hazırlığına başladı. Cömertliğinden ötürü, köle ve cariyelerinin her birine, “Çabuk söyle, sana Hindistan’dan ne getireyim?” diye sordu. Her biri ondan bir şey istedi. O iyi adam da hepsine, istediklerini getireceğini vaat etti.

Sıra papağana gelince, tacir ona da, “Sen ne armağan istersin, sana Hindistan’dan ne getireyim?” diye sordu.

Papağan dedi ki:

“Oradaki papağanları görünce benim halimi anlat. Onlara de ki; ‘Sizi çok özleyen filan papağan, cenab-ı Hakk’ın takdiriyle bizim mahpusumuzdur. Size selam söyledi, yardım istedi; sizden bir çare, bir kurtuluş yolu diledi. Dedi ki; reva mıdır, ben özleminizle gurbet elde can vereyim, sıkı bir hapis içinde olayım da, siz gah yeşilliklerde, gah ağaçlarda zevk ve sefa edesiniz? Dostların vefası böyle mi olur? Ben şu hapis içindeyim, siz gül bahçelerinde...”

Tacir, Hindistan’daki papağanlara selam götürmeyi kabul etti ve yola çıktı. Hindistan’ın ta öte ucuna varınca, kırdan birkaç papağan gördü. Atını durdurup seslendi; papağanın selamını ve kendisine emanet ettiği sözleri söyledi.

O papağanlardan birisi, bir hayli titredi, nefesi kesildi ve düşüp öldü. Tacir, bu haberi verdiğinden dolayı pişman oldu. Dedi ki:

“Bir cana kıydım! Bu papağan, olsa olsa bizim papağanın akrabasıdır. Galiba bunların bedenleri iki, ruhları birdi. Bu işi neye yaptım; o haberi ne diye verdim? Bu münasebetsiz sözle biçareyi yaktım, yandırıdım.”

Tacir, alış verişini bitirip, muradına nail olarak evine geri geldi. Her kölesine armağan getirdi. Her cariyesine ihsanda bulundu.

Papağan, “Bu kulun armağanı hani? Ne gördün ve ne dedinse bana anlat” dedi.

Tacir, “Söylemem. Zaten söylediğime ve söyleyeceğime hala pişmanım; pişmanlıktan ellerimi, parmaklarımı ısıyorum. Ben cahilliğimden, akılsızlığımdan böyle olumsuz bir haberi niye götürdüm, ne diye söyledim” deyip duruyordu.

Papağan, “Efendim, neden pişman oluyorsunuz? Bu öfkeye, bu kedere ne sebep oldu?” dedi.

Tacir dedi ki:

“Sözlerini ve şikayetlerini, sana benzeyen papağanlara söyledim. İçlerinden biri senin derdini anlayınca ödü patladı, titreyip öldü. Ben ne yaptım da bu sözü söyledim diye pişman oldum, ama bir kere söylemiş bulundum. Artık pişmanlık ne fayda verir?”

Ağızdan bir kere çıkan söz, bil ki yaydan fırlayan ok gibidir. Oğul, o ok gittiği yerden geri dönmez, seli baştan bağlamak gerek.

Papağan, o papağanın yaptığını işitince titredi, düştü, kaskatı oldu. Sahibi, onun böyle düştüğünü görünce yerinden sıçradı, üzüntüden külahını başından çıkarıp yere vurdu. Papağanın bu perişan halini dayanamadı, yenini yakasını yırttı. Dedi ki:

“Ey güzel ve hoş nağmeli papağan! Sana ne oldu, niçin bu hale geldin? Vah yazık, benim güzel sesli kuşum! Vah yazık, benim gönüldaşım, sırdaşım. Yazık, benim güzel nağmeli kuşum; ruhumun neşesi, bahçem, çiçeğim! Vah yazık, ucuz bulduğum kuştan ne çabuk ayrıldım! Ey dil, sen bana çok ziyan veriyorsun! Söyleyen sen olduktan sonra ben sana ne diyeyim! Ey dil, sen hem ateşsin, hem harman! Ne vakte kadar harmanı ateşe vereceksin? Can, ne dersen onu yapmakla beraber, gizlice yine senin elinden feryat etmektedir. Ey dil, sen hem bitmez tükenmez bir hazinesin; hem dermanı olmayan bir dertsin! İşte benim kuşumu uçurdun. Vah benim güzel uçan; ta sondan başlangıca kadar uçup gelen kuşum!” Tacir, ateşler, dertler, feryatlar içinde, böyle yüzlerce darmadağın sözler söylüyordu.

Tacir ondan sonra papağan kafesten çıkartıp attı. Papağan da hemen uçup bir yüksek ağacın dalma kondu. Tacir, kuşun bu haline şaşırdı kaldı. Hiçbir şeyden haberi yokken, papağanın sırları beliriverdi.

Başını yukarı kaldırdı da, “Ey bülbül gibi güzel sesli olan papağan! Halini bildir de, biz de bu hususta nasibimizi alalım! Hindistan’daki o papağan ne yaptı da sen öğrendin, bir oyun ettin, canımızı yaktın!” dedi.

Papağan dedi ki:

“O kuş, yaptığı işle, hareketle bana nasihat etti. ‘Güzelliği, söz söylemeyi ve neşeyi bırak. Çünkü senin güzel sesin, söz söylemen seni kafese tıktı’ dedi. Bu nasihati vermek için kendisini ölü gösterdi. ‘Sen de benim gibi öl ki esirlikten kurtulasın’.

Papağan, tacire, hoşla gider bir iki nasihat verdi. Sonra, “Allah’a ısmarladık, artık ayrılık zamanı geldi” dedi.

Efendisi dedi ki:

“Haydi git, Allah selamet versin. Sen bana yeni bir yol gösterdin (Karaköse, 2011).

4.5.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Hak ve Özgürlüklere Saygı” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar

- Kuş ve Avcı

4.6. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak “Çalışkanlık” Değerinin Kazandırılması

4.6.1. Çalışkanlık

Atalarımızın “Ne ekersen onu biçersin.” şeklinde önemini vurguladığı çalışkanlık (TDK, 2005); çalışkan (gayretli, çalışmayı seven, faal.) olma durumu anlamına gelmektedir.

Çocukların çalışmayı öğrenmesi hayati önem arz eder (Kant, 2009). Çalışkanlık değerini öğrencilere kazandırmak, öğrencilere sınıfta, okulda, evde ve yaşadıkları çevrede çeşitli görevler verilmelidir. Gözlemler aileler, okul yönetimi ve öğretmenler tarafından düzenli olarak yapılmalı anında dönüt verilmelidir. Çalışkanlık değerine yönelik olumlu davranışlar ödüllendirilmeli, tüm öğrenciler bu konuda cesaretlendirilmeli, özendirilmelidir. Çalışkanlık değerinin öğretiminde çeşitli çizgi filmlerden, filmlerden, hikayelerden yararlanılabilir (Ay, 2014).

4.6.2. Mevlana ve Çalışkanlık

Dün geçti gitti yarın yeni şeyler söylemek lazım anlayışıyla sürekli yeniliği ve değişimi vurgulayan Mevlana'nın dünyasında tembelliğe yer yoktur. O çalışmakla tevekkülü bir arada tutma yolundadır.

Mevlana, Mesnevi'sinde çalışmak konusuna çok fazla yer vermiştir:

“Bele benzeyen el de, Hakk'ın bir işaretidir. Çalışmamız için bize verdiği bir emirdir. İşin sonunu düşünme gücümüz ise, onun sözleri, buyruklarıdır. Her şeyi, çalışmamıza bir sebeptir (Mesnevi, I,917).”

Dâvud (a.s.) zamanında bir adamın; “Allah'ım; bana eziyetsiz, helâl bir rızık ver!” diye duâ etmesi hikâyesinde de çalışmanın önemi vurgulanmıştır (Mesnevi, III, 1450).

“Çalışıp kazanan Allah’ın sevgilisidir” hadisini dinle, tevekkül edeceğim diye sebeplere sarılmakta tembellik etme (Mesnevi, I,914).”

İnsanoğlunun ümidini hiçbir zaman yitirmemesi çalışarak büyük bir tevekkülle sonucunu Allah’tan beklemesi gerektiği noktasında Mesnevi’de yer alan aşağıdaki bölüm Kur’an-ı Kerim’deki Duha Suresi 5. ayetin (Ve zamanı geldiğinde Rabbin sana kalbinekini verecek, seni hoşnut kılacak.) açıklaması gibidir:

“Cenab-ı Hakk’ın lutfu ve ihsanı bir kuluna başka bir yerden, hiç beklemediği bir yerden, başka bir iş sebebiyle erişebilir! Kulun, bu ilahi lutfu vehmine bile getirmediyini bildiği halde, yine de çalışıp çabalamayı elinden bırakmaması, bütün ümidini, vehmini belli bir yola bağlaması ve böylece çalışıp çabalaması gerekir(Mesnevi, VI, 4176)!”

Mesnevi’de çalışanın her zaman kazanacağına dair bölümler de yer almaktadır:

“Takdir haktır ama kulun çalışması da haktır”:

Emirlerin bu sözlerine karşı sultan dedi ki: “Şu hayat mücadelesinde insan, başarıya ulaşamamış, zarar etmiş, bir şey elde edememişse, bu hal onun gereği gibi çalışmamasından ileri gelmiştir. Eğer başarıya ulaşmış, kazanmış, kar etmişse, bu muvaffakiyet onun çalışmasından, çok gayret sarf etmesindendir (Mesnevi, VI, 403).”

“Ey oğul! Hırslı olanlar mahrum kalırlar. Hırslı insanlar gibi hızlı hızlı koşma; yavaş yürü (Mesnevi, III, 595)!”

“Hırs ve tamah insanı kör ve sağır eder! Hırs körlüğüne özür yoktur (Mesnevi, IV. 1075-1706)!”

“Allah sana el vermiştir, bir iş yap. Kazan da bir dosta da yardımda bulun. Herkes, bir kazanca yürümüş, başka dostlarına da yardım ediyor. Bütün kazancı bir ki elde edemez. Bir kişi, hem dülger, hem saka, hem terzi olamaz ya... Alemin kararı böyledir. Herkesin yoksulluğundan bir işe sarılmıştır. Ortada bedava yemek şart değildir. Sünnet olan yol, iş işlemek ve bir şey kazanmaktır (Mesnevi, V, 2420-2424).”

4.6.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Çalışkanlık" Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler

"Ümitsizlik semtine gitme, ümitler vardır. Karanlık tarafa gitme güneşler vardır (Mesnevi,I, 269)." beytiyle Mevlana hep halimizden şikayet edip söylenmek yerine zayıf bir ihtimal bile olsa adım atılması gerektiğini vurgularken bu noktaya isabet eden birçok öyküye de Mesnevi'sinde yer vermiştir.

"Ey genç insan!

Yaşlıya yoksula yardım eli uzat. 'Elimi tutun' diyerek başkasına el uzatma. Allah, başkasının mutluluğu için çalışanın yardımcısıdır. Çalışmayan insanın kafasında beyin yoktur. Onların başları kuru bir deriden ibarettir." diyerek başkaları için çalışmanın erdemini sunan Mevlana'nın aşağıdaki öyküsü çalışarak kazanmanın hak olduğunu vurgulamaktadır:

İyilerle Paylaşma Öyküsü

Dervişin biri gezerken ayaksız bir tilki gördü, hayrete düştü. 'Nasıl yaşar bu hayvan, ne yer ne içer?' diyerek, Allah'ın lütfuna hayran oldu.

Derken bir arslan çıkageldi, ağzında çakal taşıyordu. Görkemli ve korkunç hayvan avının bir kısmını yedi, doyunca kalanını bırakıp gitti. Tilki artığa doğru sürünerek yaklaştı ve afiyetle yiyip karnını doyurdu. Tilkinin yiyeceğinin ayağına geldiğini gören Derviş, kendi kendine,

'Bir tilkinin rızkını ayağına gönderen Allah benimkini neden göndermesin?' diyerek, çalışmasına gerek olmadığını, bir köşeye çekilip oturabileceğini düşündü. Ve ekledi,

'Allah nasib etmezse, arslan bile gücüne güvenerek yiyecek bulamaz.'

Düşündüğü gibi yaptı.

'Rızkım Allah'ın görünmeyen hazinesinden gelir, gayret etmem gerekmiyor,' diyerek beklemeye başladı. Bekledi, bekledi... Ne gelen var ne giden... Günler geçip gitti.

Derviş zayıfladı, eridi bir deri bir kemik kaldı. Gücsüz ve bitkin bir haldeyken bulunduğu mescidin mihrabından bir ses duydu,

‘Ey tembel adam!’ diyordu ses, ‘kendini ayaksız bir tilkiye benzeterek neden miskin miskin oturuyorsun? Kalk! Yırtıcı arslan ol. Başkasının artığına göz dikmeyi bırak. Sana yakışan artık yemek değil, artık bırakmaktır. Gücüyle arslan gibi olan başkasından yiyecek bekler mi? Haydi kalk! Kolları sıva. Çalış ve rızkını kazan. Hem kendin ye hem muhtaçlara yedir (<http://cocuklar.semazen.net/?p=471>).’

Aşağıdaki hikayede ise oduncu az ama helal kazandıran bir iş yapıyor. Halbuki odunları altına çevirmesi için dua ettiğinde Allah onun duasını kabul ediyor. Ancak oduncu hayatını kolay kazanmanın peşinde değil. O yüzden adamın parasını da istemiyor. Aslında burada bir bakıma bize kaynak yönetimi dersi de veriliyor: “İnsan kısa yoldan helal rızık kazanacağım diye kerameti dahi kullanmamalıdır. Gerçek helal rızık, alın teriyle kazanılandır.” Alın teri, emek olmadan kazanılan kazanç, demek ki insanı helalden uzaklaştırıyor. Bu nedenle Mevlana “ Kısa yoldan kazanmak için bile elindeki imkanları ön plana al ve doğru şekilde kullan. Bolluk içinde olsan bile israf etme. Helal budur.” diyor (Tarhan, 2012) :

Oduncu Öyküsü

Adamın biri rüyasında yüce kişiler gördü ve onlara kısa yoldan nasıl helal rızık bulabileceğini sordu.

Adamı alıp ormana götürdüler ve ona çeşitli meyveler verdiler. Yediği meyvelerin tadı benzersizdi, üstelik kolayca elde edilebiliyordu. Bunun üzerine adam cebindeki parayı bir yoksula vermeye karar verdi.

“Nasıl olsa artık benim rızık aramaya ihtiyacım yok” dedi kendi kendine.

Bir yoksul gördü. Odun taşıyordu. Yorulmuştu. Parayı ona vermeye karar verdi. O yoksul da Allah dostlarındandı. Adamın niyetini anlayıp yanına gitti. Odunlarını sırtından indirdi, “Allah’ım, iyi kullarının hakkı için bu odunları altına çevir” dedi.

Adam odunların nasıl altına dönüştüğünü gördü ve hayretler içinde kaldı. Derken oduncu bu kez: “Allah’ım, yüce kişiler tanınmaktan kaçınırlar onun için bunları tekrar odun yap” dedi ve altınlar tekrar oduna dönüştü. Sonra oduncu odunlarını yüklendi ve tekrar şehrin yolunu tuttu.

*“Bir yandan korkuya, bir yandan ümide düştün mü iki kanadın olur.
Bir kanatlı kuş katiyen uçamaz, acizdir (Mesnevi, II, 1554).”*

İnsanın motivasyonunu en çok engelleyen şey tembellik eğilimidir. Motivasyon için insanın bir amacının olması lazımdır. Ancak emeli olan bir insan harekete geçebilir. Hedefi olmayan gemi akıntıya kapılıp gider. Ama hedefi belliyse gitmek istediği yere varır. Motivasyon bir hedefe doğru yola çıkan kişinin o hedefle ilgili isteğinin olmasıdır (Tarhan, 2012). Mevlana tembel bir köpeğin hikayesi ile Mesnevi’inde bu konuya değinmiştir:

Köpeğin Evi

Kış geldi mi köpek ezilir, büzülür. Kışın soğuğu onu perişan bir hale sokar. “Kışa dayanamıyorum. Sağ olursam taştan bir ev kurmam lazım. Yaz gelince dişimle tırnağımla çalışıp çabalayayım, kışın barınmak için bir taş ev kurayım” der.

Fakat yaz gelip de ısındı mı; kellesi, kemiği yerine geldi mi; ilikleri, kemikleri kızışıp derisi gerildi mi, kendisini koskocaman görür de, “İyi ama ben hangi eve sığarım ki?” der. İrileşir, ayağını çeker; tembel tembel, karnı tok sırtı pek, kendisine güvenmiş bir halde bir gölgeye çekilir. Gönlü, “Bir ev kur “ derse de o, “Söyle be yahu, ben nasıl olur da bir eve sığarım ki?” diye cevap verir.

Sen de bir belaya, bir musibete düştün mü büzülürsün, hırs kemiklerin bitişir, küçülür kalırsın. “Tevbeden bir ev kurayım. Kışın o evceğizde barınayım” dersin. Fakat dertten kurtuldun da hırsın büyüdü mü köpek gibi senin de ev sevdan geçer gider (Karaköse, 2011).

(Mesnevi, III, 2885-2894)

4.6.4. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikayelerden “Çalışkanlık” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar

- Yağmur Suyu
- Hırsız ve Kader
- Sufinin Eşği ile Hizmetçi
- Öküzün Sahibi

- Hz. Peygamber ve Tavşancıl Kuşu
- Çalışmadan Rızkını İsteyen Yoksul
- Yoksul Eşek
- Kerpiç Öyküsü

4.7. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak “Farklılıklara Saygı” Değerinin Kazandırılması

4.7.1. Farklılıklara Saygı

Her şeyin akıl almaz bir hızda değişime uğradığı çağımızda yeni bir kavram işgal ediyor artık beyinlerimizi: “küreselleşme”. Bu kavram dünyanın bundan sonra sınırlara ihtiyacı olmadığını küçük bir nidasıdır. İnsanlık artık sınırların kaybolduğu bir dünyada birlikte yaşama kültürünün etkisi altına girmektedir. Birlikte yaşama kültürü, insanların kendilerinden farklı düşünebileceklerini ve düşüncelerinin mutlaka yanlış olmadığını kabul etmek demektir (Yılmaz, 2012).

Her sistem, inanç, felsefe, yaşam tarzı belirli değerler üzerine kuruludur. Belki de sistem, inanç ya da yaşam biçimlerinin en önemli ortak özelliği belirli değerler üzerine kurulu olması ve insana mutluluk vermek üzere ortaya çıkmasıdır. Her sistem için değer yapısı, mantığı ve işlevi aynıdır. Türk ile Almanın, Müslüman ile Hristiyan’ın, Karadenizli ile Akdenizlinin, doğulu ile batılının değerlerinde farklılıklar vardır ama hepsi için de değer aynı yapı, mantık ve işleve sahiptir. Hepsinin için de değer, soyut özelliklere sahip olan ama davranışlara yön verme gücüne sahip, kendilerini tanımlarken sıklıkla kullandıkları ölçütler düzeneğidir (Yeşil ve Aydın, 2007).

İnsanlık elbette giyimi, konuşması, kültürü, milleti, dini, zihniyeti, sesi, şekli, gözü, parmak izi akla ne gelirse hemen her konuda birbirinden farklıdır. İnsanlar arasında eğer bir ayrım yapılacaksa bu ayrım fertlere kadar inebilir. İşte insanları bir arada tutma tıpkı kar taneleri gibi birlikte ama birbirine zarar vermeden yol alabilme şeklinde olmalıdır. Bunun temelleri aile ve eğitim kurumlarında atılmaktadır. Sosyal bilgiler dersinde bu değer layıkıyla öğrencilere verilmelidir.

7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde birinci üniteye kazandırılacak değer “farklılıklara saygı” olarak belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı’nda bu konu şu şekilde belirtilmiştir (İpek, 2011):

“...tüm insanların fiziksel özellikleri göz rengi, saç, boyu, cilt rengi birbirinden farklı olabilir. Güzellik anlayışı ve beğenme anlayışı toplumdan topluma değişir. Bu nedenle birinin beğendiğini bir başkası beğenmeyebilir. Ancak kişiler beğenmeme tercihlerini belirtirken başkalarını incitmemeleri gerekir. Kişilerin sahip oldukları bazı özellikleri seçme hakları yoktur... Kişilerin birbirinden farklı oldukları noktalar sadece bunlar değildir. Kişilerin bir olaya bakış açıları bir soruna getirdikleri çözümler birbirinden farklıdır. Herkes başkalarının görüşlerine, düşüncelerine değer vermeli, saygı göstermelidir. Söylenen her düşünce ve söz ilgi ile dinlenmeli, itiraz edilecek bir nokta görüldüğü takdirde konuşmacının sözünü bitirmesi beklenmelidir. Başkalarını eleştirirken eleştiriler saygı sınırı içinde olmalıdır. Kişi, başkalarının kendisine nasıl davranılmalarını istiyorsa kendisi de başkalarına öyle davranmalıdır. Başkalarında görülen olumsuzluklar görecelidir yani kişiden kişiye değişir. Kısaca herkes birbirinden farklıdır.”

Değerler eğitimi açısından olgunlaşmamanın sonucunda, insanlar yalnızca çevrelerine karşı değil, kendilerine ve diğer insanlara karşı da olumsuz eylemlerde bulunabilmektedirler. Yalnızca kendinden farklı düşündüğü ve farklı inançlara sahip olduğu için, başkalarını hoşgörüsüyle karşılamayan hatta onlara karşı elinden geldiğinde fiziksel baskı ve şiddet uygulayan insanlar vardır (Doğanay, 2009). İşte bu insanlara her bireyin ayrı bir dünya olduğu fakat aynı dünyada yaşamak zorunda olduğu gerçeğini kavratacak bir eğitim zamanında verilmiş olmalıdır. Birliktelik, paylaşma, saygı, sevgi gibi değerlerin temelden eğitim kurumlarımızca aktarımı yapılmalıdır. Burada öğretmenlerimize büyük görevler düşmektedir.

4.7.2. Mevlana ve Farklılıklara Saygı

Mevlana bir İslam düşünürü olmasına rağmen çağları ve sınırları aşmış bir şahsiyettir. Bunu başarısındaki en büyük etken elbette ki onun dil, din, ırk, şekil gözetmeksizin tüm insanlığa kucak açmasıdır. Onun evrensel çağrısı şu meşhur dizeleriyle can bulmuştur:

*“Gel ne olursan ol, gel!
İster tanrıtanımaz, ister ateşe tapar,
İster bin kere tövbeni bozmuş ol.
Bizim dergahımız umutsuzluk dergahı değil,
Gel, ne olursan ol, gel!”*

Mevlana, “Ruh, ilimle ve akılla dosttur. Ruhun Arapçayla, Türkçeyle ne işi var?” sorusuyla, hikmete ulaşmanın din, dil, millet, ırk ayrımı ile ilişkisi bulunmadığını; tek yaratıcı gücün var ettiği bütün insanların ortak amaç uğruna çaba sarf etmeleri ve barışı benimsemeleri gerektiğini vurgular (Abanoz, 2011).

Mevlâna, insanların toplum halinde yaşamak zorunda olduklarının farkında olduğu gibi, böyle yaşamının ferdî bir inziva içinde yaşamaktan, hatta şehirde yaşamının köyde yaşamaktan daha üstün olduğu kanaatindedir. Günümüzün her geçen gün daha fazla çok kültürlü, çok dilli ve çok dinli hale gelen toplumlarında, tolere edilebilir farklılıklara saygı ve hoşgörü ile yaklaşabilme özelliğini kazanmak, bu zamana kadar olduğundan çok daha büyük bir önem arz etmektedir (Yaran, 2011).

O, renkleri, dilleri, hatta inanışları ayrı olan insanları bir tutuyor: “Değil mi insandır, mayaları birdir,” diyerek kötülüklerin araz, yani değişen görünüşler olduğunu söylüyordu: “İnsanlar yaradılıştan iyidirler. Kötülük değişmez öge değil, arazdır. Bunlar, iyinin kanıt ve rehberidir.” Yine diyordu ki: “Bir insanın başkalarında kusur görmesi, ayıplaması, gerçekte kendi kusurunu görmesi demektir. İnsanın önce kendisindeki kin, kıskançlık, hırs, acımasızlık gibi kötü huyları görmesi, onlardan arınması gerekir. Ondan sonra başkalarını kınamalıdır (Derince, 2014).”

Mesnevi’de görünüş farklılığını ve alçakgönüllülüğü özetleyen bir bölümde şudur:

“Ziya-yı Delk’in boyu çok uzundu. Kardeşi Şeyhü’l-İslam Tâc-ı Belh’in ise boyu çok kısa idi. Şeyhü’l-İslâm, kardeşi Ziya’dan çok utanırdı. Ziya bir gün kardeşinin dersine geldi. Belh şehrinin bütün ileri gelenleri orada idi. Ziya, kardeşine saygı göstererek geçti bir yere oturdu. Şeyhü’l-İslam ise şöyle bir yarı kalktı, oturdu. Ona gerektiği gibi ehemmiyet vermedi. Bunun üzerine Ziya:”Evet” dedi: “Boyun pek uzun, boyundan biraz çalman, yarım kalkarak boyunu tam göstermemen gerek (Mesnevi, V, 3471).”

Menkıbeler sahibi Eflaki'nin verdiği bilgiye göre (Derince, 2014):

Mevlana Kayseri'de Şeyhi Burhanettin Tirmizi'yi ziyaretten sonra Konya'ya dönmüş, zahir bilimlerinin öğretimiyle uğraşarak vaazların, öğütlerin kapılarını açmıştı. Peygamberin, “Sarık Arap’ın tacıdır,” sözü gereğince, bilginlere yaraşır bir sarık sardı; bir ucunu da taylasan bırakıp kolları geniş bir hırka giydi. Diğer bir öyküden de Tebrizli Şemsettin’in Konya’dan ilk ayrılışında, Mevlana’nın “Hindibari” denilen bir kumaştan ferace dikilmesini söylediğini, başına da bal renginde keçe bir külah giydiğini öğreniyoruz. Mevlana:

“Cüppe ve sarıkla insan bilgin olmaz. Bilginlik, insanın kişiliğinde bulunan bir hünerdir,” der ve giyimine asla önem vermez, halkın giydiğini giyer, halktan ayrılmazdı.

4.7.3. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikayelerden “Farklılıklara Saygı” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler

Mevlana insanları farklılıklarıyla kabullenmenin en güzel örneğidir. Onun meşhur yedi öğütünde saklı olan sırlar yediden yetmişe herkesi -yeter ki insan olsun!- birleştirmenin anahtarıdır:

1. Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol.
2. Şefkat ve merhamette güneş gibi ol.
3. Başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol.
4. Hiddet ve asabiyette ölü gibi ol.
5. Tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol.
6. Hoşgörülükte deniz gibi ol.
7. Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol.

Mevlâna, Mesnevî’sinde, çobanından peygamberine kadar tüm insanların bu özelliği kazanmasına yönelik evrensel bir çağrışı olağanüstü bir edeple ve edebîlikle hepimize hatırlatmaktadır (Yaran, 2011):

*“Musa, yolda bir çoban gördü; A Tanrı, A Allah diyordu;
Nerdesin ki kulun olayım senin; çarışını dikeyim, saçlarını tarayayım senin.*

Elbiseni yıkayayım, bitlerini kırayım senin; A ulular ulusu, süt getireyim sunayım sana...

Musa dedi ki: Eyvahlar olsun; pek kötü bir hale düşmüşsün; Müslüman olmada kafir oldun gitti.

Kime söylüyorsun bu sözleri? Amcana, dayına mı?...

Çoban, ey Musa dedi; ağzımı diktin, bağladın, pişmanlıktan canımı yaktı-yandırdın.

Elbisesini yırttı, yana-yakıla bir âh etti; başını aldı, çöllerin yolunu tuttu. Musa 'ya Tanrı 'dan vahiy geldi; Tanrı dedi ki: Kulumuzu bizden ayırdın.

Sen, buluşturmak, birleştirmek için mi geldin, ayırmak için mi?

Gücün yettikçe ayrılık yoluna ayak basma."

İnsanları yaradılıştan iyi kabul eden Mevlana anlayışında insanları fiziksel açıdan ayırmak da asla kabul edilmez:

Yüz de ısrar etme doksan da olur

İnsan dediğinde, noksan da olur

Sakın büyüklenme, elde neler var

Bir ben varım deme, yoksan da olur

Hatasız dost arayan dostdan da olur

Peygamber bunun anlattı, dedi ki: kim kendini bilirse,

Rabbini de bilir (Mesnevi, V. 2114).

Özellikle günümüz anlayışında ne yazık ki insanların fiziksel görünümüne göre değerlendirmeler yapılmaktadır.

İnsanı insan yapan özelliklerin %20'si fiziksel görünümdür. %80'i ruhsallıktır. Fiziksel olarak antipatik olmadıkça o kişiye çirkin denilmemesi gerekmektedir. Günümüzde modernizm fiziksel görünümü çok fazla yüceltiyor. Görünümüne hizmet eden kozmetik sanayinin büyük bir endüstrisi var artık. Bu endüstri çıkarlarını korumak adına "Çirkinlik yoktur, bakımsızlık vardır." Sloganıyla en güzel kadını bile makyaj yapmaya

zorluyor. “Güzelsen değerlisin, güzel değilsen değerli de değilsin.” şeklinde fiziksel görünüşün yüceltildiği bir ahlak anlayışı hakim (Tarhan, 2012).

Oysaki Mevlana Mesnevi’inde güzelliği karşı tarafla değil bakan gözle sınırlı kılmaktadır:

Mecnun’un Gözüyle Leyla

Halife Leyla’ya dedi ki:

“Mecnun’un aşkı sebebiyle perişan olduğu ve kendini kaybettiği sen misin? Oysa sen başka güzellerden daha güzel de değilmişsin.”

Leyla, “Sus, çünkü sen Mecnun değilsin.” diye cevap verdi (Karaköse,2011).

(Mesnevi, 1, 407-408)

Mesnevi’de yer alan aşağıdaki üzüm hikayesinde aynı dili konuşamadığından birbirinin dediğini anlamayan dört kişinin üzüm için kavgaları anlatılmıştır:

Üzüm Kavgası

Bir adam, dört kişiye bir dirhem verdi. Adamlardan birisi, “Ben bu parayı engura vereceğim.” Dedi. Öbürü Arap’tı. “Hayır” dedi, “Ben ineb isterim, engur istemem!”

Üçüncü kişi Türk’tü. “Bu para benim” dedi, “Ben ineb istemem, üzüm isterim.”

Dördüncüsü iste Rum’du. Dedi ki; “Bırakın bu lafları! Biz istafil isteriz”.

Derken birbirleri ile çekişmeye, kavgaya başladılar. Çünkü adların sırrından gafildiler. Ahmaklıklarından, birbirlerini yumrukluyorlardı. Bilgisizlikle dolu, bilgiden boş adamlardı bunlar.

Orada çeşitli dil bilir, sır sahibi, kadri yüce birisi olsaydı, onları uzlaştırır, barıştırdı. Onlara derdi ki; “Ben bu bir dirhemle hepinizin isteğini yerine getiririm. Gönlünüzü, hiçbir art düşünceye kapılmadan, hile yoluna sapmadan bana teslim edin. Bu bir dirheminiz, sizin istediğiniz şeylerin hepsini yapar. Bir dirheminiz dört muradı da yerine getirir. Dört düşman da uzlaşır, birliğe ulaşır, bir olur. Sizin her birinizin sözü savaşa, nifaka sebep olur, fakat benim sözüm sizleri uzlaştırır, birleştirir. Öyleyse siz susun, dinleyin de konuşma hususunda diliniz ben olayım. Sizin sözünüz yüz türlüdür, eseri ise ancak savaş ve öfkeden ibarettir”.

Hız. Süleyman, Hakk'ın tecellisine uğrayınca bütün kuşların dillerini öğrendi. Onun adalet devrinde ceylan ile kaplan uzlaşmış, savaşı bırakmıştı. Güvercin doğanın pençesinden emindi, koyun kurttan çekinmiyordu. Hız. Süleyman, düşmanlar arasında aracılık etti; bütün kuşların arasında birlik meydana geldi.

Sen bir karıncaya benzersin. Tane toplamak için koşup durmaktasın, fakat behey azgın, Süleyman buradayken sen daha neyi arıyorsun? Tane arayana, tane tuzaktır. Fakat Hız. Süleyman'ı arayan hem Hız. Süleyman'ı bulur. Hem de taneyi elde eder.

Bu ahir zamanda can kuşlarının birbirlerine bir an bile güvenleri yoktur. Bizim devrimizde de bir Süleyman var ki onun adaleti bizi barışa kavuşturur, zulmümüzü giderir. O halife, onların gönüllerini o kadar birleştirir ki saflıkta hiçbir art niyet ve hile kalmaz. Hepsini anne gibi birbirini esirger bir hale getirir. Onun için peygamber, Müslümanlar için, “Bir tek kişidir” demiştir. Onlar Hakk'ın elçisi vasıtasıyla bir tek kişi oldular, yoksa her biri öbürüne tam bir düşmandı (Karaköse, 2011).

(Mesnevi, II, 3679-3712)

Mevlana'nın “üzüm” üzerine kurguladığı bu anlatıda; İnsanlar arasında birlik ruhunun Hız. Süleyman gibi manevi dilleri bilen, hikmet sahibi gönül erleri tarafından kurulacağı düşüncesi vurgulanmıştır. Ancak bugün aynı milletten oldukları hâlde, aynı dili konuştukları hâlde anlaşılamayanlar vardır (Abanoz, 2011).

Aşağıdaki hikayede kibrin insanda nasıl realite körlüğü yaptığının güzel bir örneği var. Bu zihinsel körlük çevreyi yanlış algılamaya sebep olur. Bu kişiler “başkaları benim ne kadar özel ve üstün biri olduğumu fark etmeliler” diye çabalarken kendi kusurlarını görmedikleri için aslında bataklık içinde olduklarını anlayamazlar. Bu yüzden diğer insanların nazarında daha kötü bir duruma düşerler (Tarhan, 2012).

Sivrisineğin Görüşü

Senin halin, o tuhaf sineğe benzer ki o kendini adamdan sayardı. İçmeden kendi kendine sarhoş olmuş, zerresini güneş görmüş, doğan kuşlarının övüldüğünü işitip, “Şüphe yok ki ben vaktin Anka'sıyım” demişti.

O sinek, eşek idrarı birikintisindeki saman çöpünün üstünde gemi kaptanı gibi baş kaldırıp, “Ben deniz ve gemi okudum; bir zaman bunu düşünmüştüm. İşte şu deniz, şu gemi, ben de işin erbabı, görüş ve tedbir sahibi bir kaptanım” dedi.

Deniz üstünde kayığını sürüp durmaktaydı. O kadarcık su, ona haddinden fazla göründü. O idrar, sineğe göre sınırsızdı. Sinek de onu olduğu gibi görecektir göz nerededir? Onun dünyası, kendi görüşüne göre olur. Gözü bu kadardır, denizi de ona göre!

Batıl tevilci, sinek gibidir. Vehmi, eşek idrarıdır; tevil ve tasavvuru ise saman çöpüdür. Eğer sinek kendi görüşüyle saplandığı tevilden geçse, baht o sineği Hüma yapar. Bu ibret gözüne sahip olan, sinek olmaz. Onun ruhu surete layık olmayacak derecede yüksek bir zat olur (Karaköse, 2011).

(Mesnevi, I, 1080-1090)

“Böbürlenerek başlar kıran kişiye ne Allah’ın merhameti nasip olur ne halkın (Mesnevi, IV. 1858)!” diyerek olayın ehemmiyetini dile getiren Mevlana, Mesnevi’sinde aşağıda yer alan hikayesiyle bunu örneklemiştir:

Farenin Kılavuzluğu

Küçük bir fare, bir devenin yıllarını eline aldı, kurula kurula yola düştü. Deve, uysal tabiatı yüzünden, onunla yol alıp giderken fare, kendi küçüklüğünü göremeden, “Ben, ne de pehlivan, ne de yiğit ermişim” diye böbürlendi.

Deve, farenin bu düşüncesini anladı. “Hoş, şimdi ben sana gösteririm!” dedi. Gide gide kocaman bir filin bile geçemeyeceği büyük bir nehrin kenarına geldiler. Fare orada durdu, donup kaldı.

Deve, “Ey dağda, ovada bana arkadaş olan. Bu duraklama ne, niye şaşırdın? Haydi, yiğitçe nehre ayak bas, gir suya! Sen kılavuzsun, benim öncümsün. Yol ortasında böyle şaşıp kalma, durup susma” dedi.

Fare dedi ki; “Arkadaş! Bu su pek büyük, pek derin bir su. Boğulmaktan korkuyorum”.

Deve, “Dur bakalım, suyun derinliği ne kadarmış?” diyerek hemen nehrin içine ayak bastı. Dedi ki; “Ey kör fare! Su diz boyu imiş ne diye şaşırdın? Aklın başından gitti?”.

Fare, “Nehir sana göre karınca, ama bize göre ejderha gibidir. Çünkü dizden dize fark vardır. Ey hünerli deve! Su sana diz boyu, ama benim başımı yüz arşın geçmekte” dedi.

Deve dedi ki; “Öyleyse bir daha küstahlık etme de onun kıvılcımıyla cismin, canın yanıp yakılmasın. Sen kendin gibi farelerle boy ölçüş. Farenin deveye söylenecek sözü olamaz”.

Fare, “Tevbe ettim, pişman oldum. Allah hakkı için beni bu helak edici sudan geçir” diye yalvardı. Deve ona acıdı da, “Haydi” dedi, “Sıçra da hörgümün üstüne çık, otur. Bu sudan geçmek ve başkalarını geçirmek benim işim. Ben senin yüz binlercesini geçiririm.”

Mademki peygamber değilsin, o zaman yolda takip eden ol da günün birinde kuyudan kurtulup yüce bir makama erişesin. Madem sultan değilsin, yürü, yönetilen halk ol. Madem kaptan değilsin, gemiyi öyle alabildiğine yürütme. Madem ticarete kamil değilsin, yalnız başına dükkan açma; yoğrulup kemale gelinceye dek birisinin hükmü altına gir! “Susus, dinleyin!” emrini işit, sükut et. Mademki Hakk’ın dili olamadın, kulak kesil. Söylersen bile soru sorma şeklinde söyle. Padişahlar padişahıyla edepli konuş (Karaköse, 2011)!

(Mesnevi, II, 3436-3457)

4.7.4. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikayelerden “Farklılıklara Saygı” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar

- Orta Hal
- Filin Tarifi
- Vefasız Doğan Öyküsü
- Padişahın İki Kölesi
- Dört Hintli

4.8. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak “Vatanseverlik” Değerinin Kazandırılması

4.8.1. Vatanseverlik

Yurt, bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası (TDK, 2005) anlamına gelen vatan, uğruna can verilebilecek kadar yüce bir değerdir. Uğruna ölümü bile göze almak elbette vatan sevgisinin bir sonucudur. Vatan sevgisi en asil, en yüce sevgidir. Vatan sevgisinin en yüce örneğini tarihe miras bırakan Türk milleti vatanını dini kadar mukaddes saymış, Hz. Muhammed'in “*Vatan sevgisi imandandır.*” sözünü yüreğine kazımıştır.

Türk milleti hala “*Benden eğerimi isteyin vereyim, atımı isteyin vereyim, çadırımı isteyin vereyim, fakat vatanımdan hiç kimse bir karış toprak istemesin vermem, veremem*” diyen Asya Hun İmparatoru Mete Han'ın ruhunu taşımaktadır.

Büyük şair Abdulhak Hamid bir dörtlüğünde vatan sevgisini şöyle ifade eder:

*Fikrine girmemiş ise hüsn-i vatan
Onu sen kâle alma bari utan,
Köpekler bile vatanperver.
Vatanını sevmeyen acep ne sever?*

Bu sevgi ile milletimiz kendi toprakları üzerinde hür, demokratik, üreten, seven ve sevdiren bir topluluk olarak yaşamayı hak etmektedir. Bu sevgiyi küçük kalplere aşıl原因an ise okullarımızdır. Atatürk; “*Okul, genç dimağlara insanlığa saygıyı, millet ve memlekete sevgiyi, bağımsızlığın yüceliğini öğretir.*” diyerek okullarımızın görevini özetlemiştir. Çünkü Tefik Fikret'in dediği gibi “*Vatan, çalışkan insanların omuzları üstünde yükselir.*”

Mithat Cemal Kuntay'ın “On Beş Yılı Karşılarken” şiirin bütününden koparak tek başına yaşamayı hak eden birer vecize halini alan ve bu yolla insanların hafızasına kazınan şu beyitleri vatan sevgisinin uğruna ölümü alabilecek kadar kutsallığının yansımasıdır:

*Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır;
Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır!*

Dünya üzerinde başka bir millet gösterilemez ki, bizim kadar vatani için can vermiş olmasın. Hamilton'ın dediği gibi: *“Türklerden başka dini ve vatani uğruna canını vermeye hazır asker görmedim.”*

Milletimiz yüce vatan için ölümle şehitlik mertebesine yükseleceğinin bilincindedir. İstiklal Marşı'mızda yer alan aşağıdaki dörtlük bu değerimizin en coşkun duygularla anlatımıdır:

“Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?

Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şüheda.

Canı, cananı, bütün varımı alsın da Huda

Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.”

7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin ikinci ünitesinde doğrudan verilecek değer olarak “vatanseverlik” belirlenmiştir. Yaşadığı toprağı sevmek “onu” korumak, o topraklar üzerinde yaşayan herkesin sahip olması gereken bir değerdir. Uğrunda fedakârlık yapılacak en önemli varlık vatandır. İnsanların yaşadığı toprakları ve o topraklar üzerinde kurulmuş olan devleti koruması, ülkenin daha iyi bir geleceğe sahip olabilmesi için çaba sarf etmesi ve gerektiğinde o topraklar için “canını feda edebilmesi” vatanseverlik duygusunun göstergesidir (İpek, 2011).

4.8.2. Mevlana ve Vatanseverlik

Mevlana'nın dünyasını insana sadece insan olduğu için değer verme duygusu şekillendirmiştir. İnsan sadece et ve kemikten ibaret olmayıp tendeki canıyla bir bütündür. Can nerede huzur bulursa orası vatanıdır. Ona göre vatan sevgiyle yoğrulmuş bir huzur yuvasıdır. Bu yuva için tendeki can dahi feda edilebilir. Mevlana Mesnevi'sinde şehitlik değerini övmüştür:

“Allah rahmet eylesin, Ayyazi'nin şehit olma ümidi ile yetmiş kere, zırhsız göğsü açık olarak savaşa girmesi, sonunda küçük savaşa şehit olmaktan ümit keserek “Büyük savaş”a (yani nefis ile savaşa) girişmek için halvete çekilmesi, o sırada savaşçı gazilerin davulunun sesini duyunca nefsinin zincirini sürükleyerek savaşa girmeye kalkışması üzerine, bu dileği yüzünden Ayyazi'nin nefsinin suçlamasının hikâyesi: Ayyazi dedi ki: “Belki bir yara alırım ümidi ile tam doksan kere, zırha bürünmeden, çıplak göğüsle savaşa girdim. Beni öldürecek bir ok yerim ümidi ile çıplak göğsümü oklara tuttum.

Boğazından yahut can alacak bir yerden ok yemek ancak devlet sahibi şehide nasip olur. Tenimde ok yarası almayan bir yer kalmadı. Bu tenim ok yaraları ile bir kalbura döndü. Fakat oklar, beni öldürecek bir yerime gelmedi. Şehitlik bir baht işi, nasip işi; yiğitlik işi, akıl ve anlayış işi değil (Mesnevi, V, 3780–3784). ”

Mesnevi’de vatan- yurt sevgisini anlatan sözlerden bazıları şunlardır (Karaköse, 2013):

“Aslından, vatanından ayrı düşmüş, oradan uzaklaşmış kişi, orada geçirmiş olduğu mutlu zamanı arar, o zamanı tekrar yaşamak ister, ayrıldığı sevgiliye tekrar kavuşmak arzu eder (Mesnevi, I, 4). ”

“Ey yiğit! Gerçekten de benim hayatım ölümümdeydir. Yerimden, yurdumdan ne vakte kadar ayrı kalacağım (Mesnevi, I, 3935). ”

“Fakat kendi dilinden anlayanlardan, kendi dilini konuşanlardan uzak düşen kimse, yüzlerce dil, yüzlerce nağme bilse, yine dilsiz olur, susar (Mesnevi, I, 28). ”

“Ey imtihanlarla sınanan kişi, sen bu dünyaya geldin, ama geldiğin yolu hiç görmüyor musun? Geliş yolunu bilmediğin gibi, gidiş yolunu da bilmezsin. Sen bir yerden, bir vatandan geldin. Geldiğin yolu hiç bilmiyor musun? “Hayır”, değil mi? Mademki bilmiyorsun, “Yol yoktur” deme. Biz bu bilinmeyen, görünmeyen yoldan gideceğiz (Mesnevi, V, 1109-1111). ”

4.8.3. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikayelerden “Vatanseverlik” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler

“Bir güzel, aşığına dedi ki: Yiğidim, gurbette birçok şehirler gördün. Hangi şehir daha ziyade hoşuna gitti.

Aşık: Sevgilinin oturduğu şehir. Padişahımız nereye yaygısını yayar oturursa, orası iğne deliği kadar dar bile olsa bize sahra gelir. Ay gibi Yusuf neredeyse, orası kuyunun dibi bile olsa cennettir (Mesnevi, III, 3808-3811). ”

Mevlana Mesnevi’sindeki bu beytinden anlıyoruz ki; gönül neyi çok severse onun bulunduğu yeri de çok sever, orayı yurt beller. Atalarımızın kanını döktüğü bu topraklarda yeşeren yeni hayatların bu kutsallığı görmezden gelmeleri, sevmemeleri imkansızdır. Bu topraklar insanlarımızın en sevdikleriyle en değerli olmuştur.

Leyla'nın Mahallesinin Köpeği

Mecnun bir köpeği okşamakta, öpmekte, önünde adeta kendinden geçmeliydi. Etrafında eğilip bükülerek, saygı göstererek dönüp dolaşıyor, ona gül suyu şerbeti veriyordu.

Münasebetsizin biri dedi ki;

“Ey ham Mecnun! Bu yapıp durduğun şey ne delilik, ne sersemlik! Köpeğin ağzı daima pis şeyleri yer. Kuyruğunun altını bile diliyle temizler.”

Köpeğin ayıplarını bir hayli saydı döktü.

Mecnun dedi ki;

“Sen baştan başa bir suretten, bir bedenden ibaretsin. İçeriye gir, yani ruh alemine dal da ona benim gözümle bir bak! Bu köpek, bence Allah'ın bir çözülmez tılsımıdır. Yani Allah onun gönlünde sahibine karşı duyduğu bağlılığı, sevginin ve vefanın hazinesini gizlemiştir. Bu köpek, Leyla'nın mahallesinin bekçisidir. Sen köpek deyip geçme, onun himmetine bak. Gönlüne, canına, irfanına dikkat et ki kendisine neresini seçmiş, neresini yurt edinmiş? O benim gönül mağaramın mübarek yüzü, köpeği (kıtmır) dir. Hatta o benim dert ve gam ortağımdır. Leyla'nın mahallesinde yurt tutan bir köpeğin bir kılını, ben nasıl olur da aslanlara değişebilirim?” Ey köpeklerine aslanların köle olduğu sevgili! Seni anlatmaya imkan yok (Karaköse, 2011)!

4.8.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Vatanseverlik” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar

- Papağan ile Tacir
- Mecnun ile Devesi
- Şehit Olmak

4.9. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak “Estetik” Değerinin Kazandırılması

4.9.1. Estetik

Kelime anlamı; Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu, bedii, bediiyat (TDK, 2005) olan “estetik” bir noktada güzeli aramak, güzel olanı ortaya çıkarmaktır. Estetik ile insan dünyanın var olan tüm özelliklerini fark ederek güzel olanın özelliklerini ortaya çıkarır.

Bilindiği üzere düşünce tarihinde “güzel nedir” sorusunu ilk defa felsefi anlamda ortaya koyan, pek çok filozof tarafından “estetiğin babası” lâkabı verilen filozof, Platon(=Eflatun)’dur. Ona göre, güzel olan nesneler güzelliklerini ortak bir kaynaktan, yani “güzellik idea” sından alırlar. Bu güzellik mutlak olup, bütün güzel şeylerin üstündedir. Eflatun’a göre “Mutlak” ve “izafi” olmak üzere iki güzellik telakkisi bulunmaktadır. Onun mutlak güzellik anlayışı, kendisinden sonra özellikle İslâm dünyasında “*ilahî güzellik*” şeklinde yorumlanmıştır (Yakıt, 2007).

Allah güzeli sever. Türk-İslâm estetiğinin ana kaynağı ise Kur’an’dır. Çünkü Kur’an, kainatın estetik bir düzen içinde yaratıldığını, insan fıtratında estetik sevgi ve yargının yer aldığını açıkça belirtir:

“Muhakkak Biz, sizi en güzel şekilde yarattık” (Tin, 95/4).

“Yeri ve gökleri yerli yerince yarattı. Sizi en güzel şekilde şekillendirdi. Dönüşünüz O’nadır” (Teğâbun, 64/3).

4.9.2. Mevlana ve Estetik

Mevlâna insanın içinde bulunan güzellik duygusunun ve dış âlemde var olan güzelliğin hep Hakk’ın güzelliğinden kaynaklandığını söyler ve bunun da “Allah güzeldir, güzelliği sever” hadisiyle ilişkilendirir. Mesnevi’de estetik değeri ile ilgili olarak tespit edilen beyitlerde kişinin dış görünüşündeki estetik, musiki, ses güzelliği, doğanın güzelliği ve mimari eserlerde estetik vurgulanan özelliklerdir (Turan, Belenli ve Kiriş, 2010).

“Sen nasıl ululuğa âşıksan bir sanatkâr da meselâ demirciliğe âşıktır. Herkesi bir iş için yetiştirmişler, gönlüne o sanatın meylini vermişlerdir (Mesnevi, III, 1617–1618).”

“Testici testi ile uğraşıp durdukça testi, hiç kendiliğinden genişleyebilir, büyür mü? Tahta dülgerin elindedir. Yoksa nasıl olur da kesilir yahut başka bir tahtayla birleşir? Kumaş, bir terzinin elinde olmadıkça kendiliğinden nasıl dikilir yahut biçilir (Mesnevi, VI, 3368)?”

Sanat maneviyat ve arınma duygusudur Mevlana’ya göre. Bir çamur sanatçının hünnerli ellerinde can bulur.

“Gah kılıç bağı yapar gah aslanın boynuna tasma!

Gah onu tahtı bezeyen turunc yüpa

Su ve toprak, altın madeniydi; bizse kuyumcuyuz...

Gah onu halhal yaparız, gah yüzük!

Gah devlet isteyen padişahların başına taç ederiz (Mesnevi, IV, 999-1001).”

Ona göre sanat taklit ve tasvirin ötesindedir. Tam manasıyla bir sezgiden çok bir hatırlayış, bir ayrılışın figanıdır. Bu da sanatı Mevlana açısından amaç olmaktan çok araç olarak görmek demektir. Sanatın içerisinde ki seziş ise Hakkı temaşadan başka bir şey değildir. Cenabı Pirimiz Mesnevisinde ne buyurmuşlar ‘Taklide uymadan bakmayı adet edin.’ Bu sözü ile Mevlana Hazretleri zaten sanatın mahiyetini apaçık bildirmişlerdir. Buna göre sanat, doğadaki sezişleri taklit etmek değildir. Sanat, bu sezişlerde kendin olarak Hakkın temaşasını görebilmektir. Bakmak ise görmenin başlangıcı olarak sayılır (Erdem, tarihsiz).

Mevlana’nın öğretileriyle şekillenen “Mevlevilik” ile can bulan Mevlevihanelerde sadece tasavvufî eğitim değil; resim, tezhip, şiir, musiki gibi sanatsal alanlarda da eğitim verilmekteydi. Günümüz güzel sanatlar fakültesi derecesinde eğitim veren bu dergahlarda kuşkusuz Mevlana ile adeta özdeşleşen “sema”nın yeri ve değeri bambaşkadır.

“Biz o güzel sesleri dinlerken gönlümüzdeki hayaller kuvvetlenir, hatta hayaller o güzel seslerden, nefhalardan suretlere bürünür.”

Hazreti Mevlana yukarıdaki Mesnevi beyitleriyle insanoğlunun çok eski devirlerden beri musiki hakkında duyduğu hayranlığı, Hakka karşı duyulan bir özlemin ifadesi olarak tasavvur etmesi insanlığın musiki etkisi altında kaldığını göstermektedir (Can, 1995).

Görüldüğü gibi Mevlâna, diğer bütün konularda olduğu gibi, bütün bedii zevkleri, sanatı, estetiği, psikolojiyi vs. yi aşkta temerküz ettirmektedir. Onun estetik anlayışı, bir aşk estetiğidir. Mutlak güzelliğin tecellisinden hareketle yine Mutlak olana yani ilahî ve ebedî olana yükselmek gerektiği fikri onda esastır. Kısaca Mevlâna'nın aşk estetiği, Türk-İslâm estetiğinin önemli bir köşe taşı olduğu kadar, aynı zamanda çağdaş estetikçilere de örnek olacak niteliktedir (Yakıt, 2007).

Mevlana'nın resmini yaptırırken yaşananları Derince (2014) şöyle anlatıyor:

Emir Süleyman Pervane'nin karısı Gürcü Hatun da Mevlana'nın ilk kadın müritleri arasında ve başta geliyordu. Bir sultan kızı olan Gürcü Hatun, onun söyleşilerinde pişmiş, uyanık, kültürlü bir kadındı.

Emir Pervane görevle Kayseri'ye gönderildiğinde, Gürcü Hatun da kocasıyla birlikte Kayseri'ye gitmek zorunda kalmıştı. Gönlü Konya'dan, hele de büyük yol göstericisi Mevlana'dan ayrılmak istemiyordu. Onun birkaç poz resmini yaptırmak, hiç olmazsa bunlarla özlemini gidermek için sarayın ünlü ressamı Aynüddeve'yi çağırıp Mevlana'nın birkaç poz resmini çizmesini istedi.

Sanatının ustası olan Aynüddeve, bir tomar kağıtla kalem alarak Mevlana'nın medresesine gidip huzuruna çıkarak amacını açıkladı. Mevlana gülümseyerek:

“Yapabilirsen ne ala,” diyerek ayaküstü poz verdi.

Kalemine güvenen Aynüddeve, resmi çizmeye başladı.

Biraz sonra başını kaldırıp bir Mevlana'ya bir de çizdiği resme baktı. Şaşılacak şey! Olmamıştı. Yaptığı resim hiç de karşısında duran Mevlana'ya benzemiyordu.

İkinci bir tabaka kağıt alarak yeniden çizdi. Başını kaldırdı. Bu kez de Mevlana'yı değişik bir yüzle gördü.

Üçüncü, dördüncü tabaka kağıtlara başladı, her defasında onu başka gördü. Böylece bir tomar kağıt harcadı. Yaptığı resimlerin hiçbirisi Mevlana'ya benzemedi.

Şaşkınlık içinde çığlıklar atarak kalemini kırdı. Mevlana'nın dizlerini kapandı. Bunun üzerine Mevlana:

“Ah, ben ne de renksiz ve belirsizim. Ben bile kendimi olduğum gibi göremem. Gizlerini ortaya koy, diyorsun. Fakat benim bulunduğum yerde, bu gizleri koyacak yer bile yok,” diye bir gezele başladı. Aynüddeve, perişan ve şaşkın huzurundan çıkıp çizdiği resimleri Gürcü Hatun'a götürdü. Gürcü Hatun, bu resimleri yanında Kayseri'ye götürüp en değerli anı olarak yıllarca sandığında sakladı.

Mevlana'nın Aynüddeve'ye:

“Sen bizim yüzümüze değil gidiş yolumuza bak,” dediği, o günden sonra da Aynüddeve'nin Mevlana'nın en sadık müritlerinden olduğu söylenir.

4.9.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Estetik” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler

“Unutulmayan musiki nağmeleri: ...güzel ses dinlemek, âşıkların gıdasıdır. Bu güzel, bu hoş sesleri dinleyişte buluşma, kavuşma hayali vardır (Mesnevi, IV, 742).”

Mesnevi'de kötü sesli bir müezzinin ezan okumasına karşılık kafirin ona hediye vermesini anlatan bir hikaye yer almaktadır:

Sesi Çirkin Müezzine Hediye

Sesi pek çirkin bir müezzin vardı. Kafirlerin ülkesinde ezan okurdu. Ona her ne kadar, “Bu çirkin sesinle ezan okuma! Savaş çıkar, düşmanlık uzar gider” dedilerse de inat etti, söylenenlere aldırmış etmedi, kafirler ülkesinde ezan okumaya devam etti.

Halk, genel bir kargaşadan, bir fitne çıkmasından korkarken, bir de baktılar ki, elinde bir kat güzel elbiseyle kafirin birisi çıkageldi eski bir dost gibi, hediye olarak, elbiseyle beraber, mum ve helva da getirmişti. “söyleyin, o müezzin nerede? Onun sesi ve ezanı bana huzur verdi!” diye soruyordu.

“Yahu, kendine gel” dediler. “nasıl olur? Hiç o çirkin ses, insana huzur verir mi?”

Kafir dedi ki:

“Onun sesi kiliseye kadar geldi. Benim pek güzel, pek kıymetli bir kızım var. Çoktandır Müslüman olmak istiyordu. Bu sevdâ, başından bir türlü gitmiyordu. Bunca din kardeşi (kafir) ona öğüt verdi. Fakat gönlüne iman sevdası öyle bir yerleşmişti ki, bu dert adeta bir buhurdanlıktı, ben de buhurdanlıkta öd ağacı gibi yanmaktaydım. Kızım her geçen gün imana daha da yöneldikçe, ben dert, azap içinde işkence çekiyordum. Elimden hiçbir şey gelmiyor, hiçbir çare bulamıyordum. Nihayet bu müezzin ezan okumaya başlayınca ve onun sesi kiliseden duyulunca, kızım, “Bu çirkin ses nedir? Kulağıma geldi de beni berbat etti. Ömrüm boyunca bu kilisede bu kadar çirkin, bu kadar kötü bir ses hiç durmadım” dedi. Kız kardeşi, “Bu ses, ezan sesidir, Müslümanlar okur. Bu sesle Müslümanları ibadete çağırırlar” dedi. Kızım, kardeşinin dediğine inanmadı, bir başkasına sordu. O da “Evet, öyledir” deyince inandı, yüzü sapsarı kesildi, Müslümanlıktan soğudu. Ben de böylece perişanlıktan, azaptan kurtuldum. Dün gece ilk kez, korkulu rüya görmeden, rahat bir uyku uyudum. O müezzinin çirkin sesinden bundan dolayı huzura kavuştum. Bunun için de ona hediye getirdim; teşekkür etmek isterim, nerede o adam?”

Müezzini görünce dedi ki:

“Lütfen bu hediye kabul et. Beni dertten, üzüntüden kurtardın, elimden tuttun. Bana öyle bir ihsanda ve iyilikte bulundun ki, ölünceye kadar senin bir kulun kölen olurum. Mal, mülk, servette eşsiz birisi olsaydım, ezan sesi çıkaran o ağzını altınla doldururdum (Karaköse, 2011).”

Gerçekten de ezanı sesiyle güzelleştiren müezzin, dinleyenleri başka bir âleme götürür. Bizi bizden alır. Gündelik hayatın kargaşasından uzaklaştırır. Ruhumuza manevi âlemin ateşini düşürür. Burada iki mesele var; biri müezzin açısından, diğeri müezzini dinleyenler açısından. Müezzine herkes sesinin kötü olduğunu, insanlar üzerinde itici bir etki bıraktığını söylüyor. Ama o “Benim niyetim iyi, başkalarının ne düşündüğü önemli değil.” diyerek ezan okumaya devam ediyor. Yani başkalarının düşüncesini dikkate almıyor. Belki de sesinin çirkin olduğunu kabul ediyor fakat estetik değerlere önem vermiyor. Kullanılan metodun önemini göz ardı ediyor. Sonuç olarak da Müslüman olmaya niyetlenmiş bir kişinin niyetini bile terse çeviriyor. Hikayede estetik değerlerin iyiyi, doğruyu, güzeli anlatmasındaki rolüne vurgu vardır (Tarhan, 2012).

Mesnevi’de yer alan bir başka hikaye de ise aşk estetiğinin inceliği çok farklı bir bakış açısıyla bir nakış gibi işlenmiştir adeta:

Sevgilinin Dikeni

Mecnun bir gün fırsatını bulup, Leyla’yla yalnız kalmıştı. Leyla,

‘Ey aşık’ dedi, ‘Neyin varsa getir.’

Mecnun,

‘Ey ay yüzlü’ dedi, ‘Senin aşkınla ne suyum kaldı ne kuyum. Ne ciğerlerimde biraz su kaldı benim, ne geceleri gözüme uyku giriyor. Aşkın aklımı aldı, şimdi bir tek canım kaldı, senden bir emir bekliyorum. Canımı istersen hemencecik veririm onu.’

Leyla dedi ki,

‘Ey yiğit, ben senden bunu ne zaman istersem alırım, başka neyin var?’

Mecnun Leyla’ya bir iğne verdi,

‘İki dünyada şimdi malım mülküm ancak bu.’ dedi,

‘Bütün varlık aleminde sahip olduğum şey bu, bundan başka elim boş, hiçbir şeyim yok. Bu iğneyi de şunun için yanımda taşıyorum, çölde ovada çok düşünüyorum, ah gönlümü alan, seni izlerken düşünüyorum, gül gibi benim de ayağıma diken batıyor, bu dikenini bu iğneyle çıkarıyorum.’

O zaman Leyla Mecnun’a dedi ki,

‘Şimdiye kadar ben de onu arıyordum. Aşkın gerçekse bu iğne nasıl layık oluyor sana? Ah darmadağın coşkun aşık. Beni ararken ayağına diken batarsa, o dikenini iğneyle çıkarmak doğru olamaz, çıkarırsan vefasızlık olur. Bir diken ki bu kadar olgunluğa sahip, daima yolunun çavuşluğunu ediyor. Onu iğneyle çıkarmak yazıktır. Sana gönül kanını içmekten başka bir şey doğru olamaz. Ayağına bizim yolumuzda diken batarsa sen onu, elbisene takılmış bir gül bilmelisin. Bu işte gül fidanından aşağı mısın ki gül elde etmek için bir yıl dikene sabrediyor. Leyla’nın aşkıyla ayağına batan diken, başkalarından armağan edeceği yüzlerce gül demetinden iyidir.

(<http://cocuklar.semazen.net/?p=704>).

Mesnevi’de yer alan aşağıdaki hikayede ise aklın ve sanatın iç içe varlığından söz edilmektedir:

Rum Halkı ile Çinlilerin Ressamlığı

Çinliler, “biz daha maharetli ressamız.” dediler. Rum halkı da dedi ki; “bizim maharetimiz daha üstündür.”

Bunun üzerine padişah bir gün, “Sizi imtihan edeceğim; bakalım hanginiz davasında haklı.” dedi.

Çinli ressamı ile Rum diyarı ressamı hazırlandılar. Rum diyarı ressamı ilimlerine daha vakıf kişilerdi. Çinliler, “Bize özel bir oda verin, siz de kendinize bir başka oda bulun.” dediler. Kapıları karşı karşıya iki oda vardı. Bir tanesini Çinli ressamı aldı, öbürünü de Rum ressamı.

Çinliler, padişahtan yüz türlü boya istediler. Yüce padişah bunun üzerine renkler hazinesini onlara açtı. Çinlilere her sabah hazineden çeşitli renklerde boyalar verilmekteydi.

Rum ressamı ise, “ne resim ne de boya bizim işimize yarar. Bize pasları gidermekten başka bir şey gerekmez.” dediler. Kapıyı kapatıp, duvarı cilalamaya başladılar. Odanın kapıya karşı olan duvarını gökyüzü gibi tertemiz, saf ve berrak bir hale getirdiler.

İki yüz çeşit renkten, renksizliğe ancak bir yol vardır. Renk, buluta benzer; renksizlik ise ay gibidir. Bulutlarda ne türlü parlaklık ve ışık görürsen, bil ki o yıldızdan, aydan ve güneştedir.

Çinli ressamı işlerini bitirdiler. Hepsi de yaptıkları resimlerin güzelliğine sevinmekteydiler. Padişah kapıdan içeri girip, Çinlilerin yaptıkları resimleri gördü. Hepsi akıldan, idraktan dışarı, fevkalade güzel şeylerdi.

Sonra, Rum ressamının odasına gitti. Bir Rum ressamı, karşı odayı görmeye mani olan perdeyi kaldırdı. Öbür odada Çinli ressamı yapmış oldukları resimlerle nakışlar, bu odanın cilalanmış duvarına yansıdı. Orada ne varsa, burada daha iyi, daha güzel göründü; resimlerin yansıması, adeta göz alıyordu.

Oğul, Rum ressamaları sufilerdir. Onların, ezberlenecek dersleri, kitapları yoktur. Ama gönüllerini adam akıllı cilalamışlar, arzudan, hırstan, cimrilikten ve kinlerden arınmışlardır. O aynanın saflığı ve berraklığı gönlün vasfıdır. Gönüle hadsiz hesapsız suretler aksedebilir. Gönüllerini cilalamış olanlar, renkten, kokudan kurtulmuşlardır, her nefeste, zahmetsizce, bir güzellik görürler (Karaköse, 2011).

4.9.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden "Estetik" Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar

- Karıncalar ve Kalem
- Hz. Yusuf'a Sunulan Armağan

4.10. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak "Dürüstlük" Değerinin Kazandırılması

4.10.1. Dürüstlük

Toplumdaki bireyleri bir arada tutan en önemli etmenlerden biri ortak değerlerdir. Toplumun bir bütün olarak gelişmesi için bu değerlerin toplumsal yaşama katkı getirici nitelikte olması gerekir. Oysa günümüz Türkiye'sinde büyük bir değer bunalımı yaşanmaktadır. Bir yandan toplumdaki bireylerin ortak olarak paylaştıkları değerler azalırken, diğer yandan toplumun çıkarına ters düşen değerler yükselmektedir (Erden, tarihsiz). Doğruluk, dürüstlük gibi değerler yok olmaya başlamıştır.

Dürüstlük her anlamda hayatımızı şekillendiren bir değerdir. Bu değerın eğitim ve öğretim hayatında çocuklarımıza aktarımını sağlarken çok hassas davranılmalıdır. Bu konuda Mustafa Kemal Atatürk'ün en önemli erdemlerinden biri olan koşullar ne olursa olsun dürüst olması, her zaman doğruyu söylemesi ve doğru bildiğini açıkça ifade etmekten asla çekinmemesi örnek alınabilir. Milletın başkanı olan bir kişinin: *"Arkadaşlar birbirimize daima hakikati söyleyeceğiz. Felaket ve saadet getirsin, iyi ve fena olsun, daima hakikatten ayrılmayacağız."* diyerek halka doğruyu söylemesi ve halkı aldatmaması, halkı genel durumdan haberdar etmesi son derece önemlidir.

Dürüstlük kavramı çocukların dünyasında genelde "yalan söylememek" anlamına gelse de aslında onları her anlamda kuşatan derin bir kavramdır. Pinokyo'nun

yalan söyledikçe uzayan burnu kadar masum değildir yalan söylemek. “Akşam elektrikler kesildi ödevimi annem yapamadı .” ifadesindeki gibi yalan ve doğru iç içe girecek kadar uyumlu bir çift de değildir. Önemli olan çocuklarımızda bu değeri bir yaşam biçimi haline getirebilmektir.

Bir çocuğun kişiliğinin oluşumunda temel özellik doğruluk dürüstlüktür. Bu kişiliğin temeli ve bizatihi özüdür. Bazı çocuklar doğuştan yalan söylemeye meyyaldir ve bunun çoğu kez canlı bir hayal gücüne sahip olmalarından başka bir sebebi yoktur (Kant, 2009).

Yalan söylememek, iş hayatımızda doğru olmak, alışverişlerimizde hile yapmamak, özü sözü bir olmak, verdiğimiz sözleri tutmak, ikiyüzlü olmamak, arkadaşlığımıza saygı duymak, yeminlerimize sadık kalmak, ölçüyü ve tartıyı doğru kullanmak, tutarlı olmak kısacası Mevlana’nın deyişiyle; “*Ya olduğun gibi görünmek ya da görüldüğün gibi olmak.*” Bu temel değeri benimsemek ve benimsetmek noktasında eğitim kurumlarına büyük sorumluluklar düşmektedir.

4.10.2. Mevlana ve Dürüstlük

Mesnevi’de yalan söylememe, hileden uzak durma, yalan söyleyen, hile ve riya ile uğraşan kişilerden uzak durmak gerektiğini belirten hikayeler dürüstlük değerinin özelliklerini yansıtmaktadır (Turan, Belenli ve Kiriş, 2010).

“Hayâl ile hile ile harekete kalkışma, çünkü ganî olan Allah hileciyi muvaffak etmez (Mesnevi, V, 468).”

Mevlana Mesnevi’sinde bu konuyla ilgili şu açıklamaları yapmıştır (Karaköse, 2013): “Ayna ile terazi, birisi incinecek yahut utanacak diye doğru söylemekten sakınır, susar mı? Ayna ile terazi, öyle kadri yüce ve doğru mihenk yerleridir ki, sen onlara iki yüzüne hizmet etsen, sonra aynaya desen ki, “Ben sana bu kadar sene hizmet ettim, hatırım için beni çirkin gösterme.”; teraziye de desen ki, “Yalvarırım sana, fazla tart, eksikimi açığa vurma.” Onlar san cevap verir de derler ki: “Zavallı, herkesi kendine güldürme, alemi kendine maskara etme.” Ayna ile terazi hile bilmezler, yalan söylemezler. Doğruluktan ayrılmayan ayna ile terazi derler ki: “Allah, hakikatlerin bizim vasıtamızla anlaşılması için kadrimizi yüceltti. Eğer bu doğruluğumuz olmasaydı

ne değerimiz olurdu? İyilerin, güzellerin yüzlerini nasıl görür, nasıl gösterebilirdik (Mesnevi, I, 3546-3551).”

“ Yay kötü oldu mu, ok eğri gider (Mesnevi, IV, 3406).”

4.10.3. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikayelerden “Dürüstlük” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler

İşte Mesnevi’de sözüne sadık kalamayan bir adamın hikayesi:

Tuzağa Düşen Kuşun Üç Öğüdü

Birisi, hileyle tuzağına bir kuş düşürdü. Kuş ona dedi ki:

“Ey ulu efendi! Sen birçok öküzler, koyunlar yedin; birçok develer kurban ettin. Dünyada onlarla bile doymadın; benimle de doymazsın sen! Beni bırak da sana üç öğüt vereyim. Bak bakalım aptal mıyım, akıllı mıyım? Birinci öğüdü elindeyken vereyim; ikincisini samanla karışık balçıktan yapılma damın üstünde; üçüncüsünü de ağacın üstünde veririm. Bu üç öğütle bahtın iyileşir. Elindeyken vereceğim öğüt şu: olmayacak söze, kim söylerse söylesin inanma!”

Kuş, bu ulu öğüdü adamın elindeyken verip azad oldu, duvarın üstüne konup dedi ki:

“Geçmiş gitmiş şeye gam yeme. Fırsatını kaybettin mi, artık üzülme!” sonra, “Şu küçük bedenimde on dirhem ağırlığında paha biçilmez bir inci var. Seni de oğullarını da devlete eriştirirdi. O inci senin hakkındı; fakat kısmetin değilmiş, kaçırdın. Öyle bir inci dünyada bulunmaz.” dedi.

Adam, bağırmaya başladı:

Kuş dedi ki:

“Sana, ‘geçmiş şeye gam etme’ diye nasihat etmedim mi? Mademki geçip gitti neden gam yersin? Ya öğüdümü anlamadın yahut da sağırsın sen. Sonra birde sana ‘olmayacak söze sakın inanma’ demedim mi? Bu ikinci öğüdüm değil miydi? Ben, kendim üç dirhem gelmem aslanım; içimde on dirhemlik altın nasıl bulunur?”

Adam bu söz üzerine kendine geldi. “ Hadi” dedi, “ O üçüncü güzel öğüdünü de ver bakalım!”

Kuş dedi ki:

“Evet. Allah için o ikisini iyi tuttun da üçüncüsünü sana bedava söyleyeceğim ha (Karaköse, 2011)!

(Cilt: IV, beyit nu: 2245-2265)

Mesnevi’de yer alan aşağıdaki hikayede ise yalanların bir gün ortaya çıkacağı belirtilmektedir. “Hakikat yalanın hep bir adım önündedir.” gerçeğine uygun bir yorumdur:

Kedi mi Eti Yedi?

Evcimen bir adamın, pek hilebaz, pek kötü huylu bir ve yol kesici bir karısı vardı. Adam, eve ne getirirse harcar, telef ederdi. Adam da sesini çıkarmazdı.

Bir gün adam, misafirini ağırlamak için, yüzlerce sıkıntıya katlanarak biraz et alıp eve getirdi. Kadın onu kebab yapıp şarapla yedi bitirdi. Kocasını gelince de manasız sözlerle hileye başladı.

Adam dedi ki; “Misafir geldi. Et nerede? Misafire yemek ikram etmek lazım.” kadın, “Eti şu kedi yedi. Hadi git tekrar et al.” dedi.

Adam hizmetçisine, “Ey Aybek!” dedi, “Teraziyi getir de şu kediye bir tartayım.”

Terazi geldi, kediye tarttı, yarım batman geldi. Bunu üzerine, “Ey hilebaz kadın!” dedi. “Et yarım batmandı, bir okka kadar da fazlalığı olacak. Kedi de tam yarım batman geldi. Eğer bu kedi ise, söyle et nerede? Yok, bu tarttığım et ise, kedi nerede? Onu ara bul bakalım.” dedi (Karaköse, 2011).

“Hayâl ile hile ile harekete kalkışma, çünkü ganî olan Allah hileciyi muvaffak etmez (Mesnevi, V, 468).” beytine uygun bir hikaye de şöyledir:

Bahçıvanın Hileleri

Bir bahçıvan, bahçeye bakınca, hırsız andırır üç kişi gördü. Bu üç kişinin biri fakih, biri şerif, biri de sufi idi. Üçü de hak tanımaz ve vefasız kimselerdi. Bahçıvan, kendi kendine dedi ki; “Bunlara karşı söyleyeceğim nice sözler, cevap veremeyecekleri yüzlerce delilim var. Fakat bunlar bir cemaat. Cemaat ise kuvvet demektir. Tek başıma

bu üç kişinin hakkından gelemem. Önce onları birbirinden ayırmam lazım. Her birini, öbüründen ayırayım. Ondan sonra birer birer haklarından gelirim.”

Hileye başvurdu, sufiyi arkadaşlarının gözünden düşürmek için onu yola çıkardı. Sufiye dedi ki; “haydi eve gitte bu arkadaşlar için bir kilim getir.”

Sufi gidince diğer iki arkadaşı ile yalnız kaldı. Fakihe, “Sen fakihsin, din hususunda bilgin bir kişisin. Bu arkadaşında ünlü bir şerif, yani peygamberimizin neslinden geliyor. Biz senin fetvanla ekmek yemekte, senin bilgi kanatlarında uçmaktayız. Buda bizim sultanımızın şehzadesidir. O pisboğaz, o cimri sufi de kim oluyor ki sizin gibi sultanlarla oturup kalkıyor? Gelince onu yanınızdan uzaklaştırın, savın gitsin. Siz de tam bir hafta benim bahçemde çayır çimenliğimde misafir olun, kalın. Hatta bu bağ, bahçe de nedir ki? Canım bile sizindir. Siz benim sağ gözüm gibisiniz.” dedi. Onları vesvese verip kandırdı. Halbuki arkadaştan ayrılmamak gerek.

Sufi gelince onu yanlarından uzaklaştırdılar. O da kalkıp gitti. Bahçıvan, koca bir sopayla onun ardından koşup yetişince dedi ki; “Ey sufi, bu nasıl dervişlik? Fırsat bulunca hırsızlık için benim bağıma giriyorsun ha! Bu yol sana hangi şeyhten, hangi pirden ulaştı.” Sufiyi yalnız bulduğu için onu iyice dövdü.

Sufi içinden dedi ki, “Bana olacak oldu, benim nöbetim geçti. Fakat ey arkadaşlar! Sizin de başınıza neler geleceğini düşünün, kendi sıranıza hazırlanın. Benim yediğim dayacağı siz de yiyeceksiniz.”

Bahçıvan sufiden ayrılıp yine o çeşit bir bahane buldu şerife, “Ey şerif sende eve git. Kuşluk yemeği için yufka ekmeği pişirmiştım. Evin kapısını vur. Hizmetçi kıza söyle, o yufka ekmeği ile pişmiş kazı getirsin.” dedi.

Şerif gidince, fakihe dedi ki; “Ey keskin görüşlü kişi! Sen fakihsin, bu apaçık meydanda. Arkadaşın ise şeriflik iddiasında bulunuyor.”

O zalim bahçıvan bir takım yalanlar söyledi, fakihte bunları dinledi. Sonra şerifin ardından gidip yetişince seni bağa kim davet etti? Hırsızlık sana haşa peygamberden mi miras kaldı? Sen söyle bakayım, senin neren peygambere benziyor?” dedi.

Şerif o zalim bahçıvanın dayacağından perişan, harap bir hale gelince, fakihi hayalinden geçirerek dedi ki; “Ben sıçrayıp sudan çıktım, sıramı savdım. Ayağını denk

al, şimdi yapayalnız kaldın. Artık davul gibi karnına tokmak yiyedur. Şerifliğimi bir tarafa bırak, hatta tut ki arkadaşlığa da layık değilim, fakat senin için bu zalimden de aşağı değilim ya!”

Bahçıvan şerifi dövüp ondan da kurtulup fakihe geldi ve dedi ki; “ Sen fakih misin? Fakihlik kim, sen kim! Bağlara girersin de, caiz midir, müsaaden var mı bile demezsin, bu mu senin fetvan?”

Fakih, “Hakkın var, vur. Fırsat eline geçti. Dostlardan ayrılanın layığı budur.” dedi (Karaköse, 2011).

Hikayedeki her kahraman açısından konuyu ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Bahçıvanın diğer üç kişiyi yalan söyleyerek birbirine düşürdüğünü görüyoruz. Bunun sonucunda da bu üç kişiyi bahçesinden uzaklaştırıyor. Bir bakıma amacına ulaşıyor. Bahçıvan açısından çıkarılacak sonuç, kötü bir durumdan kurtulmak için hile kullandığından “savaşta hile yapılabilir” prensibi olabilir (Tarhan, 2012).

Aşağıdaki hikayede yine Mevlana’nın dürüstlüğe bakış açısını görmekteyiz:

Avcının Hilesi

Bir avcı, kuşları kolayca yakalayabilmek için kendini ağaç dalları, ot ve yapraklarla gizleyip çayırılığa oturdu. Önüne bir tuzak kurup bir avuç buğday attı. Hiç hareket etmeden beklemeye başladı.

Bu sırada, karnı iyice acıkmış bir kuş gelip yakınına kondu. Onu böyle sessiz sedasız oturur görünce:

“Sen ne yapıyorsun burada?” diye sordu.

Avcı:

“Dünyadan elini eteğini çekmiş bir zahidim ben!” diye yanıt verdi. “Hiç kimsenin işine karışmıyor, burada kendi halimde yaşıyorum.”

Kuş:

“O buğdaylardan biraz yiyebilir miyim?” diye sordu.

“Bilmem ki,” dedi avcı. “Bir yetimin emaneti bana... Ama karnın çok acıkmışsa gel ye!”

Kuş, avcının gizli niyetinden habersiz onu iyi yürekli ve dünya işlerinden uzaklaşmış bir zahid kişi olarak kabul edip buğdaya saldırınca, hileci avcının eline düştü. Aldatıldığını anladığında iş işten geçmiş, tuzakta binlerce çığlık atmıştı.

Avcı:

“Görünüşe ve söylenen her söze inanırsan sonun böyle olur işte,” dedi. “Tuzağa yakalandıktan sonra, çığlığın ne yararı var? Uygunsuz hırs ve heves canın düşmanıdır. Önemli olan tehlike gelmeden önce uyanık ve önlemli olmaktır. Yıkım tufanından sonra ağlayıp sızlamışsın neye yarar? (Derince, 2014).”

4.10.4. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikayelerden “Dürüstlük” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar

- Ayaz’ın Sırrı
- Hz. Yusuf’a Sunulan Armağan
- Çakal mı Tavus mu?
- Tilki ve Eşek
- Kölelerin Lokman’a İftirası
- Aynayım

4.11. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak “Adil Olma” Değerinin Kazandırılması

4.11.1. Adil Olma

Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk (TDK, 2005) anlamına gelen “adalet” kavramına sahip olan, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren kişilere ise “adil” denmektedir. Programda ise adil olma değeri, “Adaletle iş görme, doğruluktan ayrılmama, hakkı yerine getirme” biçiminde tanımlanmıştır (MEB, 2008).

Adil olmak, insanların hak ve hukuku gözeterek herhangi bir konuda hüküm vereceği zaman tarafsız olmasıdır. Adil kişi; karar vermeden önce dikkatli bir biçimde inceleme yapan, nefsine ağır ve acı da gelse, hak olanı bulmaya, haklıyı ortaya çıkarmaya çalışan, ne kendine ne de sevdiklerine taraf olmayan, ne olursa olsun hakkı

arayıp, haklıyı bulan, hakkını veren kişi olarak tanımlanmaktadır (Mindivanlı, Küçük ve Aktaş, 2012).

Adalet duygusu küçük yaşlardan itibaren kendisini gösteren çok güçlü bir duygudur ve yaklaşık 5-6 yaşlarından itibaren görülür. Küçük çocuklar suçun otomatik olarak cezayı doğurduğuna inanırlar. Suç işleyen çocuk, başına mutlaka kötü bir şey geleceğine inanır. Bu keyfî ceza anlayışı 8 ile 12 yaş arasında yerini “karşılıklı ceza” anlayışına bırakır. Bu devrede çocuk kendisini başkasının yerine koyabilecek ve kuralların çiğnenmesinin sonuçlarını görebilecek güce erişmiştir. On iki yaş civarında çocuklar, daha üst düzeyde bir adalet kavramı geliştirirler (Hökelekli, 2009).

Öğrencilerin yaş gruplarını göz önüne alarak onlara bu değeri verme noktasında öğretmenlerimize büyük görevler düşmektedir. Öğrenciler okuyarak, uygulayarak, gözlemleyerek elde edindikleri tecrübelerini sağlıklı bir şekilde kıyaslamayı bu değer sayesinde öğreneceklerdir.

4.11.2. Mevlana ve Adil Olma

Gündelik hayatımızda zihnimizi en fazla meşgul eden kavramlardan biridir adalettir. Devletimizin devamı ve milletimizin huzuru için sürekli sorgulanan bu kavrama adilce yaklaşmak gerekmektedir. Bu yaklaşımı taşıyan bireylerin yetişmesinde halk ve yönetici arasındaki uyum göz ardı edilmemelidir. Mevlana'nın Mesnevî' de verdiği teşbih bu konuyu daha iyi özetlemektedir. Mevlâna'ya göre yönetici bir havuz, halk ise bu havuza su dolduran borulara benzer. Hal böyle olunca da eğer borulardan pis su gelirse havuz pis suyla; temiz su gelirse temiz suyla dolacaktır.

Mevlâna adaletsiz davranan yöneticileri destekleyen ve öven halka Peygamberimizin “*Zalim kişi övülünce, Allah gazaba gelir; arş bile titrer bu yüzden.*” hadis-i şerifini hatırlatır.

4.11.3. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Adil Olma” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler

Dönemi idarecilerine gerek sohbetleriyle ve gerekse yazdığı mektuplarla daima yol gösteren, onları iyiliğe ve adalete davet eden Mevlana'nın Mesnevi'sinde “adil olma” değeriyle ilgili olabilecek birçok hikaye mevcuttur:

Hasta Adam, Sufi ve Kadı

Birisi hastalandı. Hekime gidip dedi ki: “Nabzımı eline al bak da kalbimdeki derdi anla. Çünkü nabızdaki damar kalbe ulaşır. Kalp içtedir, görünmez. Onun hali, nabzın atışından anlaşılır. Çünkü nabzın kalple ilişkisi vardır.”

Hekim hastanın nabzını tuttu. Onun iyileşme ümidinin hiç olmadığını anladı. Dedi ki; “Gönlün ne dilerse onu yap da bedenindeki bu eski dert gitsin. Hatırına ne gelirse yap, geri durma da sabır ve perhiz, sana rahatsızlık vermesin. Şunu iyi bil ki sabır ve perhiz bu hastalığa iyi gelmez. Gönlün neyi isterse onu yap.”

Hasta “Peki” dedi, “Haydi sen git, hayırlar olsun. Ben de ırmak kenarında seyre gidiyorum.” Kendisine sıhhaten bir kapı açılsın, iyileşsin diye gönlünün dilediğince ırmak kenarında gezinip duruyordu. Su kenarında bir sufi oturmuş, elini yüzünü yıkıyor, temizken bir kat daha temiz oluyordu. Hasta, sufinin kafasını görünce hülyaya kapıldı, içinden bir sille vurmak isteği coştı. Bulgur aşına tapan, boğazına düşkün olan sufinin kellesine vurmak için elini kaldırdı. Kendi kendine, “Hekim, ‘İçinden geçeni yapmazsan o sana dert olur’ demişti. Cenab-ı Hak’da, ‘Kendinizi, kendi ellerinizle tehlikeye atmayın.’ buyurmuştur. Hele şuna bir sille aşkedeyim. Bu sabır ve perhiz bir tehlikedir. Başkaları gibi çekinme, bir iyice vur bakalım.” diyordu.

Silleyi aşk edince, sufinin kellesinden “Şırrak!” diye bir ses çıktı. Sufi, “Hey hey! Ne yapıyorsun?” diye bağırdı. Ona iki üç yumruk vurmak, sakalını, bıyığını yolmak istedi; ama vaz geçti.

Halk da hastadır, ilacı olmayan bir manevi hastalıktan muzdariptir, çaresizdir. Şeytanın hilesine uyarlar da birbirlerine böyle silleler vururlar. Hepsi de suçsuzları incitmeye haristir. Birbirlerinin kafasını noksan görürler. Ey suçsuzların kafasına vuran! Bunun cezasını kendi kafanda görmüyor musun?

O sufi, kızgınlıktan ateşe döndü; ama işin sonuna göz attı. Yemi almayan ve tuzağı gören kişi, ilk saftan adım atar atmaz durur, ileri gitmez. İşin sonunu gören gözlere ne mutlu! Zarardan kurtulmak istiyorsan gözünü işin önünde kapa, sonuna bak. Sufi dedi ki; “Kafaya yenen bir sille yüzünden körcesine baş vermeye gelmez. Teslim oluş hırkasını giyinmişim, bana sille yemek kolay gelir.” Sufi düşmanını güçsüz gördü, “Ben de düşmanca bir yumruk vursam, kalay gibi eriyip akıverecek. Derken padişah

kısa emredecek, beni öldürecek. Bu eli, herif için kılıç altına gitmek, kısasa razı olmak yazıktır doğrusu, yazık” dedi.

Onu dövemediğinden, kadıya götürüp şikayet etmeyi düşündü. Çünkü kadı, Hakk’ın terazisidir. Onun ölçüsüne tartısına şeytan hilesi giremez. O, hasetlerin, birbirlerini çekemeyenlerin makasıdır.

Sufi kendisine sille vuran adamın yanına gidip davacı gibi eteğine yapıştı. Onu çeke çeke kadının yanına götürdü. “Bu ters eşeği ya eşeğe bindir, halka göstererek rezil et yahut da döverek cezalandır. Artık hangisini münasip görürsen onu yap. Senin verdiğin cezadan ölse bile, ölür gider, soran bile olmaz. Kadının şeraite uyararak vurduğu sopayla birisi ölürse, kadıya sorumluluk yoktur. Çünkü şeriatın emri oyuncak değildir. O, Hakk’ın vekilidir ve Hakk’ın adaletinin gölgesidir. Her hak sahibiyle cezaya müstahak olanın aynasıdır o. O, mazlunun hakkını almak için ceza verir, kendi ırzı için kızgınlığından yahut da bir şey kazanmak için değil. Onun cezası, Hak içindir, kıyamet günü içindir. Bu cezada bir hata olsa bile ona diyet lazım gelmez. Çünkü birisini kendisi için döven sorumludur. Hak için döven her şeyden emindir.”

Kadı dedi ki; “Oğul, önce sen durumu iyice açıkla, meseleyi etraflıca anlat ki ben de ona göre bir hükme varayım, müspet menfi bir karar vereyim. Vuran nerede? Vurduğu yer neresi? Yahu senin şikayet ettiğin adam hastalıktan adeta bir hayale dönmüş. Şeriat (hukuk), diriler ile zenginler içindir. Hiç mezaradaki ölümlere şeriat hükümleri tatbik edilebilir mi?”

Benlikten geçmiş, yoklukla kendilerinden geçmiş olanlar, mezarlıklardaki ölümlerden yüz kat daha ölüdür. Ölü, bir kere ölmüş, bu alemde göçüp gitmiştir; halbuki sufiler yüz yönden ölmüşlerdir. Kadı dedi ki; “Ben dirilere hükmederim, mezarlıkta yatan ölümlere değil. Bu virgül görünüşte mezarda değil, ölü değil, ama mezarlar onun varlığında gizli. Sen mezarda ölüyü çok gördün, bir de ölüde mezarı gör eyy kör adam!

Sufi dedi ki; “Peki, hiçbir suçun, günahım yokken bana bir sille vurmasını reva görüyor musun?”

Kadı, zayıf adama, “Az çok paran var mı?” diye sordu. Adam, “Dünyada yalnız altı kuruşum var.” deyince, “Peki” dedi, “Üç kuruşunu sen harca, üç kuruşunu da hiç laf etmeden ver bu adama. Oda zayıf, hasta, yoksul, zavallı bir adam. Üç kuruşla kendine ekmek katık alır.”

Hasta adamın gözü, Kadı'nın ensesine ilişti. Baktı ki onun kellesi, sufininkinden daha hoştu. “Vurduğum sillecin cezası pek ucuz.” deyip, vurmak için elini kaldırdı. Kadı'nın yanına gidip kulağına bir şey söyleyecekmiş gibi yaptı, ensesine kuvvetli bir sille aşk etti. Dedi ki; “İkiniz aranızda altı kuruşu bölüşün, ben de hırıltıdan, gürültüden kurtulayım.”

Kadı kızınca, sufi, “Hey!” dedi, “Şüphe yok ki senin hükmün adalettir, azgınlık değil. Ey din şeyhi, ey emin adam! Kendine yapılmasını istemediğin şeyi kardeşine nasıl hükmediyorsun? Bilmiyor musun ki benim için kuyu karsan kendin düşersin. ‘Kim kardeşine kuyu kazarsa kendi düşer.’ Hadisini okumadın mı? Ey babasının kuzusu, okuduysan önce o hükme sen uy. Kafana bir sille inmesine sebep olan şu tek hükmün yok mu; eğer öbür hükümlerin de böyleyse vay senin hükümlerine! Kim bilir onlar da başına, ayağına ne dertler getirir? Bir zalime, sana harcamak için üç kuruş lazım diye acırsın. Ha! Acımanın yeri mi? Zalimin elini kes. Halbuki sen, hükmü, dizgini o zalimin eline veriyorsun. Sen ey adaleti bilinmez adam, kurt yavrusuna süt veren keçiye benziyorsun!”

Kadı dedi ki; “Kaza ve kaderden gelen her silleye her cefaya razı olmamız gerek. Sözlerimi yanlış anlama, sana gerçekleri anlatmak istiyorum. Takdir-i ilahi sana bir darbe vurdu mu bekle, ondan sonra bir kaftan giydirecektir. Çünkü o, silleyi vurduktan sonra başına konacak bir taç ve oturacağın bir taht bağışlamayacak bir padişah değildir. Bir silleye karşılık sonsuz ihsanlarda bulunur.

Sufi dedi ki; “Ne olurdu yani, şu dünya ebedi olarak insana gülseydi; hiç kaşlarını çatmasaydı. Her an ortaya bir acılık katmasaydı, değişik durarak insana zahmetler vermeseydi.”

Kadı, “Pek bomboş bir sufisin sen.”

Sufi dedi ki; “Yardımlarını dilediğimiz Allah, karımızı ziyaansız etmeye kadirdir, işlerimizi ziyaansız bir hale sokabilir. O'nun lutfuyla her şey yokluktan var oldu. Var ettiğini ebedi kılsa nesi eksilir ki? Bedene can verip diriltene, dirilttiğini öldürmezse ziyana mı girer?”

Kadı dedi ki; “İnsana acı gelen ilahi emirler olmasaydı, dünyada çirkin ve güzel, değersiz taş ve inci bulunmasaydı, nefis, şeytan, heva ve heves, zahmet, meşakkat, savaş olmasaydı, ey utanmaz adam, padişah kullarına ne ad takardı? Nasıl ‘Ey sabırlı!’, ‘Ey

hilm sahibi!’, ‘Ey yiğit kişi’, ‘Ey hikmet sahibi!’ diyebilirdi? Yol kesen ve lanetli şeytan olmasaydı, sabırlılar, doğrular, sadıklar ve yoksulları doyuranlar nasıl anlaşılır, belli olurdu? Bilgi ve hikmet, doğru yol ile eğri yol göstermek içindir. Her taraf yoldan ibaret olsaydı, hikmet boş bir şey oludu. Sen ise, cismani duyguların kaynaştığı, pis, kirli tabiatının uğruna iki alemin de yıkılmasını hoş görüyorsun. Ben bilip duruyorum ki sen paksın, ham değilsin. Senin bu soruların, cahil kişilerin anlaması için. Zamanın cefası ile alemde ki bütün eziyetler, gafıl bulunmaktan daha kolaydır. Mutlu kişi, canı uyanık olan kişidir (Karaköse, 2011)!”

(Mesnevi, VI, 1293-1382, 1483-1650, 1733-1757).

Mesnevi’nin, “Sivrisineğin Hz. Süleyman’a gelip, rüzgârdan şikâyet etmesi” adlı bölümünde adaletin yerini bulması için, iki tarafın da –davalı ile davacının- dinlenmesi ve öyle karar verilmesi gereği Hz. Süleyman’ın şu ifadeleriyle belirtilmiştir: “...Allah bana; “Ey adalet sahibi, hasmın, yani şikâyet edenin sözünü, öteki hasım, yani şikâyet edilen olmadıkça dinleme! diye emretmiştir. İki hasım yani davacı ile davalı, hâkimin huzuruna gelmeyince, hak ve hakikat ortaya çıkmaz. Davacı yalnız başına gelse, yüzlerce feryad etse, sakın ha, sakın onun düşmanını da dinlemeden sözünü kabul etme (Turan, Belenli ve Kiriş, 2010):

Rüzgarın Varlığı Benim Yokluğum

Bir gün sirvisinek, Hz. Süleyman’a (as) gelerek, ‘Sen’ dedi, ‘Adaletinle ünlenmiş, rüzgara, ateşe ve suya hükmü geçen bir elçisin. Yardımını istiyorum. Senin adalet ve bağış denizinde benim de hissem var.’

Allah’ın elçisi, ‘Ne istiyorsun, derdin nedir?’ diye sordu.

Sivrisinek, ‘Sorma sultanım’ dedi, ‘ne tadımız kaldı ne tuzumuz, hayatımız zindana döndü’

Hz. Süleyman (as), ‘N’oldu, ne var?’ diye sordu.

Sivrisinek, ‘Rüzgar’ dedi, ‘benim şikayetim rüzgardan. Sürekli bizi taciz ediyor, zulmediyor. Nereye gitsek elinden kurtulamıyoruz. Huzurumuz kalmadı.’

Elçi, ‘Güzel de’ dedi, ‘Rabbim bana, iki tarafı da dinlemeden hüküm verme, buyruğunda bulundu. Hasmını da çağırıp dinleyelim, ona göre karar verelim.’

Ve rüzgara seslendi, ‘Seher yeli! Gel de hakkındaki şikayete dair konuş’

Rüzgar emri duyunca gürleyerek esmeye başladı. Başlayınca da ortada ne sivrisinek kaldı ne başka bir şey. Hayvancağz bir yandan sürüklenerek uçuyor bir yandan da avazı çıktığı kadar bağıırıyordu, ‘Ey Allah’ın sevgili elçisi! Rüzgarın varlığı benim yokluğumdur, ona nasıl karşı koyabilirim ([\)!’](http://cocuklar.semazen.net/?p=450?)

Ömer’in Adaleti

Adaletiyle cihana nam salmış olan müminlerin emiri Hz.Ömer bir gün, Medine’de, çamurdan duvar yapıyordu. Bir yahudi, Basra hakimine şikayete geldi. Halife, ‘Neyinden şikayetçisin?’ diye sordu.

Musevi,

‘Benden’ dedi, ‘Yüz bin dirhemlik mal aldı, ödemiyor, beni sürekli atlatıyor’

Halife,

‘Üzerinde kağıt var mı?’ diye sordu.

‘Yok’ dedi Musevi.

Hiz. Ömer, bir çanağa şöyle yazdı:

‘Senden şikayetçi olan çok, razı olanlar azdır. Ya şikayete neden olan işlerden sakın veya hakimlikten ayrıl’

Altına da, ‘Hattab oğlu Ömer’ diye imza attı.

Mühür basmadı.

Ama herkes biliyordu ki, Halife, adil ve gözü karadır.

Musevi çanağı alarak Basra hakimine götürdü. Hakim okur okumaz, atından inerek yeri öptü ve Yahudiye borcunu hemen ödedi.

“Adalet, bir nimeti yerine koymaktır, her su isteyen tohumu sulamak değil.” İfadesiyle Mevlana ne güzel bir adildir (

4.11.4. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikayelerden “Adil Olma” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar

- Öküzün Sahibi
- Yönetici Bekçi Olmalı, Kurt Değil

4.12. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Yer Alan Hikâyelerin Kullanılarak “Barış” Değerinin Kazandırılması

4.12.1. Barış

Barışmak durumu, uzlaşma, anlaşma (TDK, 2005) anlamlarına gelen barış değeri ülkemizde Sosyal Bilgiler dersi ile öğrencilere aktarılmaktadır.

Vatandaşlık eğitiminde bir araç olarak görülen Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinde geçmişten günümüze birçok değer var olduğu ve bunların öğretim programlarına yansıtıldığı bilinmektedir. Bu değerlerden bazılarının (vatanseverlik, milli/ulusal bilinç, barış gibi) politik ve ideolojik kaygılarla programlara yerleştirildiği ve bunların dönemlere göre değişimler gösterdiği de bir gerçektir. Barış değerinde ise dönemlere göre bir değişimin olmadığı ve vurgunun genellikle Atatürk'ün ‘Yurtta sulh, Cihanda sulh’ sözlerine yer verilerek yapıldığı görülmektedir (Keskin, 2003).

Barışa yönelik arayışların başlangıcı insanlık tarihi kadar eskidir. Barışın bilimsel bir alan olarak çağdaş eğitime konu edilmesi, henüz yeni sayılabilecek bir gelişmedir. Sosyal barışın egemen kalmasında en önemli unsurlardan biri eğitimidir. Eğitim dışındaki yöntemlerle toplumda bir süre barış sağlansa bile, böylesi bir barışın kalıcı ve devamlı olması güç bir ihtimaldir. Bu tespitten hareketle, barışa eğitsel açıdan yaklaşan anlayışların bir ürünü olarak geliştirilen “barış eğitimi” kavramı, geç de olsa gündemdeki yerini almıştır (Yılmaz, 2007).

Doğa kanununun birinci ve temel ilkesi barışı aramak ve sürdürmektir. “*Barış milletleri refah ve mutluluğa erıştiren en iyi yoldur. Fakat bu kavram bir defa ele geçirilince daima bir dikkat ve itina ve her milletin ayrı ayrı hazırlığını ister.*” sözüyle Mustafa Kemal Atatürk'ün de belirttiği gibi bir hazırlık gerektirir. “En kötü barış, en

haklı savaştan daha iyidir (Cicero)” ilkesine sosyal anlamda ulaşabilmek için eğitim aracı kılınmalıdır.

Öğrencileri şiddetten uzak tutmak için şiddetin zararları, cezalar, yaptırımlar mı öğretilecek yoksa iyi bir birey olmaları mı sağlanacak. İyi bir birey olabilmek için bilgiye mi daha çok ihtiyaç var, yoksa örnek davranışlara mı, olumlu yaşam tutumlarının hayattaki yerine mi? Bunları belirleyen ne? Bu soruların çıkmaz bir sarmala dolanması kaçınılmazdır (Koç, 2007).

Bu sorularla yüz yüze gelen bireye kalıplaşmış cevaplar sunmak yerine kendi cevaplarına ulaşmanın yolları sunulmalıdır.

4.12.2. Mevlana ve Barış

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de dili, dini, ırkı her ne olursa olsun tüm insanlığın Mevlana’nın sofrasından alıp beslenebileceği mutlaka bir gıdası vardır. Bu nimetlerle insanları aynı sofrada buluşturan güç barıştır. Mesnevi’de özellikle devlet içerisinde yaratılan barış ortamından ve bu barışı sağlayanlardan övgüyle bahsedilmiştir.

“Kavgacı kekliğe barışı öğret (Mesnevi, IV, 855).”

“Musa(a.s.)’ın Firavun’a; “Benden bir nasihat kabul et; karşılık olarak dört fazilet al!” demesi, Firavun’un da “O dört fazilet nedir? diye sorması hikayesinde Firavun’un öğüdü tutması karşılığında kazanacağı dört faziletten birisi de: Dünyada ve ahrette düşmandan arınmış devlet ve saltanata erişirsin; her türlü korkudan kurtulur, emniyet içinde yaşarsın! Öyle bir devlet ve hükümet ki, bugünkü mülkünden daha geniş, daha büyüktür! Şimdiki devletin savaşıyla ayakta duruyor, o devlet ise ebedi barış içindedir (Turan, Belenli ve Kiriş, 2010).

Mesnevi’de bu konuyla ilgili şu beyitler yer almaktadır (Karaköse, 2013):

“Ben iyiyle, kötüyle kavgaya edemem; kavgayla işim yok! Savaşmak şöyle dursun, gönlüm barışlardan bile ürkmekte (Mesnevi, I, 2392).”

“İnsanların savaşı, çocukların kavgasına benzer. Hepsi de anlamsız ve saçmadır (Mesnevi, I,3435).”

“Hilm kılıcı, demir kılıçtan daha keskin, hatta yüzlerce ordudan daha galip, daha üstündür (Mesnevi, I, 3989).”

“Zafer için yardımcısı Allah olmayan kişiye tavşan bile aslan gibi görünür (Mesnevi, II, 2298).”

4.12.3. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikayelerden “Barış” Değeri İle İlgili Olanlardan Örnekler

Mal-mülk ve makam sevdasının günümüz insanlığının en büyük sorunu ve bir bakıma insanın “özgür” olmasına engel teşkil etmektedir. Ve ülkeler arası savaşın da her ne kadar “demokrasi ve insan hakları savunması” gibi gösterilmeye çalışılsa da maddiyat ve hükümlanlıktan dolayı olduğu hepimizin bildiği ve gördüğü bir gerçek. Mevlâna henüz Mesnevi’sinin başında *“Ey oğul zincirlerini kır, özgür ol; ne zamana kadar altın ve gümüşün (maddiyatın) esiri olacaksın.”* (Mesnevî, I, 19) diyerek insanları maddiyat telaşından kurtulmaya çağırır. Savaş kelimesinden ve hatta savaşı çağrıştırdığı için “barış” kelimesinden bile ürktüğünü söyleyen Mevlana, yine insanın hem cahil, hem de elinde silahı bulunması halinde bunun bir felâket olacağını belirtir ve şöyle der (Şimşekler, 2015):

“Delinin elinden silahı al da adalet ve barış, senden razı olsun!”

Fakat elinde silahı olur, akli da bulunmazsa bağla elini; yoksa yüzlerce zarara yol açar.” (Mesnevî, IV, 1434, 1435).

Düşmanın Hz. Ali’nin Yüzüne Tükürmesi

Hz. Ali, savaşta bir yiğidi alt etti; hemen kılıcını çekip üstüne saldırdı. O yiğit her peygamberin, her velinin övündüğü Hz. Ali’nin yüzüne tükürdü. Hz Ali, derhal kılıcı elinden attı, onunla savaşmadan vazgeçti.

O savaşçı er, bu işe, bu yersiz af ve merhamete şaşıp kaldı. Dedi ki:

“Bana keskin kılıcını kaldırmıştın, neden kılıcı indirdin ve beni bıraktın? Benimle savaşmadan daha iyi ne gördün de beni avlamaktan vazgeçtin? Ne gördün ki, bu derecede kızgınken kızgınlığın yatıştı? Öyle bir şimşek çaktı da hemen sönüverdi. Ne gördün? O gördüğün şey bana da aksetti de gönlümde bir gül canımda bir alev parladı. Yiğitlikte Allah aslanısın, insanlıkta kimsin, bunu kim bilir?”

Hz. Ali dedi ki:

“Ben kılıcı Allah’ın rızası için vururum. Ben Allah’ın kuluyum; nefsimin, bedenimin memuru değil! Ben Allah aslanıyım, heva heves aslanı değil. Yaptığım işler, dinime şahittir. Ben savaşta, ‘Attığın zaman sen atmadın, Allah attı’ ayetinin anlamını yaşıyorum. Hiddet, öfke, padişahlara bile padişahlık eder, fakat bize köledir. Ben hiddete gem vurmuş, üstüne binmişimdir. Hilm kılıcım, hiddetimin boynunu vurmuştur. Hakk’ın hışmı ise bence rahmettir. Savaşırken yüzüme tükürdüğü için, içime bir vesvese geldi. Nefsime uyarak öfkeye kapılırim diye kılıcı gizlemeyi münasip gördüm.

Ey yiğit! Savaşırken sen benim yüzüme tükürünce nefsim kabardı, hiddet ettim, huyum harap berbat bir hale geldi. Öyle bir hale geldim ki, o anda savaşımın yarısı Allah içindi, yarısı nefsim için. Oysa Allah’a ait işlere ortaklık yaraşmaz.”

Kafir bu sözü işitti, gönlünde öyle bir nur zuhur etti ki imana geldi. Dedi ki:

“Ey Ali! Meğer ben seni fena huylu kişilerle kıyas ederek hata etmişim, cefa tohumunu ekmişim, seni başka türlü bir insan sanmışım. Halbuki sen adalette Hakk’ın terazisiymişsin, hatta doğru tartan her terazinin oku senmişsin! Meğer sen benim soyum, aslım, yakınımışsın. Meğer sen benim dinimin, imanımın ışığıymışsın. Ben gerçekleri gören göz arayan o Hak kandili Hz. Muhammet’in kulu, kölesiyim. Seni zamanın en yücesi gördüm.” dedi.

Hz. Ali böylece, hilm kılıcıyla bu kadar halkı, bu kadar insanı kılıçtan kurtardı. Hilm kılıcı, demir kılıçtan daha keskindir. Hatta yüzlerce ordudan daha galip, daha üstündür.

Mevlana, aşağıdaki hikayesinde ise insanın içinde onu kötülüğe sevk eden iki güç ve o güçlere karşı gelinerek elde edilecek makamdan söz etmiş, hayatımızın adeta amacı haline gelmiş olan maddi varlıkların ehemmiyetsizliğine vurgu yapmıştır:

Padişah ile Şeyh

Bir padişah, konuşma esnasında bir şeyhe dedi ki:

“Benden bir şey dile, yerine getireyim, seni sevindireyim.”

Şeyh, “Ey padişah!” dedi, “Bana böyle bir laf söylemekten utanmıyor musun? Sen bana bağışta bulunacak güçte değilsin. Hele biraz daha yüksel, biraz daha güçlen,

ondan sonra iyilik yapmaya kalk. Benim iki kölem vardır. Onların ikisi de hor, hakir kişilerdir. Ama onların ikisi de sana hükmetmekte, sana emirler vermektedirler. Sen padişahsın, fakat o iki kölenin kölesi olmuşsun, haberin yok.”

Padişah, “O iki köle kimlerdir? Kölelerin bana emir vermeleri benim için aşağılıktır.” diye sordu.

Şeyh, “O iki kölenin birinin adı öfke (hiddet), diğerinin adı şehvettir.” diye cevap verdi.

Hiddetin ve şehvetini yenerek dünya padişahlığından feragat eden, vazgeçen dervişi sen gerçek padişah bil. Maddi varlığa düşman olan kimse hakiki varlık sahibidir (Karaköse, 2011).

4.12.4. Mevlana’nın Mesnevi’sinde Yer Alan Hikayelerden “Barış” Değerinin Kazandırılmasında Kullanılabilecek Olanlar

- Üzüm Hikayesi
- Ben Sen
- Annesini Öldüren Kişi

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

1) Bütün dünyada tanınan, okunan, hayranlık duyulan Mevlana; akıl, bilim, ilim, dünyayı anlama noktasında mantık ile akıl yürütme, sorgulama gibi konularda kendini geliştirmiş; “*Cüppe ve sarıkla insan bilgin olmaz, bilginlik, insanın kişiliğinde bulunan bir hünerdir.*” anlayışıyla hareket etmiş bir şahsiyettir. Onun adeta bu örnek kişiliğini yansıtan Mesnevi adlı eserinde yer alan hikayelerden faydalanarak bilimsellik değerinin öğrencilere daha kalıcı ve eğlenceli bir şekilde aktarılabilceği sonucuna varılmıştır.

Mesnevi’de bilimsellik değerinin öğrenciye aktarımında kullanılabilecek hikayeler şunlardır; Kendine Faydası Olmayan Filozof, Hayat Ağacı, Fırtınada Dil Bilgisi, Üzüm Hikayesi, Haddini Bilme Öyküsü, Ay Gölündeki Tavşan, Sağır Komşu Örneği, Aslan ile Tavşan ve Perdenin Ardındaki Resim.

2) Mevlana’nın insanlığa olan derin sevgisinin ve duyarlılığının ödülü, insanlığın kalbinde büyük bir yer edinmesi olmuştur. Onun nice dersleri içinde barındıran örnek hayatından yansıyanları öğrencilere anlatmak gerekmektedir. Mevlana’nın Mesnevi’deki ilgili hikayeler, soyut bir kavram olan duyarlılığı somut bir halde öğrenciye aktarmada faydalı olacağından; hem öğreten hem de eğlendiren bir tür olarak 6. ve 7. sınıftaki öğrencilerin dikkatini çekeceğinden, bu hikayelerin Sosyal bilgiler dersinde kullanımının uygun olacağı düşünülmektedir.

Mevlana’nın Mesnevi’sinde yer alan hikâyelerden “duyarlılık” değerinin kazandırılmasında kullanılabilecek olanlar şunlardır: Özrün Değeri, Yoksul Bedevinin Padişaha Hediyesi, Arifler Sultanı Olasın Oğlum, Zenci ile Ayna, İnci ve Ayaz, Hz. Musa’nın Çobanlığı.

3) “*Ne kadar zengin olsan ancak yiyebileceğin kadar yersin. Denize testiği daldırsan, alabileceğin kadar su alır, gerisi kalır.*” ifadesiyle Mevlana’nın insanın her türlü davranışının kaynağında yine kendisi olduğu gerçeğine ulaşmaktayız. Kendi kararını verebilen, karar alırken ellerindeki kaynakları kullanabilen, değer yargılarını gözeten, bağımsız davranabilen, kendine güvenli, başkalarının haklarını çiğnemeden kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen bireyler elde etme amacını taşıyan “sorumluluk” değerinin kazandırılmasında Mevlana’nın Mesnevi’sinden kullanılabilecek hikayelerin olduğu tespit edilmiştir. Sorumluluk değerinin kazandırılmasında yararlanılabilecek hikayeler şunlardır: Arifler Sultanı olasin Oğlum, Acılar Sevgiyle Tatlılaşır, Sağırın Hasta Ziyareti, Tuz Yüklü Eşek, Tembel Köpek Hikayesi, Kervan ve Ayaz, Hazreti Süleyman’ın Tacı ve Diken Öyküsü.

4) Mevlana’nın meşhur yedi öğüdünden biri olan “*Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol.*” ifadesinden yola çıkarak evrensel bir değer olan “yardımseverlik” için Mesnevi’de insanlara yardım etme, hayvanlara yardım etme, yoksullara el uzatma ve en önemlisi yardım edilen kişileri kırmamaya özen gösterme gibi olgulara oldukça fazla yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Mesnevi’de yardımseverlikle ilgili birçok hikaye mevcuttur. Bu hikayeler: Cömert Şeyh Öyküsü, Ağzına Yılan Kaçınca, Ayının Vefası, İyilerle Paylaşma Öyküsü, Köpeği Açlıktan ölen Adam, İtir Çarşısında Bayılan Adam ve Ayak İzi.

5) Mevlana’nın dünyasında özgürlük hem bedenen hem de ruhen insanda olması gereken bir kavramdır. Akıl ve mantık dairesinde, bir başkasının haklarını çiğnememek kaydıyla, özgürlüğünün bilincinde olan bireylere sorumluluk duygusuyla beraber bencillikten uzak bir yaşam sürebilme becerisini kazandırabilmek için Mesnevi’deki hikayelerden yararlanılabilir. Bu hikayelerin genellikle hayvanların konuşturulması yöntemine dayanması dolayısıyla hem eğlendiren hem de öğreten ve sonunda mutlaka insanlığa çıkarılacak dersler bırakan şekilde yazıldığı sonucuna varılmıştır. Bu şekilde Mesnevi’de yer alan “hak ve özgürlüklere saygı” değerinin öğretiminde yararlanılabilecek hikayeler şunlardır: Yüreğim Bağlı Değil, Tacir ile Papağan, Kuş ve Avcı.

6) Çalışmakla tevekkülü bir arada tutan Mevlana’nın dünyasında tembelliğe yer yoktur. Dün geçti gitti bugün yeni şeyler söylemek lazım düşüncesi etrafında

yeniliklerden yana olan Mevlana'nın Mesnevi'sinde çalışıp emek vermeden insanın hiçbir rahata erişemeyeceğini vurgulayan hikayelerin "çalışkanlık" değerinin aktarımında kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu hikayeler şunlardır: İyilerle Paylaşma Öyküsü, Oduncu Öyküsü, Testideki Su, Tembel Köpek Öyküsü, Hırsız ve Kader, Sufinin Eşeği ile Hizmetçi, Öküzün Sahibi, Hz. Peygamber ve Tavşancıl Kuşu, Yoksul Eşek, Kerpiç Öyküsü ve Çalışmadan Rızkını İsteyen Yoksul.

7) "Küreselleşme" kavramı altında mesafelerin gittikçe ortadan kaybolduğu insanların gittikçe daralan bir dünyada yaşama durumuna vakıf olması gerçeği farklılıklara saygı duymayı bir noktada zorunlu kılmıştır. Bu gerçeği "*Gel ne olursan ol, gel!! İster tanrıtanımaz, ister ateşe tapar,/ İster bin kere tövbeni bozmuş ol. /Bizim dergahımız umutsuzluk dergahı değil,/Gel, ne olursan ol, gel!*" çağrısıyla Mevlana, yüzyıllar öncesinden zaten bizlere duyurmuştur. Onun bu evrensel çağrısının yansımalarını Mesnevi eserinde bulmak mümkündür. Dolayısıyla Mesnevi'de "farklılıklara saygı" değerine uygun hikayelerin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu hikayelerin isimleri şöyledir: Çoban ve Musa, Üzüm Hikayesi, Farenin Kılavuzluğu, Güzellik Bakan Gözdedir, Sivrisineğin Görüşü, Orta Hal, Filin Tarifi, Vefasız Doğan Öyküsü, Padişahın İki Kölesi ve Dört Hintli.

8) Vatan sevgisi insanın doğasında yatan bir gerçektir. İnsana her anlamda çok fazla değer veren Mevlana'ya göre insan ten ve canıyla bir bütündür. Can olmadan ten sadece et ve kemik yığınının ibarettir. İnsanın canı ise nereyi çok seviyorsa orası onun vatanıdır. Vatan sevgisi en kutsal sevgidir. Mevlana'nın Mesnevi'sinde yer alan hikâyelerin kullanılarak "Vatanseverlik" değerinin kazandırılabilceği sonucuna şu hikayelerden yararlanılarak varılmıştır: Leyla'nın Mahallesinin Köpeği, Mecnun ile Devesi, Şehit Olmak ve Papağan ile Tacir.

9) İnsanın içindekilerin dışa vurumu olan "estetik" değeri kişinin Mevlana'nın; "*Sen neye nasıl bakarsan o da sana öyle bakar.*" vecizesinden anlaşılacağı üzere güzel bakmayı öğrenmesidir. Mesnevi'de estetik değeri ile ilgili olarak tespit edilen beyitlerde kişinin dış görünüşündeki estetik, musiki, ses güzelliği, doğanın güzelliği ve mimari eserlerde estetik şeklinde olduğu sonucuna varılmıştır. Mesnevi'de "estetik" değerinin kazandırılmasında yararlanılabilecek hikayeler şunlardır: Kötü Sesli Müezzin,

Ressamların Yarışı, Karıncalar ve Kalem, Hz. Yusuf’a Sunulan Armağan ve Sevgilinin Dikeni.

10) Toplum fertlerini bir arada tutan ortak değerlerden biri olan dürüstlük, kişinin kendisine ve karşısındakine verdiği değerdir. Kişi Mevlana’nın deyimiyle ya olduğu gibi görünmeli ya da görüldüğü gibi olmalı.

Mesnevi’de yalan söylememe, hileden uzak durma; yalan söyleyen, hile ve riya ile uğraşan kişilerden uzak durma gerekliliğini vurgulayan hikayelerin “dürüstlük” değerinin kazandırılmasında faydalı ve etkili olacağı sonucuna varılmıştır. Bu hikayeler şunlardır: Üç Öğüt, Kedi Eti Yedi, Bahçıvanın Hileleri, Avcının Hilesi, Ayaz’ın Sırrı, Hz. Yusuf’a Sunulan Armağan, Çakal mı Tavus mu?, Tilki ve Eşek, Kölelerin Lokman’a İftirası ve Aynayım.

11) Dönemi idarecilerine gerek sohbetleriyle ve gerekse yazdığı mektuplarla daima yol gösteren, onları iyiliğe ve adalete davet eden Mevlana’nın Mesnevi’sinde “adil olma” değerinin kazandırılması noktasında birçok hikayenin kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu hikayeler şunlardır: Hasta Adam, Sufi ve Kadı, Hz. Süleyman ve Sivrisinek, Ömer’in Adaleti, Öküzün Sahibi ve Yönetici Bekçi Olmalı Kurt Değil.

12) Günümüzde dahi her topluluktan insanı kendi sevgi dünyasında bir araya toplamayı başaran Mevlana barışın elçisidir. Bugün dünyanın birçok yerinde Mevlana’yı anlatan farklı dillerde yazılmış kitapların ve Mevlana’nın eserlerinin tercüme baskıların çok satanlar arasında yer almasından anlaşılmaktadır ki geçmişte olduğu gibi günümüzde de dili, dini, ırkı her ne olursa olsun tüm insanlığın Mevlana’nın sofrasından alıp beslenebileceği şeyler mutlaka vardır.

Mevlana’nın Mesnevi’sinde özellikle devlet içerisinde yaratılan barış ortamından ve bu barışı sağlayanlardan övgüyle bahsedilmiştir. Mesnevi’de yer alan hikâyelerin kullanılarak “barış” değerinin kazandırılmasında şu hikayelerden yararlanılabilir: Padişah ile Şeyh, Düşmanın Hz. Ali’nin Yüzüne Tükürmesi, Üzüm Hikayesi ve Annesini Öldüren Kişi.

5.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak yapılan öneriler şunlardır:

1) Mesnevi’den alınan hikayeler dil ve anlatım yönünden gerekli düzenlemelerle farklı öğretim kademesinde öğrenim gören öğrencilerin seviyelerine daha uygun bir hale getirilebilir.

2) Farklı öğretim kademelerine uygun hale getirilmiş Mesnevi’den seçilen hikayeler şeklinde yayınlanan kitaplar daha da yaygınlaştırılabilir.

3) Sosyal Bilgiler kitaplarında Mesnevi’de yer alan, hem eğlendiren hem de öğreten bir tür olan hikayelerden çocukların bilişsel ve duyuşsal özellikleri göz önüne alınarak daha sık yararlanılabilir.

4) 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler programında yer alan değerler (Bilimsellik, Duyarlılık, Sorumluluk, Yardımseverlik, Hak ve Özgürlüklere Saygı, Çalışkanlık, Farklılıklara Saygı, Vatanseverlik, Estetik, Dürüstlük, Adil Olma, Barış) soyut olduklarından bu değerleri somut ve daha kalıcı bir hale getirmede Mesnevi’deki hikayelerden ilgili olanlara Sosyal bilgiler dersinde yer verilebilir.

5) 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders programındaki değerlerin (Bilimsellik, Duyarlılık, Sorumluluk, Yardımseverlik, Hak ve Özgürlüklere Saygı, Çalışkanlık, Farklılıklara Saygı, Vatanseverlik, Estetik, Dürüstlük, Adil Olma, Barış) kazandırılmasının yanı sıra diğer değerlerin kazandırılmasında da Mesnevi’deki hikayelerden yararlanılabilir.

6) İçinde birçok atasözü, deyim, hikaye, nasihat barındıran Mesnevi’nin bu zengin içeriği sayesinde öğrencilerin kişisel, toplumsal ve ahlaki değerleri benimsemeleri sağlanabilir.

7) Mesnevi’deki hikayelerden Sosyal Bilgiler dersi dışında diğer derslerin öğretiminde yararlanılabilir.

8) Çocuğun benliğindeki eğitimin gücüyle ortaya çıkarma noktasında her alanda olduğu gibi eğitim dünyasında da derin insanlık sevgisini amaç edinen Mevlana’nın öğretilerinden üniversitelerimizdeki öğretmen adaylarının yetiştirilme sürecinde faydalanmasına imkan veren derslere yer verilebilir. Bu dersler aracılığıyla Mesnevi’yi de yakından tanıma fırsatı bulacak olan öğretmen adayları, meslek yaşamlarında değerlerin aktarımında Mesnevi’yi kullanabilirler.

9) Mevlana Mesnevi'sinde yer alan her hikayenin sonunda birkaç beyitle olayı toparlamış ve nasihatler vermiştir. Hikayelerden faydalanırken öğüt kısımları belirlenerek öğrenci seviyesine uygun bir anlatımla aktarımına ayrıca bir özen gösterilebilir.

10) Okullarda belirli gün ve haftalar programı içerisinde yer alan her yıl aralık ayının ilk haftası (2-9 Aralık) ele alınan Mevlana Haftası'nda program bir haftalık süreçte günlere yayılarak belirli başlıklar halinde aktarılabilir. “Mevlana Celaleddin Rumi Kimdir?, Mevlana'nın Eserleri, Mevlana'nın Yedi Öğüdü, Mevlevilik Nedir?, Şeb-i Arus Nedir?” gibi başlıklar kullanılarak o hafta süresince öğrencilerin Mevlana'yı tanımasına olanak sağlanabilir. Okullarda bu hafta süresince duvar gazetesi veya panolar öğrencilerle birlikte oluşturulabilir. Bunun yanında öğrencilere Mesnevi'den hikayeler verilerek okuyup anlamaları ve anladıklarını görselleştirmeleri istenerek bu çalışmalar okul panosunda sergilenebilir.

11) Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine dayalı olarak yapılan bu çalışma nicel ve nitel araştırma yöntemlerine dayalı farklı modeller kullanılarak yapılabilir.

12) Gönüllerin eğitimcisi olarak nitelenen Mevlana, bütün yönleriyle çocuklara tanıtılabilir; onun evrensel bakış açısı ve düşünceleriyle tanışmalarına fırsat veren etkinlikler düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

- Abanoz, İ. (2011). *Mevlana ve Farklılıklara Saygı*. Web: i.abanoz@dengegazetesi.com.tr adresinden 12 Haziran 2014 tarihinde edinilmiştir.
- Açık, N. (2004). *Mevlana ve Mevlevi Tarikatının Eğiticiliği. III. Uluslar Arası Mevlana Kongresi Bildiriler: 5- 6 Mayıs 2003 Konya*. Yay. Haz. Nuri Şimşekler. Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası.
- Akbaş, O. (2006). Yeni İlköğretim Programlarının Değer Eğitimi Boyutunun İncelenmesi. *Ulusal Sınıf Öğretmenliği Kongresi: Cilt.2*, ss. 288-293, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Akbaş, O. (2009). İlköğretim Okullarında Görevli Branş Öğretmenlerinin Değer Öğretimi Yaparken Kullandıkları Etkinlikler: 2004 ve 2007 Yıllarına İlişkin Bir Karşılaştırma. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 403-414.
- Akdağ, H. (2009). Sosyal Bilgilerin Tanımı, Amacı, Önemi ve Türkiye’deki Yeri. Turan, R., Sünbül, A., Akdağ, H. (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar* (s.1-24). Ankara: Pegem Akademi.
- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2005). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde “Yardımseverlik” Değerinin Etkinlik Temelli Öğretimi ve Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aktepe, V. ve Yel, S. (2009). İlköğretim Öğretmenlerinin Değer Yargılarının Betimlenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 607-622.
- Akyavaş, R. ve Gündüzalp, S. (2010). İslamda Hayvan Sevgisi. *Edeb Ya Hu Dergisi*, (2), 141-142.
- Akyazı, F. (2011). Mevlana Celaleddin Rumi’nin Mesnevi’sinde Geçen Hayvanların Metaforik Anlatımı. *Farabi e-dergi*, (1),1.

- Aladağ, S. (2012). İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değer Eğitimi Yaklaşımlarının Öğrencilerin Sorumluluk Değerini Bilişsel Düzeyde Kazanımlarına Etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1)16, 123-146.
- Aslan, M. (2009). *Değer Eğitiminde Kahramanlardan Yararlanma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Ata, B. (2005). *Yeni Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programının İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (6, 7. Sınıflar) Öğretim Programı Açısından Değerlendirilmesi*. I. Uluslararası Bilim Çalıştayı.
- Ata, B. (2006). Sosyal bilgiler Öğretim Programı. Öztürk, C. (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı bir Yaklaşım içinde* (s.71-83). Ankara: Pegem Akademi.
- Atabek, E. (1999). *Hayatımız ve Değerlerimiz*. Ankara: Çınar Ofset Matbaacılık.
- Ay, T. (2014). Okulda Değerler Eğitimi. Turan, R., Ulusoy, K. (Ed.), *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi* (s.17-40). Ankara: Pegem Akademi.
- Ayan, G. (1991). Mesnevi ve Kısa Hikayecilik. 5 Milli Mevlana Kongresi 3-4 Mayıs, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, M. ve Gürler, Ş. (2013). *Okulda Değerler eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Balcı, N. (2008). *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Etkililiği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Baydar, P. (2009). *İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Soruların Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bayraklı, B. (1991). Mevlana'nın Eğitim Anlayışı. 4. Milli Mevlana Kongresi Tebliğler: 12-13 Aralık 1989, Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası.
- Benazus, H. (2007). *Çağlar Ötesini Aydınlatan Işık Mevlana Felsefesi*. İstanbul: Bizim Kitaplar.

- Bilgin, M. (2002). Üniversite Öğrencilerinin Değerlerinin ve Fonksiyonel Olmayan Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İrdelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 33-54.
- Can, Ş. (1995). *Mevlânâ Hayatı Şahsiyeti Fikirler*. İstanbul: Ötüken.
- Çelikkaya, H. (1996). *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Alfa.
- Çıpan, M. (2010). Mevleviliğin “Çile”li Şehrahında Vücut bulan “Üç Selim”in Saltanat, Edebiyat ve Musikimizdeki Tezahürleri. *Uluslar arası Mevlana Sempozyumu Bildirileri*. Cilt:1. Editörler: Kılıç, M., Güngör, C., Çiçekler, M. İstanbul: Motto.
- Dede, Z. (2007). Tarihten Günümüze Mesnevi Okulu. Elmalı, A., Bakkal, A. (Ed.), *Mevlana Celaleddin Rumi’nin 800. Doğum Yıldönümü Anısına Bildirgeler” Uluslararası Mevlana ve Mevlevilik Sempozyumu*. Gaziantep: Üniversite Yayıncılık.
- Demir, S. ve Akengin, H. (2011). *Hikayelerle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirci, M. (2010). Mevlana’nın 20. Yüzyıl Türk Fikir ve Sanat Adamlarına Etkisi. *Uluslar arası Mevlana Sempozyumu Bildirileri*. Cilt:1. Editörler: Kılıç, M., Güngör, C., Çiçekler, M. İstanbul: Motto.
- Demirel, Ö. (2004). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Derin, S. (2010). Mevlana’nın Mesnevisinde Psikolojik Yaklaşımlar. *Uluslar arası Mevlana Sempozyumu Bildirileri*. Cilt:1. Editörler: Kılıç, M., Güngör, C., Çiçekler, M. İstanbul: Motto.
- Derince, E. (2014). *Mevlana ve Şems’ten Yüreğimizi Isıtan Hikayeler*. İstanbul: Yakamoz.
- Deveci, H. (2008). Sosyal Bilgilerde Bilgi, Beceri, ve Değerlerin Kazandırılması. Şefik, Y. (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Dilmaç, B. (2002). *İnsanca Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel.

- Doğan, İ. (2004), *Modern Toplumda Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları İnsan Hakları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, A. (2006). Değerler Eğitimi. Öztürk, C. (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım* (s.225-286). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96.
- Doğanay, A. (2009). Değerler eğitimi. Öztürk, C. (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s.225-256). Ankara: Pegem Akademi.
- Dönmez, C. (2003). Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler. Şahin, C. (Ed.), *Konu Alanı Ders İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Gündüz.
- Dönmez, C. ve Yazıcı, K. (2008). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Durmaz, E. (2012). *Tam Metin Mesnevi Tercümesi*. İstanbul: Araf.
- Erdem, M. (Tarihsiz). *Mevlana ve Sanat*. <http://www.asitanedergisi.com/?p=399> adresinden 07 Ocak 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Erden, M. (Tarihsiz). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Alkım.
- Ergün, M. (1991). *Mevlana'nın Eğitim Görüşleri*. <http://www.egitim.aku.edu.tr/> adresinden 24 Mayıs 2013 tarihinde edinilmiştir.
- Erkek, G. (2008). *Mevlana'nın Mesnevisinden İlköğretim Okulları İçin Seçilen Öykülerin Eğitsel Yönünün İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Fidan, N. ve Erden, M. (2001). *Eğitime Giriş*. İstanbul: Alkım.
- Gölpınarlı, A. (1999). *Mevlana Celaleddin Hayatı, Eserleri, Felsefesi*. İstanbul: İnkılap.
- Gölpınarlı, A. (2001). *Mevlana Celaleddin Fihi Ma-Fih Çevirisi*. Konya: Altınarı Ofset.

- Gömlüksiz, M. ve Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (8)1.
- Güleç, İ. (2006). Mevlana'nın Mesnevî'sinin Tamamına Yapılan Türkçe Şerhler. *İlmî Araştırmalar Dil ve Edebiyat İncelemeleri*, 22, 135-154.
- Gültekin, F. (2007). *Tarih Öğretiminde İşe Koşulabilecek Değer Öğretiminin Yeni Yaklaşımlarının Öğrencilerin "Hoşgörü" Değeri Anlayışının Gelişine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Günay, M. (2006). Değerler bağlamında insan. *Felsefe Ekibi İnternet Dergisi*, 5.
- Gündüz, M. (2005). *Ahlak Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güngör, E. (1995). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hazar, M. (1996). *Beden Eğitimi ve Sporda Oyunla Eğitim*. Ankara: Tubitay Yayınları.
- Hidayetoğlu, S. (2007). *Hazreti Mevlana Muhammed Celaled-din-i Rumi Hayatı ve Şahsiyeti*. Konya: Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Hökelekli, H. (2009). Adalet. *Dem Dergisi*, 5, 132.
- İpek, İ. (2011). *İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Vatandaşlık Eğitiminin Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Hedeflere Uygunluk Yönünden Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- İşcan, C. (2007). *İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kale, N. (2007). Nasıl Bir Değerler Eğitimi? Kaymakcan, R., Hökelekli, H., Arslan, Ş., Zengin, M. (Ed.), *Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem.
- Kanar, M. (2008). *Mevlânâ*, İstanbul: Say Yayınları.
- Kant, I. (2009). *Eğitim Üzerine* (Çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Say Yayınları.
- Karaismailoğlu, A. (2001). *Mevlâna ve Mesnevi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Karaismailoğlu, A. (2008). Web: http://akademik.semazen.net/author_article_detail.php?id=847 adresinden 28 Mayıs 2014 tarihinde edinilmiştir.
- Karaismailoğlu, A. (2010). *Mevlana Araştırmalarında Kurumsal Destek İhtiyacı*. Bildiriler Serisi: 2, İstanbul: Sümam.
- Karaköse, Ş. (2011). *Mevlana'dan Düşündüren Hikayeler*. İstanbul: Yediveren Yayınları.
- Karaköse, Ş. (2013). *Mevlana'dan Düşündüren Sözler*. İstanbul: Yediveren Yayınları.
- Kardam, A. (2007). *Hamdım, Piştım, Yandım*. İstanbul: Mess.
- Katılmış, A., Ekşi, H. ve Öztürk, C. (2010). Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımlarıyla Bütünleştirilmiş Bilimsellik Odaklı Karakter Eğitimi Programının Etkililiği. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 50-87.
- Kaymakçı, S. (2009). *Yeni Sosyal Bilgiler Programı Neler Getirdi*. Web: <http://www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosyapdf/2009/5/83.pdf> adresinden 23 Mayıs 2014 tarihinde edinilmiştir.
- Keskin, K. (2003). *İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilere Tarih Kavramlarının Kazandırılma Düzeyinin Araştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de Sosyal Bilgiler Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kılcan, B. (2009). *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Kıncal, R. (2006). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Koç, K. (2007). *İlköğretim 7. Sınıflarda Okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Öğrenciye Kazandırılması Amaçlanan Evrensel Değerlere İlişkin Tutumlar Üzerinde Öğretim Sürecinin Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

- MEB (1973). Türk Milli Eğitim Sisteminin genel yapısı. *Milli Eğitim Temel Kanunu*, 2 (1).
- MEB (1998). *Sosyal Bilgiler Dersi 4-5. Sınıflar Genel Amaçlar Tebliğler Dergisi*. 02.04.1998, Sayı:2487.
- MEB (2004). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı*, Ankara.
- MEB (2005). *İlköğretim 1-5. Sınıflar Programları Tanıtım El Kitabı*, Ankara.
- MEB (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB (2008). *İlköğretim 7.Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı*, Ankara: Gizem.
- Mindivanlı, E., Küçük, B. ve Aktaş, E. (2012). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin Aktarımında Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, (1)3.
- Nalçacı, A. (2011). Change in Geographical Subjects at Elementary Education Level I Programs in Turkey from the Establishment of the Republic up to Our Time. *Journal of Qafqaz University*, 31, 117-129.
- Okudan, S. (2004). *III. Uluslar Arası Mevlana Kongresi Bildiriler: 5- 6 Mayıs 2003 Konya*. Yay. Haz. Nuri Şimşekler. Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası.
- Özdemir, İ. (2009). *Mevlânâ ve Konfüçyüs*. Konya: Konya Valiliği.
- Özdemir, R. (2009). Eğitimde Program Değerlendirme Çalışmalarının İncelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fakültesi Dergisi*, 4(2), 126-149.
- Özdemir, Ş. (2011). Mevlana'nın eğitimci kişiliği. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 1-13.
- Özden, Y. (1999). *Eğitimde Dönüşüm Yeni Değer ve Oluşumlar*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, (1)1, 219.

- Özgüven, İ. E. (1994). *Psikolojik Testler*. Ankara: Yenidoğuş.
- Özkan, R. (2011). Toplumsal Yapı, Değerler ve Eğitim İlişkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 333-334.
- Öztürk, A. (1992). Hayvan Hikayelerinde Mevlana ve La Fontaine. 6. *Milli Mevlana Kongresi 24-25 Mayıs*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, C. (2006). Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış. Öztürk, C. (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım* (s.21-50). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sancak, Y. (2011). *Mevlana'nın Mesnevi Adlı Eserinin Sosyal Bilgilerde Değer Kazanımındaki Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Sönmez, V. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözer, E. (1998). Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi. Can, G. (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s.1-13). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şafak, Y. (2004). *Mevlânâ Celâleddin-î Rûmî Bütün Eserleri Seçmeler*. Konya: Kültür.
- Şahin, H. (2010). *İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Dersini Yürüten 4. ve 5. Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Kazandırılmasına İlişkin Görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şen, C. (2008). *Peyami Safa'nın Mevlana Hakkındaki Üç Yazısı*. Bize Göre Dergisi (Hz. Mevlânâ Özel Sayısı) 20(21) (10.04.2014 tarihinde http://www.edebiyatci2003.com/psafa_mevlana.htm adresinden alınmıştır.)
- Şimşekler, N. (2015). *İslam ve Dünya Barışı*, <http://akademik.semazen.net/> sitesinden 01.01.2015 tarihinde yazdırılmıştır.
- Tarhan, N. (2012). *Mesnevi Terapi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Tezcan, M. (1997). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Bilim.
- Tezcan, M. (1974). *Türklerle İlgili Kalıp Yargılar ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Topkaya, Y. ve Tokcan, H. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Belirlediği Değerlerin 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıma Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, (4)10, 33.
- Turan, R., Belenli, T. ve Kiriş, A. (2010). Mesnevi ve Mesnevi'nin Sosyal Bilgiler Programında Yer Verilen Değerler Çerçevesinde İncelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 169-203.
- Turan, S. ve Aktan, D. (2008). Okul Hayatında Var Olan ve Olması Düşünülen Sosyal Değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, (2)6, 227-259.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. (10.Baskı). Ankara.
- Tüysüz, S. (2011). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara: Tuna.
- Uçar, S. (2009). *Sosyal bilgiler programındaki değerlerle ilgili kazanımlara yönelik öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ulusoy, K. (2007). *Lise Tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- Usta, M. (1991). Mevlana'nın Eğitiminde Metot Program ve Gayeler. 4. *Milli Mevlana Kongresi Tebliğler*: 12-13 Aralık 1989, Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası.
- Varış, F. (1994). *Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler*. Ankara: Alkım.
- Yakıt, İ. (2007). Mevlâna'da Aşk Estetiği. *Selçuk Üniversitesi, Mevlana Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 35-43.
- Yalar, T. (2010). *İlköğretim sosyal bilgiler programında değerler eğitiminin mevcut durumunun değerlendirilmesi ve öğretmenlere yönelik bir program modülü geliştirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

- Yaman, E. (2012). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yaran, C. (2011). *Mevlana'nın Evrensel Çağrısı*. Web: cyaran@yeniumit.com.tr adresinden 10 Haziran 2014 tarihinde edinilmiştir.
- Yazıcı, H. ve Koca, K. (2008). Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı. Tay, B. ve Öcal, A. (Ed.), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s. 21-36). Ankara: Pegem Akademi.
- Yeniterzi, E. (1995). *Mevlana Celâleddin Rûmî*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 65-84.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yıldırım, K. (2009). Values Education Experiences of Turkish Class Teachers. *Eurasian Journal of Educational Research*, 35, 165-184.
- Yılmaz, B. (2012). *Farklılıklara Ne Kadar Saygılıyız?* Web: <http://www.elbistaninsesi.com/yazi/2224-farkliliklara-ne-kadar-saygiliyiz.html> adresinden 12 Haziran 2014 tarihinde edinilmiştir.
- Yılmaz, H. (2007). Ortaöğretim Din Kültür ve Ahlak Bilgisi Dersi Ünite Konularının Barış Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi. Kaymakcan, R. (Ed.), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (s.697-714). İstanbul: DEM.
- Yiğittir, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4. ve 5. sınıf değerlerin kazanılma düzeyi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yöndemli, F. (1997). *Mevlevilikte Sema Eğitimi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Yörükoğlu, A. (2003). *Çocuk Ruh Sağlığı. Çocuğun Kişilik Gelişimi Eğitimi ve Ruhsal Sorunları*. İstanbul: Özgür.
- Mesneviden Hikayeler, <http://cocuklar.semazen.net> (14.09.2014)
- http://www.felsefeekibi.com/dergi5/s5_y1.html, (20 Nisan 2014)

ÖZ GEÇMİŞ

1985 yılında Erzurum/Aşkale’de doğdu. İlkokulu Aşkale Koçak İlkokulu’nda, liseyi Aşkale Anadolu Lisesi’nde okudu. 2005 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Ana Bilim Dalına kayıt yaptırdı. Lisans Öğrenimini 2009 yılında bitirdikten sonra 2011 yılında Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümünde yüksek lisans yapmaya hak kazandı.

Erzurum ve Gümüşhane’de öğretmen olarak görev yaptı. 2013 yılından beri Kars/Sarıkamış’a bağlı Çamyazı Köyü Ortaokulu’nda Türkçe öğretmeni olarak görevini sürdürmektedir.